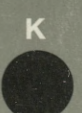

Grey Scale #13

DANES-PICTA .COM

A

1

2

3

4

5

6

M

8

9

10

11

12

13

14

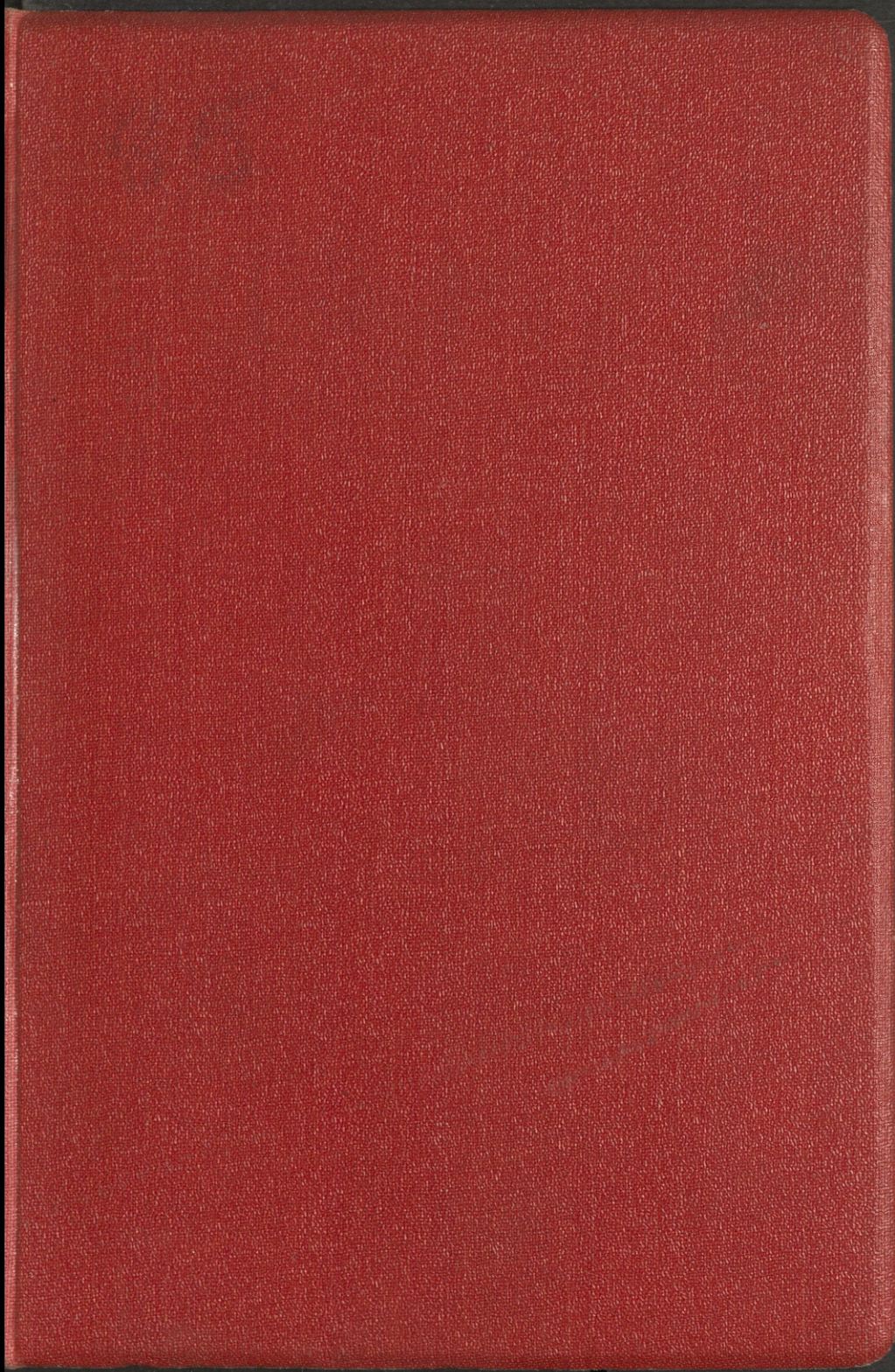
15

B

17

18

19

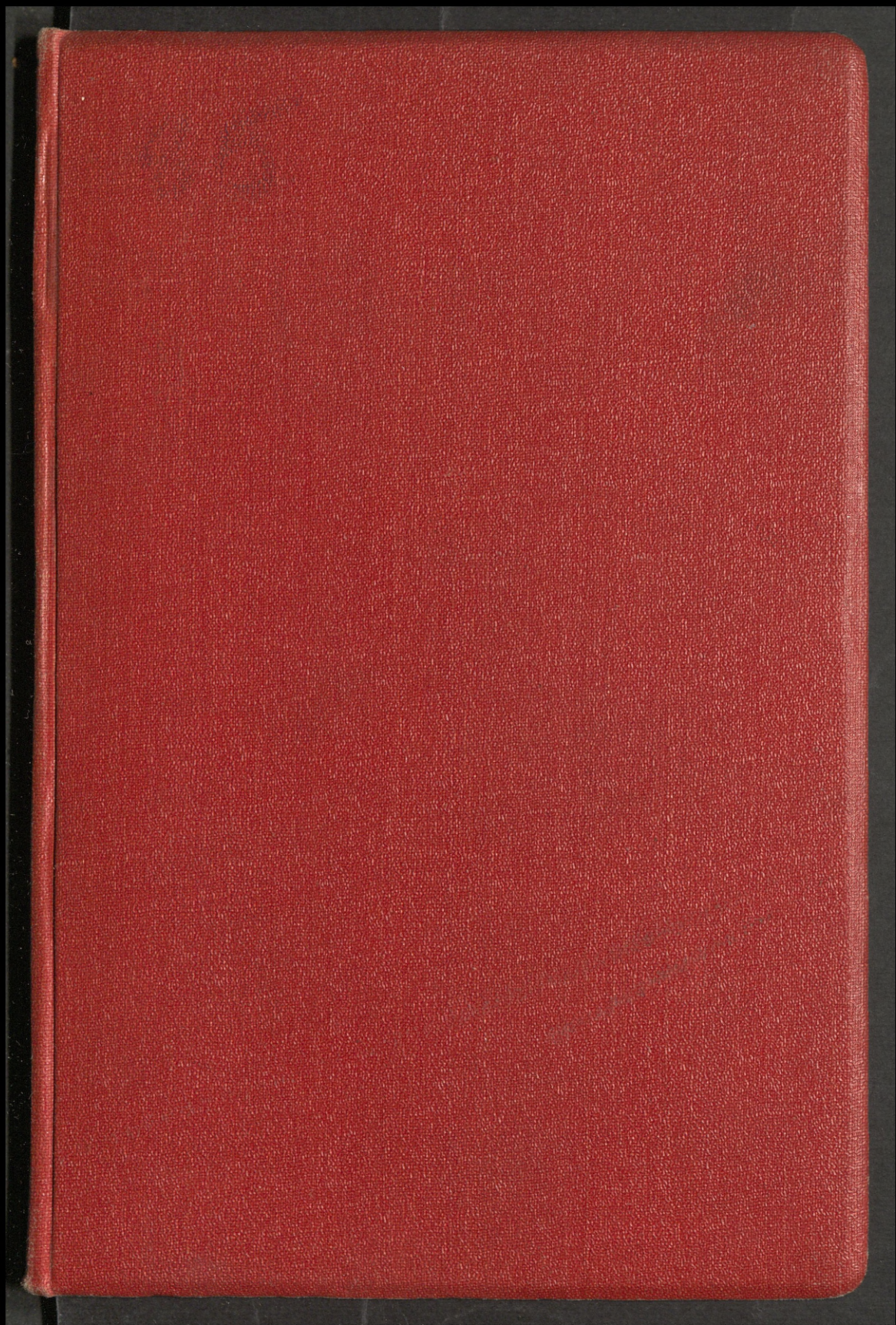

Colour Chart #13

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8
Centimetres 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19

DANES-PICTA .COM

Publ. II. 91.405

II 91.566

SEUŻBA
SEUŻBA WOJSKA W POLU.

W Drukarni i Gisserni A. Pinard,
przy Quai Voltaire, 15.

1
[Chmarny wódz Hage
120 2

SŁUŻBA WOJSKA W POLU.

SŁUŻBA

WOJSKA W POLU.

1836

355.48 (438)

SIEMBA

WOLSKA W POLU.

27487/2

WYDANO E. DUBLETOW
Biblioteki Narodowej

1838

SŁUŻBA WOJSKA W POLU.

TYTUŁ I.

O ORGANIZACJI WOJSKA I SZTABACH.

ROZDZIAŁ I.

O ORGANIZACJI OGÓLNEJ WOJSKA.

1. Podział na dywizye, jest podstawą wszelkiej formacji armijów.

Zebranie kilku dywizyi pod jedno dowództwo stanowi albo całą armiją, albo jeden z korpusów armii.

Dowódca korpusu zostaje pod rozkazami dowodzącego naczelnie armiją do której korpus ten należy.

Dywizya zwyczajnie składa się z dwóch lub trzech brygad, bądź to piechoty, bądź jazdy i odpowiadającej artylleryi.

Brygady składają się najmniej z dwóch półków, te ustawiają się od prawego podług porządku numerów. Gdy okoliczności wskażą tego potrzebę, formują się brygady mieszane z piechoty i lekkiej jazdy: takie brygady szczególniej przeznaczają się do służby przedniej straży.

Kompanije lub szwadrony wyboreze, nie mogą bez wyraźnego w tej mierze rozkazu, naczelnie dowodzącego; byź odrywane od półków, tylko do działań krótko trwających.

Oświecanie armii przodzie i bokach należy do lekkiej jazdy: z niej także biorą się oddziały na partyzantów.

Dywizye albo brygady, jazdy mogą byź dodane pod rozporządzenie dowódcom dywizyów piechoty, lub dowódcy skrzydła armii.

Ciężka jazda należy do rezerwy armii. Gdy ta jazda potrzebuje osłony w marszach, biwakach, obozowaniu lub leżach, dodaje się jej lekka, albo nawet i piechota, w liczbie odpowiedniej temu przeznaczeniu.

2. Dywizjami konderują generałowie dywizyi.

Na dowodzenie armiją lub korpusem oddzielnym, generałowie odbierają od rządu czasowe poruczenie (commission).

Dowodzący armiją gdy tego uzna potrzebę przeznacza dowódców skrzydeł, środka i rezerwy armii. Ci nie mają żadnego prawa wdawania się w organizacyą, ani w administracyą zebranych pod ich rozkazy dywizyów: władza ich ogranicza się na kierowaniu poruszeniami rzeczonych dywizyi i użyciu takowych na placu boju.

Prawa, tytuły i honory, przywiązane do czasowych poruczeń naczelnego dowództwa, dowództwa oddzielnym korpusem, skrzydłem, środkiem, lub rezerwą armii, ustają z końcem pełnienia tych obowiązków.

3. Wrazie śmierci, odwołania, uwolnienia od służby lub chwilowego oddalenia się, jakiegokolwiek właściwego dowódcy (titulaire) takowy tymczasowo ma byź zastąpionym przez stopniem najstarszego po nim officera.

Dowódzca jazdy dodawanej do piechoty, nawet równy w stopniu bez względu na starszeństwo przechodzi pod rozkazy dowódcy piechoty i nie może objąć całej komendy, chyba gdyby był wyższego stopnia. Nawzajem, dowódzca oddziału piechoty, przyłączonego do jazdy, (z zastrzeżeniem tegoż samego wyjątku) przechodzi pod rozkazy dowódcy jazdy.

4. Dywizye biorą numera podług szyku bojowego armii, zaczynając od prawego. Brygady dostają numera tym samym sposobem w dywizjach.

W raportach o działaniach wojennych dywizye i brygady oznaczają się mają nazwiskiem jenerała, który niemi osobiście dowodzi. Szyk bojowy wewnętrzny dla dywizyów i brygad, na początku kampanii przepisany zostanie. Na noclegach i spoczynkach podług niego stawać będą równie jak i do boju. Dowódcy jednak są upoważnieni do robienia zmian, którychby uznali potrzebę dla zastosowania się do położenia miejsca i okoliczności. Równie od nich zależy przeczaczenie półków i brygad, gdyby użycia ich oddzielnego wypadła potrzeba. Te odkomenderowane z dywizyi oddziały za powrotem wracają na swoje miejsce w szyku przepisanym. Gdy w tym szyku dowodzący dywizyą z powodu np. osłabienia którego z oddziałów robi zmianę długi czas trwać mającą, wtedy winien o tym uwiadomić dowodzącego naczelnie.

5. Dowodzący naczelnie przeczaca jenerałów na miejsca nie zajęte i przez cały ciąg kampanii mocen jest robić zmiany, jakie ubytek osób lub dobro służby wymagać będzie.

6. Jenerałowie dowodzący dywizyami i brygadami winni są przestrzegać, aby w poruczonych im oddziałach, przepisy policyjne i administracyjne, tyczące się karności, wyrobienia i ćwiczenia żołnierza; ściśle wykonywane były. Czuwać oni mają z największą troskliwością nad wszystkim co tylko tyczeć się może dobrego bytu żołnierza. Jenerał dywizyi, ile razy zobaczy tego potrzebę, sam odbędzie szczegółowy przegląd kompanijami i szwadronami. Jenerał brygady z powinności takowe odbywa, naprzód skoro obejmie brygadę, powtóre przy rozpoczęciu kampanii, lub każdym odnowieniu kroków nieprzyjacielskich, słowem tyle razy ile tego dobro służby wymagać będzie.

Przy takich przeglądach jenerałowie examinują uzbrojenie, ubranie, pakunek i okulbaczenie, nakazują naprawy, przezie-

rają nowo dostarczone efekta i konie remontowe, wskazują ludzi i konie, które potrzebują w zakładach pozostać, lub maszerować przy bagażach. Jenerałowie brygady zdają z takowych przeglądów rapporta jenerałowi dywizyi, a ten następnie przedstawi ogólny o stanie dywizyi naczelnie dowodzącemu.

W pochodach każdy jenerał brygady powinien znać istotną siłę półków, takową sam sprawdzać i o niej dzienne zdawać rapporta jenerałowi dywizyi. Tudzież winien iest uwiadomić jenerała dywizyi, o każdym nakazaném, lub dozwołonom przez niego zebraniu wojska, w celu ćwiczeń półkowych lub brygadnych. Stojąc na leżach obowiązany jest poprzednio żądać upoważnienia, na zbiory które wymagają ruszania z miejsca oddziałów na dłuższy niż 24 godzin przeciąg czasu.

ROZDZIAŁ II.

O SZTABIE GŁÓWNYM.

7. W armii szefem sztabu jest jenerał dywizyi lub brygady, a pod-szefem jenerał brygady albo półkownik.

W korpusie armii szefem sztabu jest jenerał dywizyi lub brygady.

Jeżeli armija jest podzielona na skrzydła, środek i rezerwę, szefami sztabu w tych podziałach będą jenerałowie brygady albo półkownicy.

W dywizyach szefami sztabu są półkownicy albo podpółkownicy sztabu.

8. Główne obowiązki szefów sztabu są :

1° Przesyłać rozkazy dowodzącego i wypełniać te które otrzyma względem urzędzenia marszów, oznaczenia obozów, rozpoznai, środków ostrożności, zwiedzenia stanowisk; słowem względem wszystkich części służby.

2° Utrzymywać stałą korespondencyą z dowódcami, artylleryi, inżynierów i administracyą wojskową, żeby

był w możności uwiadamiac dowodzącego o stanie w jakim się te gałęzie służby znajdują.

3° Utrzymywać z dowódcami półków ciągłe stosunki, aby mieć dokładną znajomość o wszelkich szczegółach obecnego ich stanu.

4° Dostarczać naczelnie dowodzącemu i ministrowi wojny, wszelkich objaśnień zażądanych.

9. Officerowie sztabu rozmaitych stopni znajdują się przy sztabach armii i dywizyów.

Przydzielanie tych officerów do sztabu robione bywa przez ministra wojny; lub naczelnika sztabu głównego.

W każdej dywizyi jeden officer sztabu ma być przeznaczonym do prowadzenia bióra, inni mu w potrzebie pomagają; lecz właściwe ich przeznaczenie jest do części czynnej, szczególnież zaś do przedmiotów ogólnej służby, jakimi są: różne misyye, rozpoznania, ustawianie wojska, wytykanie obozów i leż, budowa dzieł przeznaczonych do ich obrony i t. d.

W głównym sztabie armii, sztabsofficer mianowany jest komendantem głównej kwatery. Do niego szczególnie należy przeznaczenie mieszkań dla znajdujących się w niej officerów, opatrzenie miejsc które straże i czaty zająć mają; przytem porozumiewa się on z dowódcą żandarmeryi dla utrzymania policyi i dobrego w głównej kwaterze porządku.

W korpusach i dywizyach obowiązki te pełnią officerowie niżsi.

10. Officerowie sztabu wszelkiego stopnia mogą być użyty przy wysyłanych oddziałach: im się należy dowództwo takowych w razie, kiedy są równego stopnia ze znajdującymi się tam officerami.

Jeżeli officer sztabu przeznaczonym zostanie do kierowania, wyprawą lub rozpoznaniem, a niema zarazem dowództwa, naczelnik oddziału winien jest ulegać jego radom i uczynić wszelkie potrzebne rozporządzenia, dla pomóżenia mu i osłonięcia go przy wykonaniu polecenia.

Officer sztabu mający nawet dowództwo oddziału nie może rozciągnąć swej władzy, co do osób administracyi i wewnętrznej karności oddziału.

Wyżsi oficerowie sztabu mogą na przedstawienie generała komenderującego dywizyą bydź powołani do pełnienia czasowo w półkach obowiązków stopniom ich odpowiednich.

ROZDZIAŁ III.

O SZTABIE ARTYLLERYI I INŻYNIERYI.

11. Sztab artylleryi w armii składa się : z generała który bierze tytuł *dowódczy artylleryi armii*.

Z sztabś-officera *naczelnika sztabu artylleryi*, z generała albo sztabś-officera *dyrektora parków*, z pewnej liczby oficerów wszelkiego stopnia zastosowanej do potrzeby służby.

Nakoniec z pewnej liczby urzędników wojskowych.

W każdej dywizyi bądź piechoty, bądź jazdy, do komenderowania artylleryą przernacza się sztabś-officer, a do pomocy kapitan.

Gdy się w armii formują korpusy, sztab artylleryi korpusu każdego składać się ma jak wyżej, z tą różnicą iż naczelnik sztabu i dyrektor parku powinni bydź niżsi stopniem, a przynajmniej młodszy, niżeli oficerowie pełniący też same obowiązki przy głównym sztabie artylleryi w armii do której korpus ów należy.

Korpusowi artylleryi przy armii bywa poruczone :

1° Oznaczenie i budowa wszelkich bateryi.

2° Zaopatrywanie wojska w broń i amunicyą.

3° Budowa mostów wojskowych i ułatwienie przepraw na statkach.

Sztab inżynieryi armii składa się : z generała który bierze tytuł *dowódczy inżynieryi armii*. Z sztabś-officera *naczelnika sztabu*. Z sztabś-officera *dyrektora parku* i z oficerów inżynieryi

ryi różnego stopnia. Z tych przydziela się do korpusów lub dywizyi oddzielnie działających odpowiednia potrzebie liczba.

Do korpusu inżynierii należą: wykonanie robót fortyfikacyi stałej, roboty przy dobywaniu i obronie twierdz, tudzież rozpoznania które są w związku z temi robotami.

Mogą także być użyty do robót fortyfikacyi polowej się dotyczących jako i do otwierania przejść w czasie marszów; budowy, naprawy lub niszczenia dróg i mostów.

Dowódcy artylleryi i inżynierii, w armii, korpusach i dywizyach, odbierają wprost za pośrednictwem naczelnika sztabu rozkazy jenerała i komunikują mu te któreby od swych dowódców w broni otrzymali.

Gdy się ustanawiają stałe załogi w twierdzach zdobytych lub w ciągu kampanii zrobionych, służba artylleryi i inżynierii w tych miejscach, urządza się podług tych zasad, jakie w twierdzach narodowych mają miejsce.

Zakazuje się officerom artylleryi i inżynierii udzielać komukolwiek bądź oprócz dowódcemu wojskiem i jenerałom przy których są użyty, lub naczelnikom sztabu, wiadomości o stanie zapasów, o planach twierdz, o pracach dokonanych lub wykonanych mających.

ROZDZIAŁ IV.

O INTENDENTURZE.

12. Administracya armii, ma miejsce dywizyami.

Przy każdej armii znajduje się intendent, z tytułem czasowym *intendenta jeneralnego*, przy każdym oddzielnym korpusie z tytułem *intendenta korpusu*, a przy każdej dywizyi *pod-intendent*.

Jeżeli armija podzielona jest na skrzydła, środek i rezerwę, przy sztabie każdej części znajduje się pod-intendent.

Przy brygadzie składowej (mixte), może się znajdować sposobem wyjątkowym, pod-intendent wojskowy lub adjunkt.

Pewna liczba urzędników administracji wojskowej, tudzież oddział wojska, którego siły i skład oznaczać należy podług wielkości armii lub korpusu, tudzież podług natury kraju, w którym się wojna prowadzi, oddane będą pod zarząd intendentów, w celu zapewnienia dokładnego wykonania, we wszystkich gałęziach służby administracyjnej.

13. Intendeci i pod-intendenci winni tylko składać raport dowódczom lub naczelnikom sztabu oddziałów, do których są przykomenderowani.

14. Intendenci i pod-intendenci, przedstawiają generałom przełożenia dotyczące się umieszczenia i założenia magazynów, szpitalów i ambulansów; tudzież wszelkich rozporządzeń które do tego rodzaju służby należeć mogą.

Zdająienne raporty generałowi, ze stanu magazynów i zasobów wszelkiego rodzaju, tudzież komunikują mu rozkazy jakie odbierają od swoich bezpośrednich naczelników.

Niemniej przedstawiają przełożenia, dotyczące się zmiany w rodzaju lub wielkości racyów.

15. Gdy potrzeby wojska wymagają tego koniecznie, generałowi naczelnie dowodzącemu służy prawo nałożenia kontrybucyi w pieniądzech lub naturze na zajęta przez ich wojska część nieprzyjacielskiego kraju.

To samo prawo służy dowódczom oddzielnych korpusów.

Żaden inny generał nie może bez upoważnienia na piśmie od naczelnie dowodzącego nakładać kontrybucyi, czy to w naturze, czy w pieniądzech.

W żadnym wypadku kontrybucye pieniężne nie mogą być nakazywane przez władzę wojskową w własnym kraju, w sprzymierzonych lub neutralnych.

Rozkład pobór i użycie nakazanej kontrybucyi, są naturalnie przedmiotem raportu intendenta do generała, który takową nakazał, równie i do starszego w intendenturze urzędnika.

16. Do intendentury należy : urządzenie i wykonanie wszelkich gałęzi administracyi, nadzór i kontrola wewnętrznego gospodarstwa i rachunkowości oddziałów, rozporządzenie wydatkami i wszelkiego rodzaju przedmiotami do spożycia oraz sprawdzenia ich szafunku słowem wszelkie szczegóły administracyi armii, wyjąwszy to co należy do ryszunku artylleryi i inżynieryi.

17. Jenerałowie odpowiedzialni są za działania wojenne tudzież za rozkazy dotyczące się zaopatrzenia ich wojska i użycie zapasów. Intendenci zaś są odpowiedzialni za środki użyte do zaopatrzenia wojska jako też za sprawdzanie wypłat i dystrybucyów.

ROZDZIAŁ V.

O POSYŁKACH.

18. Przy rozpoczęciu kampanii dowodzący armiją lub oddzielnym korpusem, oznaczają ilość posyłek konnych, jakiej użyć mogą jenerałowie i naczelnicy sztabów; wyznaczają półki, które je mają dostarczać i kiedy ich zmiana ma następować. Rozporządzenia w tej mierze ogłoszone będą rozkazem i stosują się do okoliczności.

Posyłki w pochodzie maszerują za jenerałami i pełnią zarazem obowiązki eskorty. Posyłki które nie znajdują się przy jenerałach lub naczelnikach sztabów, maszerują na czele dywizyów lub brygad.

Dowódcy armii i korpusów wyznaczają godzinę, w której codziennie po rozkazy przybywać mają do głównej ich kwatery, adjutanci podkomendnych jenerałów. Rozkazy które w innych godzinach wydadź by wypadła potrzeba, przesyła przez posyłki, a ważniejsze przez swych adjutantów lub officerów sztabu; o ile tylko można rozkazy te będą wszystkie na piśmie.

Wysyłane z półków posyłki dostają od adjutanta majora

kartkę, na której wyrażona jest godzina ich wyjścia; zmienione posyłki powracające do półku, dostają podobną kartkę od officera sztabu.

ROZDZIAŁ VI.

O ŻOŁNIERZACH PRZY OFFICERACH.

19. Półkownicy i podpółkownicy w półkach mają prawo mieć w swym mieszkaniu dwóch żołnierzy, a officerowie innych stopni jednego. Żołnierze ci są uwolnieni od służby i robót, lecz wracają do szeregów w czasie pochodów, ćwiczeń i bitwy.

Officerowie składający sztab półku licząc w to lekarzy, wybierają sobie tych żołnierzy, w całym półku: wybór ich potwierdzonym być winien przez półkownika, inni zaś officerowie wybrać ich winni w oddziałach które bezpośrednio pod ich rozkazami zostają.

W piechocie, generałowie mogą udzielić chwilowo pozwolenie prowadzenia przez żołnierzy, koni sztabo-officerów, gdy dowiedziona strata służącego czyni ten wyjątek koniecznym.

W jeździe, generał na przedstawienie dowódcy półku, może pozwolić aby konie powodowe poruczników i podporuczników były przez żołnierzy prowadzone.

Żołnierze ci upoważnieni tym wyjątkowym sposobem, do prowadzenia koni officerskich, powinni być wybierani w piechocie między najmniej do służby czynnej sposobnemi, a w jeździe pomiędzy temi którzy nie mają koni i w tedy nie mogą pod siebie używać tylko koni officerskich.

ROZDZIAŁ VII.

O ZAKŁADACH.

20. Wielkie zakłady piechoty i jazdy mieszczą się w twier-

dzach lub w miejscach dostatecznie odległych od działań wojennych, aby na częste przenoszenie się parażonemi nie były.

Zakłady półków do jednej brygady i zakłady brygad do jednej dywizyi należących, są zebrane razem a przynajmniej zbliżone o ile być może.

21. Do wielkich zakładów mianowani są inspektorowie, ci przebywają w środku okręgu który im jest wyznaczony.

Oddziały przeznaczone do jednej dywizyi wysyłane bywają z zakładów do armii, o ile być może razem. Inspektorowie organizują takowe oddziały, w bataljony, szwadrony lub półki marszowe.

22. Małe zakłady złożone z chorych mogących być wkrótce wyleczonemi, i z przychodzących do zdrowia urządzają się dywizjami i broniami w niewielkiej odległości za armiją, dowodzą niemi officerowie, których odniesione rany lub słabość zdrowia mniej zdawni do czynnej służby czynią.

Gdy siła tych zakładów tego wymaga dodają im się do wódców jenerałowie i przydzielają pod-intendenci i płaćnicy.

Zakłady te umieszczają się na drodze którą ciągną oddziały dochodzące do armii, oddziały te zabierają z sobą ludzi z małych zakładów, którzy zdawni do boju zostali; a zostawiają tam swoich którzyby niemi być przestali.

TYTUŁ II.

ZASADY SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ W POLU.

23. Rapporta o każdym ważniejszym wydarzeniu, składane są niezwłocznie przez każdego podwładnego właściwemu dowódcy.

Jenerał brygady, oznaczy co mu półkownicy tudzież officerowie z brygady odkomenderowani raportować mają.

24. Czynność kapitana od służby w kompanii, ogranicza się tylko na dopilnowaniu rozdania żywności i furazu, obowiązki

zaś policyjne jakie mu rozporządzenia służby wewnętrznej zwyczajnej przepisują; w czasie kampanii pełnione będą przez kapitana komendanta warty policyjnej.

Żaden officer nie może oddalić się z obozu lub leż, bez otrzymania na to pozwolenia. Oddalający się officerowie służbowi, poprzednio powinni być zastąpieni.

Gdy rozłożenie obozu, leż albo biwaku, czyni służbę tygodniową zbyt uciążliwą, półkownik za upoważnieniem generała brygady, może ją na służbę dzienną zamienić.

25. Dowódzca obozu, oznacza godziny pobudki, raportów, apelów, zmiany wart, gotowania jeść, opatrywania koni, rozbierania żywności, zamiatania obozu i t. d.

To samo prawo służy każdemu dowódcy stanowiska lub oddziału odkomenderowanego.

Znak do bicia pobudki dany będzie przez dobosza warty policyjnej, półku obozującego na prawem skrzydle pierwszej linii.

Robota około czystości obozu odbywa się pod dozorem porucznika od warty policyjnej. Kaprale służbowi każą zamieść ludziom na robotę komenderowanym, ulice obozu i linię frontu (front de bandiere) na czterdzieści kroków przed kozłami broni.

Przy zbiorze (assemblée), podofficerowie służbowi zbierają na linii frontu żołnierzy komenderowanych na warty i straż ogniową i przedstawiają ich do przeglądu officerom od służby. Uwaga officerów tych szczególnie zwróconą być powinna, na broń i ładunki. Kapitan warty policyjnej ma nadzór nad tym przeglądem.

Przy stawaniu (rappel), warty i straż ogniowa stają przed środkiem półku. Warty o 25 kroków przed kozłami broni, a straż ogniowa o 12 kroków za nią. Sztabs officer i niżsi officerowie służbowi powinni być przy obluzie obecni. Po przeglądzie warty defilują pod komendą najstarszego kapitana od warty.

Znak do capstryku również jest dany przez doboszy półku stojącego na prawym skrzydle obozu.

Zwyczajnie robi się trzy apele : pierwszy w pół godziny po pobudce, drugi w południe, a trzeci w pół godziny po capstryku. Kompanije szykują się na linii frontu ; do rannego i wieczornego apelu, występują bez broni; na południowy zaś pod bronią i w pakunku. Tylko officerowie służbowi, obowiązani są bydź na apelu rannym i wieczornym, na południowy zaś wszyscy officerowie występują.

Rapporta z apelów, zdawane będą przez officerów służbowych, kapitanowi od warty policyjnej. Z apelów rannego i południowego ustnie ; z wieczornego na piśmie.

Po rannym apelu, podofficerowie i żołnierze rozbierają broń z kozłów, a każdy wytarłszy swoją, składa ją na miejsce; officerowie od służby tego doglądają.

Przy apelu południowym, sztabs-officer od służby każe otworzyć szeregi i kapitanowie odbędą przegląd swych kompanijów; jeżeli znajdą że broń potrzebuje naprawy, zdadzą o tem na piśmie rapport dowódcy batalijonu, który go natychmiast przeszele półkownikowi. Sierżanci starsi komenderują służbę na następny dzień.

Przy apelu wieczorném, officerowie i podofficerowie do służby przejrzą kozły broni; jeśli się na niepogodę zanosi, sztabs-officer od służby każe wziąć broń do baraków.

W jeździe występuje się szwadronami na wielkich ulicach obozu. Trąbienie do chędożenia koni, ma zwyczajnie miejsce, w godzinę po rannym obroku. Na apel południowy kawalerzyści występują przy broni i wszyscy officerowie również na nim są przytomni.

Gdy wojsko długo na miejscu obozuje, jenerał brygady, jeżeli tego osądzi potrzebę, nakaże drugie chędożenie koni.

26. Każde kapralstwo tworzy menaż tak aby w każdym było dwunastu do szesnastu ludzi. Gdy się kompanija rozdziela na leże, ludzie razem jadący o ile możności, razem stawiani będą.

(Ark. 21.)

Gdy pojedyncze chodzenie po wodę, będzie zakazane, pod-officerowie słuźbowi, zbierają kucharzy i prowadzą ich w porządku po wodę.

27. Gdy półk jest rozdzielony, jenerał przernacza przy której części półku ma zostać półkownik.

Jeżeli względem podpółkownika niema rozkazu, zostawać ma przy najliczniejszej części półku, po tej przy której znajduje się półkownik.

Dowódczy bataljonów zostawać mają, przy tej części bataljonu która najwięcej ich przytomności wymagać może. W jeździe półkownik przernacza przy których szwadronach znajdować się mają sztabs-officerowie.

28. W bataljonach hojowych, wyznaczony do tego kapitan trudni się, utrzymaniem kontrol, aktów stanu cywilnego, rachunkowości co do pieniędzy i efektów.

Porucznik lub podporucznik ubiorczy trudni się także uzbrojeniem.

Majstrowie jako to : puszkarz, siedlarz, krawiec , szewc, są przywiązani do półków i znajdują się przy plutonie niefrontowym.

Oprócz naprawy broni , majster puszkarz jest obowiązany do reperowania naczyń kuchennych; dodaje się mu do pomocy przynajmniej jeden rzemieślnik, na każdy bataljon lub dwa szwadrony.

29. Utrzymanie w dobrym stanie broni i ładunków, wiuno bydź przedmiotem ciągłej pieczołowitości dowódców plutonów i kapitanów; pilnują każdy aby żołnierz miał swój skalnik przetyczkę i przynajmniej dwie skałki w ołów osadzone. W jeździe oprócz tego czuwają nad dobrym stanem okucia i okulbaczenia.

Ładunki po ludziach odsyłanych do szpitalów rozdają się tym, którym ich niedostaje kule z ładunków zepsutych oddają się do parku.

Ładunki powinny bydź wykręcane ; te tylko których nie

można dobyć, wystrzeliwają się przy apelu południowym przed linią frontu w obecności oficera służbowego.

30. Żądanie ładunków przedstawiane jest przez półkownika generałowi brygady, ten zatwierdza je i przedstawia naczelnikowi sztabu dywizyi, który odebrawszy na to rozkaz generała dywizyi, przeszedł go komendantowi artylleryi.

31. Szpada lub pałasz oficera aresztowanego, składa się u dowódcy półku, szpada oficera bez wojska oddaje się do naczelnika sztabu dywizyi. Areszt odsiaduje się w namiocie lub baraku. Odwach warty obozowej zastępuje salę policyjną: więzienie zaś przy głównej kwaterze zastępuje więzienie placu. Na odwach warty obozowej odsyłają się tylko aresztowani za proste uchybienia w służbie, którzy w razie trwogi wracają do kompanijów.

Mogący ulegać sądowi wojennemu, odsyłają się do więzienia w głównej kwaterze i oddają żandarmeryi.

TYTUŁ III.

O OBOZACH I LEŻACH.

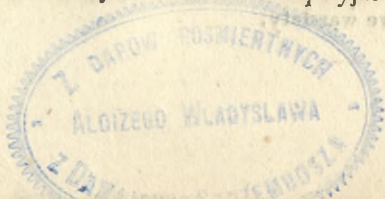
32. Przez obóz rozumie się miejsce na którym zatrzymuje się wojsko; czy to pod namiotami, czy pod barakami, czyli też w biwaku. Przez leże zbiór miejsc zamieszkałych w których rozkłada się wojsko po domach mieszkańców.

33. Wybór miejsca na obóz zależy od dowodzącego.

Obozy są trojakiego rodzaju: marszowe, w bliskości nieprzyjaciela i umocnione.

Przy wybieraniu miejsca na obóz marszowy, gdy niema żadnego podobieństwa bycia atakowanym od nieprzyjaciela, uważa się na to żeby miejsce było suche; żeby wniósć do obozu było łatwe i żeby w bliskości była woda i drzewo, słowem wygoda wojska ma się na pierwszym celu.

Przeciwnie w obozach branych w bliskości nieprzyjaciela

bezpieczeństwo wojska pierwszym jest warunkiem. Z tego powodu zaczyna się od wybrania pozycyi, w której wojsko największy jakiego jest zdolne może dać opór, i albo na tej pozycyi stawia się obozem wojsko w tym porządku w jakim się ma być na przypadek nieprzyjacielskiego ataku, albo też gdyby takie postanowienie miało być zbyt dla wojska uciążliwe, stawia się go w bliskości tak żeby naprzypadek pokazania się nieprzyjaciela zająć mogło wybraną pozycyę.

Umocnione obozy zazwyczaj zakładają się pod fortcami; gdzie indziej bardzo długiego trzebaby czasu żeby przyprowadzić umocnienia do dobrego stanu, lub rzadko trafiającego się z natury mocnego położenia tak że wystawionych kilka sztafów są dostatecznymi do zrobienia stanowiska trudnym do zdobycia.

34. Gdy okoliczności tego pozwalają wysyła się oddziały dla przygotowania obozu. Każdy półk posyła adjutanta-majora, adjutanta bataljonowego, i z każdej kompanii furyera, kaprała i dwóch żołnierzy. Gdy bataljon ma stać oddzielnie adjutant bataljonowy idzie z tym oddziałem.

Pojazdy ani konie juczne nie mogą iść pod żadnym pozorem przy takich wysłanych oddziałach.

35. Jenerał daje wszystkie rozporządzenia względem postawienia obozu i jeżeli żniwa nie są zrobione, jak zboże ma być ochraniać lub skoszone, jak ma być między półki rozdzielone. Naczelnik sztabu przynajmniej sztabs-officera sztabowego, pod którego rozkazami idą wszystkie oddziały z półków. Jeżeli tego uznaje potrzebę dodaje mu oficera do pomocy dla rozpoznania i zdjęcia miejsca na którym staje obóz.

36. Adjutant-major wysłany z półku, rozpoznaje miejsca gdzie można poić konie i gdzie ludzie mogą brać wodę, oznacza te które były niebezpieczne i gdyby jakie roboty były potrzebne, dla zrobienia ich zdaniem do użycia, takowe każe wykonać żołnierzom lub mieszkańcom. Obejrzy także w bliskości obozu dom gdzieby puszkarz i siodlarz mogli założyć swe warsztaty.

Gdy oddziały do przygotowania obozu niepoprzedzają wojska, powinnością jest adjutanta-majora zająć się tym, co tu jest wskazane przy wejściu wojska do obozu.

37. Oficerowie wysłani do przygotowania obozu, wysyłają jeżeli tego potrzeba furyerów, kaprali lub żołnierzy, na przeciwko nadchodzącego wojska.

Dowodzący oddziałem naprzód wysłanym, podaje załogi do domów lub magazynów, w bliskości obozu się znajdujących, a gdyby mało było wody, to porozstawia szyldwachów przy studniach. Żołnierze na to użyci, zlurowani zostają za nadejściem wojska, przez wartę do tego wyznaczoną.

38. Piechota przybywając do obozu i przy występywaniach, formuje się na linii frontu obozu, kawalerya zaś w tyle miejsca na którem obozuje.

Jenerałowie wszelkiego dołożą starania, żeby wojsko przyszedłszy nie czekało i jak najprędzej rozłożyło się w obozie, osobliwie po marszu długim i uciążliwym.

Przechodząc do obozu, w każdej brygadzie jenerał wydaje osobiście rozkaz półkownikom. Ci wydają go zebranim wkoło sztabs-officerom, adjutantom i dowódcem kompanijów za któremi znajdują się sierżanci starsi. Rozkaz ten tyczy się liczby ludzi którą ma dać półk na warty, straż ogniową, posyłki i robotę; godziny i miejsca rozdawania żywności. Dyspozycyi względem wyruszenia z obozu; słowem wszelkich rozporządzeń, co do porządku i służby tak zewnętrznej jak wewnętrznej w obozie.

Adjutant-major komenderuje służbę.

Kapitanowie donośnym głosem dają rozkaz swym kompanijom, dodając potrzebne objaśnienia. Sierżanci starsi komenderują ludzi na służbę.

Sztabs-officer służbowy każe zebrać się wartom i straży ogniowej; warty bez zwłoki udają się na swoje miejsca.

39. Po uskutecznienu tego, sztandar stawia się w środku bataljonu przy którym się znajduje i żołnierze składają broń w kozły.

Ludzie wysyłani za żywnością, drzewem, furazem i na roboty koło naprawy przejeżdż lub umocnień zbierają się w tyle kozłów broni; a ci którzy nie są na służbie robią baraki.

W bliskości nieprzyjaciela straż ogniowa zostaje pod bronią aż do powrotu wysłanych na robotę.

W jeździe po wykomenderowaniu służby, półk zachodzi półszwadronami, każdy półszwadron udaje się na miejsce gdzie mają stać konie i formuje się w jeden szereg, tak żeby konie drugiego szeregu były każdy po lewej stronie poprzednika z pierwszego szeregu, poczem z siada się z koni. Jeźdźcy wyznaczeni trzymają konie gdy drudzy wbijają kołki i wiążą do nich sznury. Stawianie baraków następuje dopiero po przywiązaniu koni i ich opatrzeniu. Po postawieniu baraków każdy składa w nich swą broń na stronie najlepiej zabezpieczonej od deszczu.

Sztandar odnosi się do baraku półkownika.

40. Długość obozu zwyczajnie, równa jest długości frontu wojska.

Wielkość baraków zależy od materyałów, które są pod ręką. W ogólności wielkie baraki są lepsze. Baraki na 20 ludzi mają 7 kroków szerokości a 10 długości, na 8 ludzi 4 i 8 kroków. W barakach jazdy tyle ludzi nie może się mieścić bo siodła tam się składają.

Liczba szeregów baraków zależy od siły kompanijów lub szwadronów i od wielkości baraków.

41. W piechocie każdy pluton ma dwa rzędy baraków rozdzielonych ulicą, której szerokość zależy od długości frontu, ale która mniejsza nad 5 kroków być nie powinna. Uliczka dwa kroki szeroka stanowi przedział między barakami oddzielnych plutonów. Wielki bok baraków obrócony jest w kierunku głębokości obozu, a wyjścia są w małym boku od strony frontu. W barakach na ośmiu ludzi chcąc zmniejszyć głębokość obozu, większy bok stawia się równoległe do frontu, a wyjścia dają się na wielką ulicę. Odstęp między szeregami baraków są pięcio-

krokowe. Między bataljonami zostawia się odstęp 24 kroków tak jak w szyku bojowym.

Podstawy pod broń (chevalets) stawiają się o 15 kroków przed pierwszym szeregiem baraków; po dwa przed środkiem każdego plutonu. Sztandar stawia się na tej linii.

Kuchnie są o dwadzieścia kroków, za ostatnim szeregiem baraków. O dwadzieścia kroków za niemi baraki niższego sztabu i markietanów. Dwadzieścia kroków więcej w tyle baraki oficerów kompanicznych, nakoniec baraki sztabs-officerów znowu o 20 kroków za niemi.

Oficerowie kompaniczni obozują za środkiem swych kompanii, kapitan na prawo, inni w drugiej barace na lewo.

Dowódcy bataljonów za czwartym plutonem swych bataljonów. Adjutant za drugim, chirurg za siódmym.

Półkownik i podpółkownik za środkiem półku, niezajmując jednakże przedziału między bataljonami, który wolny zostaje w całej głębokości obozu.

Płatnik i chorąży koło półkownika i na tej samej linii.

Warta policyjna staje na linii baraków niższego sztabu; w półku z trzech bataljonów za środkiem drugiego, a w półku z dwóch bataljonów za prawem akrzydłem drugiego. Szałas jej otwarty jest od strony linii frontu, z prawej jego strony jest barak dla oficerów od warty, a z lewej podstawa pod broń na wysokości przodu szałasu. O cztery kroki za nią jest druga podstawa pod broń straży ogniowej.

Warta obozowa stawia się około 200 kroków przed frontem; ma szałas odpowiedni ilości ludzi, którzy ją składają. O cztery kroki w tyle za niem jest barak dla aresztowanych. Warta obozowa półku, w drugiej linii stojącego, stawia się o 200 kroków za namiotami sztabs-officerów.

Powózki półkowe, konie pociągowe i oficerskie stawiają się o 25 kroków za namiotami sztabs-officerów. Na tej samej linii obozują żołnierze pociągowi, oficer trudniący się uzbrojeniem i rzemieślnicy.

Kłoki dla żołnierzy robią się o 150 kroków przed frontem, każdego bataljonu, dla officerów o 100 kroków za linią ostatnią baraków. Jedne i drugie otaczają się gałęziami.

Gdy jest potrzeba zmniejszenia frontu obozu na pluton daje się jeden rząd baraków.

Artyllerya obozuie zawsze w bliskości wojska do którego jest dodana. Szyldwachy do pilnowania parku dane są przez artylleryą.

42. W jeździe każdy szwadron ma dwa rzędy baraków: dłuższe ich boki są równoległe do linii frontu, a otwory znajdują się z lewej strony.

Konie każdego półszwadronu w jeden rząd ustawione i łbami do otworów baraków obrócone, są przywiązane do kołków wbitych w ziemię o 3 do 6 kroków odległości od rzędu baraków. Konie poruczników i podporuczników, stawiają się na prawym skrzydle plutonów. Kapitana dowódcy, na prawym skrzydle pierwszego półszwadronu; kapitana drugiego na prawym drugiego.

Koń zajmuje około 5 stóp; od liczby koni które są do umieszczenia w jednym rzędzie, zależy głębokość obozu i odstępy między szeregami baraków. Furaż składa się w tych odstępach.

Kuchnie zakładają się 20 kroków przed każdym rzędem baraków.

Baraki niższego sztabu, rzemieślników, markietanów, praczek, są w ostatnim szeregu. Warta policyjna ma na tej linii swój szafas za środkiem półku.

Baraki officerskie mają dłuższy bok prostopadły do frontu. Stawiają się na przedłużeniu rzędów baraków żołnierskich; dla officerów szwadronowych o 30 kroków w tyle, a dla officerów do sztabu półku należących o drugie 30 kroków.

Kapitanowie obozują za prawą szwadronu, a porucznicy i podporucznicy za lewą. Dowódcy dywizyonów za jednym ze swych szwadronów. Półkownik za środkiem półku. Po prawej

jego stronie podpółkownik, a po lewej adjutański półkowi. Płatnik i chorąży razem, za szwadronem z prawego

Konie officerów od sztabu półku stoją przy ich barakach w kierunku koni szwadronowych.

Konie chore stawiają się w jeden szereg, na prawej lub lewej stronie półku; baraki dla ludzi którzy je doglądają stanowią rząd oddzielny; w ostatnim z nich mieści się konował i jego pomocnicy. Kuźnie i inne powózki stawiają się w tyle za infirmaryą, a konie pociągowe na wysokości baraków sztabsofficerskich, wyrównane na konie szwadronu przed niemi stojącego.

Warta obozowa jest o 200 kroków przed pierwszym rzędem baraków w środku półku konie jej stają w dwa szeregi.

Kłoki iak w piechocie.

43. Żaden officer nie może ani sam stawać, ani koni umieszczać w domu znajdującym się w bliskości; choćby nawet te domy były opuszczone, wyjąwszy gdyby miał na to upoważnienie od jenerała brygady, który w tedy o tem uwiadamia jenerała dywizyi,

44. Gdy jenerał osądzi potrzebę urządzenia przejazdów, wyznaczy każdemu półkowi część roboty na niego przypadającą. Narzędzia brakujące półkom dane im do tego będą z parku inżynierów lub artylleryi.

45. Piechota mająca biwakować postawiwszy broń w kozły zakłada za niemi ogień w miejscu gdzieby w obozie przyszły baraki, koło nich zostają żołnierze i jeżeli można robią sobie szałas. W tyle za niemi jest miejsce officerów.

Półk jazdy mający biwakować staje rozwinięty, poczem zachodzi w prawo plutonami. Konie każdego plutonu ustawiają się w jeden rząd i przywiązują tak jak w obozie. Broń ustawia się w kozły, za każdym rzędem koni, a na ich przedłużeniu z prawej strony składa się furaż. W każdym plutonie po dwóch ludzi zostaje przy koniach. O 20 kroków na lewo rzędów koni, zakładają się ogień koło których zostają żołnierze i jeżeli

Gdy zwyczajna dystrybucya nie może mieć miejsca, oficerowie rozdzielają zasoby, które się znajdują i żołnierze zadają siana jak można najprędzej. We dwie godziny po przybyciu, szwadrony następnie prowadzą konie do wody, zkąd wróciwszy dają im owsa. Gdy jest zakaz zdjęcia siodła, szwadrony częściami rozsiadływiają konie, słomą wycierają, podkładki trzepią i napowrót kulbaczą.

Stojąc kilka dni w miejscu, półkownik powinien robić fałszywe twogi dla przyzwyczajenia półku do trzymania się ciągle w gotowości do wystąpienia.

Powyższe urządzenia stosują się także i do piechoty stojącej na leżach. W bliskości nieprzyjaciela o ile można najwięcej ludzie powinni być zebrani i stać razem, czy całemi kompanijami, czy przynajmniej ich podziałkami konstytuowanemi. Przededniem staje się pod broń i robi się apel.

Gdy na jednym leżu znajduje się piechota i jazda, ta szczególnie ma poruczone czuwania nad bezpieczeństwem leża w dnie, a piechota w nocy.

47. Rozłożone na leżach przed nieprzyjacielem wojsko, musi być zasłonięte przednią strażą i przeszkodami naturalnemi lub sztucznemi.

Poprzednio wybrana być ma w tyle leż pozycya, na której zebrać się może wojsko na przypadek ataku nieprzyjacielskiego, dla stawienia oporu. Ta część wojska która ma stanowić rezerwę w szyku bojowym przyjętym, rozkłada się na leża w tyle tej pozycyi. Wszystkie oddziały dokładnie znać powinny, tak miejsca które mają zająć na tej wybranej pozycyi, jako i drogi któremi się tam mają udawać ze swych leż. Drogi te powinny być przyprowadzone do dobrego stanu i tak wyznaczone żeby się oddziały nie krzyżowały.

Dowodzący armiją przeznacza okręgi leż dla głównych podziałków armii, w tych piechota powinna mieć przy sobie swą artylleryą i jazdę. Jenerałowie dywizyi przeznaczają okręgi leż dla brygad, a brygadni miejsca gdzie pod ich komendą będące bataljony lub szwadrony rozłożone być mają.

48. Jenerałowie obierają dla siebie miejsca w pośrodku swych komend leżące i o ile bydź może na większych drogach się znajdujące. Gdy przed nieprzyjacielem wojsko biwakuje jenerałowie biwakują przy niem.

49. W obozach i leżach w których wojsko dłużej zostaje, jenerałowie wszelkiego dołożą starania żeby służba odbywała się podług przepisów i żeby karność panowała. Piechota odbywać będzie mustry bataljonami trzy razy na tydzień, rekruci codziennie będą wyrabiani. Toż samo ma się rozumieć o jeździe i artylleryi. Zbiory półkami i brygadami tylko za upoważnieniem dowodzącego dywizyą mogą mieć miejsce; a strzelanie do tarczy i musztry z ogniem, tylko za upoważnieniem dowodzącego armiją lub korpusem.

Nauka doboszy nie będzie się nigdy zaczynać od bicia marszu i stawania pod broń, tak iak i trębaczy od apelu i do wsiadania na koń. Oprócz tego godzina w której te ćwiczenia będą się miały odbywać w raporcie oznaczoną zostanie.

TYTUŁ IV.

O ROZKAZACH.

50. Rozkazy ustne przesyłają się przez officerów sztabu, lub do sztabu przykomenderowanych; równie iak i rozkazy ważne na piśmie, które nadto mają bydź opieczętowane. Na adresie rozkazu zapieczętowanego posyłanego przez podofficera lub żołnierza, powinno bydź wyrażone miejsce i godzina wyprawienia posyłki; również w zaświadczeniu odebrania znajdować się powinno miejsce i godzina dojścia rozkazu.

Rozkazy będą pisane stylem czysto wojskowym. Przesyłane są porządkiem stopni, nieopuszczając żadnego pośredniego stopnia, wyjąwszy szczególne i nagłe wypadki, iak np. kiedy półk, którego ruch przyspieszyć wypada bliżej się kwatery

dywizyjnej jak brygadnej znajduje. Wydajęc rozkaz w podobnym wypadku, winien jest uwiadomić o tem pośrednią władzę; iak równie odbierajęc go, obowiązany jest natychmiast swego bezpośredniego naczelnika o odebranych rozkazach uwiadomić.

Rozkazy dla półków zawsze mają być do obozu adresowane. W nieobecności półkownika, oddane być powinny jego zastępcy, który natychmiast zajmuje się wykonaniem takich.

W bataljonie osobno obozujęc, najstarszy kapitan odbiera i wypełnia rozkazy nadesłane w nieobecności dowodcy bataljonu.

Wszystkie rozkazy będą numerowane, utrzymując dwie oddzielne koleje, jedną na rozkazy *ogólne*, drugą na *szczególne*.

Postanowienia i urzãdzenia dowodzęc armiję, tyczące się wojska albo kraju przez wojsko zajęcgo, nie mogą wychodzić tylko w kształcie rozkazów.

51. Przedmiotem rozkazów szczególnych, są : wypełnienie poruszeń, ustanowienie lub zajęcie rozmaitych stanowisk, wysyłanie oddziałów, jako też, zmiany officerów, szczegóły tyczące się artylleryi i inżynierii; utrzymania wojska i stosunków z krajem zajęcym, słowem, obejmują wszelkie rozporządzenia, o których niepotrzeba uwiadamić całego wojska.

52. Rozkazy ogólne przybierają nazwanie rozkazów dziennych armii iakiego to korpusu, dywizyi, brygady lub półku. Wydają się dla oznaczenia : 1° godziny i miejsca odbioru żywności, furazhu i piędzy, 2° godziny apelów i służy wszelkiego rodzaju, 3° liczby posyłek, tudzież czasu ich zmiany, 4° przepisów policyjnych i zakazów, których okoliczności i miejscowość wymagać mogą, 5° stanów, które się mają podawać i wzorów do tego, 6° praw, postanowień i przepisów obowiązujących wojsko, 7° dla ogłoszenia pochwały lub nagany oddziałom lub pojedynczym osobom, słowem wszystkiego tego, o czém wypada żeby armija wiedziała.

Rozkaz ogólny wydanym być może do całego wojska, do korpusu, do każdej dywizyi, brygady, półku, przez każdego właściwego dowódcę. Po ułożeniu takiego rozkazu, naczelnicy sztabu, przedstawiają go do potwierdzenia i podpisu generałowi i stosownie do jego woli posyłają te rozkazy, z jego podpisem, lub kopje przez siebie zatwierdzone.

Naczelnicy sztabów i adjutanci przy generałach brygad, są obowiązani utrzymywać spisy otrzymywanych i wydawanych rozkazów.

Naczelnik sztabu głównego, przesyłać będzie co miesiąc ministrowi wojny, odpis dziennika rozkazów ogólnych, wydawanych do armii.

53. Polecenia szczególne, osobliwie do korpusów lub oddziałów odległych, powinny być dawane tylko officerom zasługującym na zaufanie, którym powierzyć można osnowę wiezionych przez nich papierów. Officer wysyłany z poleceniem w okolicę, w której snują się nieprzyjacielskie oddziały, będzie miał z sobą przynajmniej dwóch jeźdźców, na dobrych koniach; wymijać będzie miasta i wsie, przekładać uboczne drogi, najmniej o ile możności spoczywać i to w miejscach ustronnych. Gdy mu się droga zdaje niebezpieczną, każe jednemu żołnierzowi jechać przodem. Zawsze powinien być w pogotowiu do podarcia i zniszczenia swych papierów, oraz na przypadek gdyby został ujęty, być gotowym na odpowiedzi zręczne tak względem celu swego wysłania jak i stanu armii, i nie dać się zastraszyć żadnym groźbom.

TYTUŁ V.

O ODZEWIE I HASŁE.

54. Dla wzajemnego poznawania się i strzeżenia od podejścia; wydawany bywa codziennie odzew i hasło.

Na odzew daje się nazwisko bitwy lub miasta, na hasło

nazwisko sławnego człowieka lub caoty, czy obywatelskiej czy rycerskiej. Odzew komunikuje się rantom, patrolom, posturkom, szyldwachom i czatom; hasło tylko dowódczym temi oddziałami i służy im do sprawdzania.

Dowodzący armiją, stanowi na kilka dni kolej wyrazów służyć mających na odzew i hasło, albo też wydaje je codziennie. Naczelnik sztabu głównego, posyła je opieczętowane, dowódcom artylleryi, inżynierów, intendentowi i dowódcom korpusów; ci podają go dowódcom dywizyi, od których je następnie dostają dowodzący brygadami.

Jenerałowie brygad wydają codziennie odzew i hasło, półkownikom i dowódcom osobnych oddziałów, tak wcześniej, aby takowy mógł dójść przed nocą do wszystkich stanowisk.

Gdy jaki oddział jest wysłany tak daleko, że trudno jest utrzymać z nim ciągłą styczność, dowodzący nim, wydaje od siebie odzew i hasło. To samo ma miejsce w twierdzach od głównej kwatery odległych.

55. W półkach adjutant-major od służby, przesyła odzew i hasło opieczętowane, dowódcom straży polowych i zewnętrznych przez posyłkę, którą oni po to przysyłają. Ci uwiadamiają o odzwie ustnie swoje oddziały.

Po capstrzyku, officerowie od służby i podofficerowie warty policyjnej, zbierają się na linii frontu. Sztabs-officer od służby daje im odzew i hasło; w czasie czego warta policyjna da potrzebną ilość ludzi, do zrobienia koła zewnątrz. Podczas tego zebrania, sztabsofficer służbowy da także swe polecenia względem służby rontów, patrolów i szyldwachów w następującej nocy.

56. Naczelnik sztabu głównego, wyda instrukcją względem przemian, które się robią w kolei wyrazów, na odzew i hasło służących, na przypadek gdyby ta zginęła, lub wpała w ręce nieprzyjaciela. W każdym z tych dwóch wypadków, dowodzący jenerał tam gdzie się to wydarzy, winien o tem do szta-

bu uczynić rapport, i uwiadomić dowódców pobliskich wojsk lub stanowisk.

Gdy odzew zginie na przednim łańcuchu, albo gdy dezercya każe się obawiać, żeby takowy nieprzyjacielowi wydanym niebył, dowodzący tam wyda natychmiast nowy odzew i uwiadomia o tem niezwłocznie pobliskie oddziały i stanowiska, tudzież jenerałów.

TYTUŁ VI.

O KOLEI W KOMENDEROWANIU SŁUŻBY.

57. Kolej służby brygad w dywizjach, a półków w brygadach, stanowi się podług ich porządku w szyku bojowym. Rozkazy dotyczące się służby i wysyłania oddziałów, dają się jenerałom brygad, którzy stosownie do rozłożenia siły i półków, oznaczają które stanowiska każdy z nich ma zajmować i jaką liczbę ludzi dostarczać będzie obowiązany.

58. Trzy są koleje służby. Pierwsza kolej obejmuje :

1° strażę polowe i wszelkie zewnętrzne stanowiska.

2° warty honorowe.

3° warty obozowe, policyjne, tudzież warty przy magazynach, szpitalach i innych zakładach.

4° służbę posyłek.

Druga kolej obejmuje :

1° prace wojenne, jakoto : umocnienia polowe, otwieranie i naprawa dróg.

2° oddziały potrzebne do osłaniania wszelkich robót.

Trzecia kolej obejmuje :

1° roboty bez broni wewnątrz obozu, dla czystości i zewnątrz za żywnością, drzewem, wodą etc.

2° oddziały występujące przy ekzekucjach.

W jeździe sznurwaczy, stanowią odrębną kolej służby, i liczą się przed robotami.

59. Officerowie są na wszystkie trzy koleje służby komenderowani porządkiem starszeństwa.

Kapitanowie liczą się osobno między sobą i wolni są od dozoru wszelkiej roboty, wyjąwszy rozdawanie żywności i furazu. Porucznicy i podporucznicy liczą się razem ale naprzemian, i tak : po najstarszym poruczniku, idzie najstarszy podporucznik; potem następujący porucznik i t. d.

Podoficerowie, kaprale, żołnierze i dobosze, komenderują się podług zwyczajów służby wewnętrznej. Ludzie występują w pakunku na służbę pierwszej kolei, toż samo na roboty zewnątrz obozu, jeżeli rozkaz przeciwny wydanym nie będzie.

W jeździe na wszelką służbę konną tak się występuje iak do marszu.

60. Gdy komenderowany na jaką bądź służbę officer, nie jest w stanie jej odbyć lub nie jest w obozie w chwili jej rozpoczęcia, zastępuje go następujący po nim z kolei. Skoro komenderowany oddział na służbę zewnętrzną, przejdzie obwód obozu, albo warta w środku obozu zajmie swe miejsce, zastąpiony officer nie może się tam już udać i odbędzie swą kolej w miejsce tego który go zastąpił.

Jeżeli choroba, niedozwala officerowi wypełnić przypadającą nań służbę kolej jego mija.

Te same urządzenia rozciągają się do żołnierzy i podoficerów.

61. Służba pierwszej i drugiej kolei liczy się za wykonaną, skoro warty lub oddziały komenderowane przejdą obwód obozu lub leż; a co się tyczy wewnętrznych wart, skoro te zajmą swe miejsca.

Roboty liczą się jako odrobione, skoro komenderowane nań oddziały przejdą obwód obozu lub leż, a przy robotach wewnątrz obozu, skoro roboty takowe rozpoczęte zostały.

62. Zchodząc ze służby pierwszej kolei officer, podoficer lub żołnierz, idzie na służbę drugiej czy trzeciej kolei jeżeli

ta na niego wypadła, wyjąwszy gdyby służba jego w pierwszej kolei dłużej niż 24 godzin trwała.

63. W jeździe żołnierze, którzy tracą konie lub którzy je mają niezdatne do służby, są komenderowani na służbę piesze; żołnierzy z frontu używa się tylko o tyle o ile pierwszych nie dostaje.

Komenderowany na służbę pieszą podoficer lub żołnierz, składa swoje okulbaczenie i pakunek w przytomności wachmistrza plutonowego, ten w razie trwogi dopilnuje, aby konie ludzi na służbę komenderowanych zostały okulbaczone i doprowadzone na miejsce wyznaczone.

64: Kapitan zastępujący dowódcę bataljonu, wolnym jest przez czas swego dowództwa, od wszelkiej innej służby i nie odrabia żadnej kolei służby, któraby na niego w tym przeciągu przypaść mogła.

65. Kompanije wyborcze, grenadyerów i strzelców robią służbę pierwszej kolei tak jak inne, jednak ile możliwości zawsze przez własnych officerów lub podoficerów dowodzone będą.

Jeżeli służba w drugiej kolei zamieszczona, może po za obozem zatrzymać oddział, dłużej niż 24 godzin; kompanije wyborcze, nie mogą być na takową komenderowane, chyba że nato będzie wyraźny rozkaz jenerała.

Służby trzeciej kolei nie robią i tylko na robotę swych kompanii tyczącą się mogą być użyć.

66. Gdy kapitan kompanii wyborczej dowodzi tymczasowo bataljonem, nieidzie ze swą kompaniją gdy takowa odkomenderowaną zostanie. Od półkownika zależy albo dodać jej w zastępstwie innego kapitana, albo też wysłać ją pod dowództwem jej porucznika. Toż samo ma miejsce gdy odkomenderowany kapitan kompanii wyborczej przez swe starszeństwo, jest powołany do dowodzenia tymczasowo bataljonem; wszakże jeżeli kompanija znajduje się o kilka marszów, wtedy kapitan nie może jej opuszczać. Półkownik równie jest mocen,

jeżeli uzna tego potrzebę, przeznaczyć do kompanii wyborczych zastępców officerom, podofficerom i kapralom, którzy by w chwili wykomenderowania kompanii, nie byli obecni; wyznaczeni ci zastępcy póty przy rzeczonych kompaniach zostawać mają, póki zastąpieni na swe nie wrócą miejsca.

67. Sztabs-officerowie półkowi, mogą być komenderowani na służby pierwszej i drugiej kolei, jeżeli ważność stanowisk lub oddziałów wskażą tego potrzebę. Naczelnik sztabu dywizyi i adjutant generała brygady, utrzymują kontrolę rzeczonych officerów i komenderują ich porządkiem starszeństwa.

TYTUŁ VII.

O WARCIE OBOZOWEJ, WARCIE POLICYJNEJ I STRAŻY OGNIOWEJ.

ROZDZIAŁ I.

O WARCIE OBOZOWEJ I POLICYJNEJ.

68. W każdym półku komenderowanych iest codziennie na warty palicyjną i obozową dwóch podofficerów, czterech kaprali, dwóch doboszy i ilość żołnierzy zastosowaną do ilości potrzebnych szyldwachów i patroli, na co miejscowość i okoliczności wpływ mają. Żołnierzy tych dostarczają wszystkie kompanije o ile być może w równej liczbie.

Dowódcą wart w półku iest kapitan mający pod swemi rozkazami porucznika i podporucznika. Warty te służą do zapewnienia porządku i przestrzegania przepisów policyjnych i zostają pod nadzorem sztabsofficerów od służby.

Na wartę obozową oddziela się podofficera, dwóch kaprali dobosza i stosowną liczbę żołnierzy, do ilości potrzebnych szyldwachów i strzeżenia aresztowanych za proste uchybienie w służbie.

Jeżeli półk jest złożony z czterech bataljonów, tworzą się dwie warty policyjne, jedna na dwa bataljony od prawego, a druga na dwa bataljony od lewego. Przy każdej z tych wart jest porucznik albo podporucznik; przed każdą z tych wart jest na przodzie warta obozowa i wszystkie cztery są pod dowództwem kapitana, który znajduje się zazwyczaj przy warcie policyjnej bataljonów od prawego i tam noc przeżywa.

W bataljonie osobno stojącym, warty pod komendą porucznika lub podporucznika, składają się z dwóch podoficerów, trzech kaprali, dwóch doboszy i stosownej do potrzeby liczby żołnierzy. Z tych podoficer, kapral i dwunastu żołnierzy składają wartę obozową. Do nadzoru komenderowanym będzie kapitan któremu ta służba liczyć się ma w drugiej kolei.

W półku jazdy, komenderuje się na warty tyłu ludzi jak w bataljonie piechoty, zostają oni pod rozkazami adjutanta majora od służby. Jeżeli półkownik osądzi potrzebę oddając pod dowództwo kapitana, ten na tenczas zostaje pod rozkazami sztabs-oficera od służby.

Na wartę policyjną używa się ludzi spieszonych, w niedostatku ich użyci jezdzy z frontu częściami idą następnie opatrzyć konie; warta obozowa zawsze powinna się składać z konnych.

69. W każdym szwadronie komenderuje się podoficer do dozoru sznurwachów: służba jego zaczyna się przy capstryku. Sznurwachy są komenderowani w takiej liczbie, aby się mogli co dwie godzin luzować; podoficer przywołuje ich następnie z baraków. Po capstryku każe poprzeciągać linki na ulicach obozu dla wstrzymania koni, któreby się w nocy zdieły.

70. Komendant warty odpowiedzialnym jest, za utrzymanie porządku i czystości obozu. Każe doboszom bębnić apele i dawać potrzebne sygnały; odbiera sprawę z apelów od kompanijów, układa i w ręca półkownikowi rapport ogólny z apelu wieczornego, a adjutantowi od służby każe zdać ustnie podobny rapport podpółkownikowi i służbowemu sztabs-oficerowi.

Warta policyjna i warta obozowa, oddają te same honory co i inne warty; stają do broni gdy się zbliża oddział pod bronią.

71. Warta policyjna półku dwubataljonowego, daje dzieściu szyldwachów to jest: jednego przed bronią — jednego do baraku półkownika — trzech przed linią frontu z których jeden przy chorągwi — trzech o pięćdziesiąt kroków w tyle baraków sztabs-officerskich — po jednym na każdym skrzydle półku w odstępcach odzielających go od pobocznych.

W półku zajmującym skrzydło obozu, na boku odkrytym, stawia się więcej jednego szyldwacha.

W półku trzybataljonowym, jest o dwóch szyldwachów więcej na linii frontu i o dwóch w tyle baraków sztabs-officerskich.

Oprócz przykazu ogólnego, szyldwachy te mają jeszcze szczególne, jako to:

Szyldwach przy chorągwi, niedozwolić przenoszenia jej tylko w przytomności oddziału; niedozwolić ruszać jej tylko chorągwanemu, albo podoficerowi od warty policyjnej gdy przyjdzie z dwoma ludźmi pod bronią.

Szyldwach przy dowódcy półku: ostrzegać go w dzień i w nocy o każdym nadzwyczajnym poruszeniu, czy wewnątrz, czy zewnątrz obozu.

Szyldwachy na linii frontu, na skrzydłach i z tyłu obozu, pilnować, aby żaden żołnierz z bronią lub koniem nie wyszedł z obozu, jeżeli nie jest prowadzony, przez podoficera lub kaprała, wzbraniać wychodzenia w nocy podoficerom i żołnierzom, chyba tylko do kloaków. Przy tem we dnie są obowiązani przytrzymywać podejrzanych ludzi włączających się około obozu, a w nocy każdego któryby chciał wejść do obozu nawet i żołnierzy z innych półków.

Osoby przytrzymane odprowadzają się do komendanta warty policyjnej, który je wybada i jeżeli tego uzna potrzebę, odeszle do sztabs-officera od służby.

72. Przy capstrzyku kapitan odbędzie apel warty policyjnej, obejrzy broń czy jest nabita i w stanie przyzwoitym. Porucznik podobny odbędzie przegląd warty obozowej.

Podofficer towarzyszony przez dwóch żołnierzy pod bronią, zwinie chorągiew i złoży ją na koziołkach przygotowanych na ten cel, nieco z tyłu po za kozłami broni. Po apelu wieczornym obejście markietanów, każe ustąpić bawiącym się u nich podofficerom i żołnierzom; tudzież dopilnuje aby ognie były pogaszone.

Stabs-officer od służby osobiście przekonywa się w nocy o czujności warty policyjnej i warty obozowej; przepiszę liczbę patrolów i rontów, które officerowie rzeczonych wart odbyć mają. Officerowie od warty mogą oprócz tego wysyłać patroli i ronty, tak często jak tego uznają potrzebę i sami często sztyldwachów obchodzą.

Ludzie znaleźceni po wieczornym apelu u markietanów wraz z niemi będą aresztowani i na wartę obozową odesłani. Markietanów za to surowo się karze.

Przy pobudce, warty policyjna i obozowa stają pod bronią; dowódca wart odbywa przegląd warty policyjnej, a porucznik warty obozowej. Podofficer zatknie chorągiew w miejsce zwyczajne. Komendant wart ułoży raport z obydwóch i poszle sztabsofficerowi od służby.

73. Warta obozowa jest pod rozkazami kapitana od warty policyjnej. Ludzie ją składający pod żadnym pozorem oddalać się nie mogą; jedzenie gotowe będzie im posyłanem. W półku z dwóch bataljonów złożonem, warta obozowa wystawia czterech sztyldwachów, z których trzech o kilka kroków na przodzie warty, naprzeciw prawego, lewego i środka półku, a czwarty przed bronią. W półku z trzech bataljonów wystawia się na przodzie pięciu sztyldwachów. Te sztyldwachy tak rozstawione być mają, aby mogły jak najdalej przed sobą widzieć; przykaz ich jest: nie dozwalać przejścia za łańcuch żadnemu żołnierzowi ani podofficerowi, uwiadamić komendan-

ta warty o zbliżających się do obozu oddziałach i przytrzymać podejrzaną osobę, któreby chciały doń wejść; podoficer odsyła je do komendanta warty policyjnej i daje mu znać natychmiast gdy jakiś zbrojny oddział się zbliża.

Szyldwach przy broni dogląda aresztantów i ciągle ma ich na oku, niedozwala im chodzić do kloak tylko pojedynczo i pod strażą żołnierza z bronią.

Przy capstrzyku warta obozowa staje do broni, a kapral stawia na froncie półku dwóch dodatkowych szyldwachów.

Jeżeli w nocy służba wymaga żeby kto przeszedł za łańcuch, kapitan od warty policyjnej, każe go odprowadzić podoficerowi do podoficera od warty obozowej, który go każe kapralowi za łańcuch wyprowadzić.

Przy pobudce warta obozowa staje do broni, kapral ściąga dodatkowe szyldwachy i podoficer zdaje raport przybyłemu na przegląd porucznikowi.

W bataljonie osobno stojącym, warta obozowa daje trzech szyldwachów, dwóch przed front bataljonu, a trzeciego przed broń i na noc nie pomnaża ich liczby.

W półkach obozujących w drugiej linii, szyldwachy warty obozowej, mają ten sam przykaz co szyldwachy stawiane z tyłu sztabs-officerskich baraków.

74. Jeżeli wypadnie potrzeba w nocy osłonięcia obozu małemi pocztami, aby podwójny zformować łańcuch; poczty te zostają pod dozorem kapitana od warty policyjnej, który każe je zwiedzać swym patrolom i routom.

75. Gdy półk ma ruszać w pochód warta policyjna wraca do kompanijów.

W Jeździe po trąbieniu do kulbaczenia, komendant warty policyjnej posyła kolejno po połowie swych ludzi do kulbaczenia; a gdy półk już zostanie zebrany, warta ta wraca do swych szwadronów.

76. Warta obozowa łączy się z półkiem dopiero gdy ten jest już w marszu. Jeżeli się znajdują aresztowani to nie

wchodzi do swych kompanijów, ale maszeruje między pierwszym i drugim bataljonem otaczając aresztantów. Jeżeli między temi znajdują się kryminaliści, których nie można było odesłać do więzienia przy głównej kwaterze, tacy powinni być powiązani i szczególnie strzeżeni, kapral idzie tuż za nimi. Za przybyciem do nowego obozu, aresztowani oddają się do nowej warty obozowej, po czem dopiero stara wraca do kompanijów.

ROZDZIAŁ II.

O STRAŻY OGNIOWEJ.

77. Straż ogniowa składa się zwyczajnie z oficerów, podoficerów i żołnierzy, którzy na jutro mają iść na służbę pierwszej kolei. Przeznaczona jest na dostarczenie oddziałów i wart, którychby wypadła nadzwyczajnie potrzeba w ciągu tych 24 godzin; komenduruje się codziennie tak jak warty. Tym ze straży ogniowej, którzy na jaką komendę lub wartę istotnie użyci zostaną, albo którzy noc przepędzają w biwaku, liczy się to jako służba pierwszej kolei.

Oficerowie, podoficerowie i żołnierze straży ogniowej są ciągle ubrani, konie mają okulbaczone, a tornistry i matelzaki ciągle upakowane.

Ci którzy przed capstrzykiem zostają gdzie użyci, będą natychmiast przez innych zastąpieni: użyci po capstrzyku, nie są zastępowani chyba gdy nato wyraźny wyjdzie rozkaz.

78. Każdy bataljon daje na straż ogniową półku, dwóch podoficerów, czterech kaprali, dobosza i czterdziestu żołnierzy. Kapitan komenduruje strażą ogniową, i w półku z dwóch bataljonów ma pod swemi rozkazami porucznika albo podporucznika; a dwóch poruczników lub podporuczników, jeżeli półk ma trzy bataljony.

W bataljonie osobno stojącym strażą ogniową komenduruje porucznik albo podporucznik.

Na rozjazd (straż ogniowa) w półku jazdy bierze się po dziesięciu ludzi z każdego szwadronu; komenderuje niemi kapitan i ma pod sobą dwóch poruczników lub podporuczników, czterech podoficerów, ośmiu kaprali i dwóch trębaczy.

Gdy półk jest rozdzielonym, każda jego część daje rozjazd odpowiedni służbie jakiej można się spodziewać. W szwadronie osobno odkomenderowanym, rozjazdem dowodzi porucznik lub podporucznik.

79. Straż ogniową zbiera adjutant służbowy; w tym samym czasie kiedy się zbierają warty i stawia ją o dwanaście kroków w tyle nich podzieloną na dwa lub trzy plutony. Gdy warty przedefilują straż ogniowa która nie defiluje, idzie wprost na lewe skrzydło warty policyjnej i kładzie broń w kołły; do gląda ich szyldwach warty policyjnej.

Straż ogniowa nie występuje do broni, tylko wtenczas gdy ma być użytą, albo gdy generał, pólkownik lub sztabs-officer od służby zechce odbyć jej przegląd. W tedy staje na lewym skrzydle warty policyjnej.

Sztabs-officer od służby, nakaże straży ogniowej stawać we dnie kilka razy do apelu, na co dobosz warty policyjnej bębni zbiór, po którym da potrójne uderzenie jedną pałką. Trębaczycze zaś odrąbują dwa apele jeden podrugim. Na apele i przeglądy straż ogniowa występuje w pakunku; rozjazdy występują pieszco.

Przy capstrzyku straż ogniowa zbiera się na apel, kapitan odbędzie przegląd jej broni, poczem officerowie podoficerowie i żołnierze wracają do swych baraków, lecz nie wolno im rozbierać się.

Gdy się straż ogniowa zbiera w nocy, co miewa tylko miejsce w razie trwogi, lub na użycie jej; adjutant-major uwiadamia officerów, ci budzą podoficerów, bez hałasu, bębnienia ani trąbienia; podoficerowie zaś budzą i zbierają żołnierzy. Z tego względu jedni i drudzy naprzód powinni rozpoznać baraki, w których się znajdują ci których ostrzegać mają.

Rozjazdy w nocy występują konno.

Straż ogniowa wraca zawsze do swych kompanijów i szwadronów, gdy półki z jakiego bądź powodu stają do broni.

80. Gdy straż ogniowa ma biwakować, półkownik oznaczy jej miejsce. W oddziałach oddalonych od reszty wojska, lub biwakując w bliskości nieprzyjaciela; konie rozjazdu stoją zebrane, okulbaczone i z całem pakunkiem.

TYTUŁ VIII.

O STRAŻACH POLOWYCH I INNYCH ZEWNĘTRZNYCH STANOWISKACH.

81. Straże polowe są stanowiska wysunięte przed obóz lub leża, dla zasłonięcia przystępu do nich.

Dowodzący częścią wojska, stanowiącą oddzielną całość, urządza ilość, siłę i rozłożenie straży polowych. O ile bydz może straż polowe jazdy wspierane bydz powinny przez straż polowe piechoty za nimi postawione. Jeżeli natura gruntu lub rodzaj wojny dozwolą, albo gdy mała liczba jazdy tego wymaga, przestaje się, na dodaniu pewnej liczby konnych, do straży polowej pieszej; dla otrzymania spieszniej wiadomości o nieprzyjacielu.

Straż polowa półku piechoty lub jazdy, a nawet bataljonu, jest zwykle pod dowództwem kapitana, reszta jej składu zależy od celu na jaki ma służyć, od siły oddziału który ją dostarcza, i od tej zasady, że « potrzeba czterech ludzi na utrzymanie jednego szyldwacha ». Dokładniejsze poznanie gruntu, ścisłejsze ocenienie siły i gatunku naprzeciw stojącego wojska, odebrane wiadomości o zamiarach nieprzyjaciela, nakoniec otrzymane oznaki usposobienia mieszkańców, mogą upoważnić do zwiększenia lub zmniejszenia siły straży polowych, nawet po ich rozstawieniu.

82. Jenerałowie dowodzący dywizjami, lub brygadami mają nadzór czynny nad strażami polowemi, i wyznaczają officerów sztabu, którzy im w tem pomagać mają. Pomimo tego zawsze dowódzca każdego półku odpowiedzialny jest za dobre postawienie i urządzenie służby tych, które jego półk daje.

Czasem na dywizję lub brygadę przynajmniej się sztabs-officer na dowodzenie strażami polowemi, gdy ich liczba lub skład z różnych rodzajów broni okażą tego potrzebę; jenerał wtedy przynajmniej, przy której z nich ma się swą osobą znajdować.

W bataljonie lub szwadronie osobno stojącym, tak jak w każdym odkomenderowanym oddziale, straż polowa urządza i rozstawia dowódzca oddziału.

Officerowie sztabu używani są przez jenerała, tak do stawiania straży polowych, jako i do pomagania mu w nadzorze ich. Gdy służba zewnętrzna zostanie koncentrowana dywizjami lub brygadami i sztabs-officerowie na dowodzenie nią powynajmniej; officerowie sztabu ograniczą się na zdawaniu sprawy z potrzeb swoich jenerałowi, i wtedy już od siebie nie dają rozkazów, chyba w nagłych nader wypadkach i w nieobecności sztabs-officera z brygady do tego przynajmniej.

83. Straże polowe zmieniają się zwyczajnie wraz z innymi wartami, jednakże jenerał i każdy dowódzca odkomenderowanego osobno oddziału, może, uznawszy potrzebę podwojenia ich w pierwszych godzinach dnia, nakazać obłą o świcie. Wtedy luzująca straż polowa, zbiera się i wyrusza bez hałasu, oświecając się w czasie swego marszu: tych ostrożności nawet i we dnie idąc niezaniebuję. Gdy jednak takie podwojenie straży polowych, osłabia korpusy i trzuci żołnierza, rzadko to trzeba robić, a nigdy gotując się do marszu lub bitwy.

Pierwszy raz stawiane straż polowe prowadzi półkownik

albo podpółkownik mający przy sobie adjutanta-majora, który towarzyszył generałowi przy rozpoznaniu gruntu, jeżeli tej ważnej powinności sam podpółkownik odbyć nie mógł.

Z zajętego stanowiska komendant straży połowej, posyła adjutantowi-majorowi, gdy tego będzie potrzeba, żołnierza ze straży, aby ten służyć mógł nowej straży połowej za przewodnika.

Komendant stanowiska nie może robić trudności dać się zmienić przez sfabszy oddział, lub któregooby komendant niższym był od niego w stopniu; lecz nie powinien się dać obłudzić oddziałowi z innego półku, jeżeli o tem poprzednio uwiadomionym nie zostanie, albo jeżeli oddział ten nie ma rozkazu na piśmie. Jeżeli przychodzący oddział, całkiem mu będzie nieznany, nie da mu się zbliżyć, aż póki od swego właściwego dowódcy nie odbierze na to rozkazu.

84. Jeżeli nie masz przejść, których szczególniej bronić wypada; natenczas straż połowa, o ile okoliczności i miejscowość dozwolą, stawia się w środku okolicy, na którą ma uważać. Należy się starać, żeby miejsce na którym staje było zakryte tak, żeby nieprzyjaciel nie mógł rozeznac jej siły i żeby w bliskości znajdowało się wzniesienie, z któregooby można widzieć wszystko z daleka. Wystrzega się opierania jej o las, żeby nie została zdjęta. Gdy we dwie straże połowe postawione zostały zbyt blisko lub na widoku nieprzyjaciela, wyznacza się im na noc miejsce więcej w tyle, które o zmroku zajmują. Również zbliżają się na noc do biwaku, obozu lub leż, w kraju zarosłym, poprzerzynanym lub górzystym; zwłaszcza jeżeli mieszkańcy sprzyjają nieprzyjacielowi. Sądząc w tych okolicznościach, że jest potrzeba trzymania ich daleko, ustanawiają się posterunki pośrednie, dla wspierania straży połowych lub zapewnienia im odwrotu przez drogi, mosty, ciałniny, w tyle nich położone. Te posterunki dostarczone być powinny przez korpus wojska, gdyż głównym przeznaczeniem straży połowych, jest tylko mienie na oku stojącego przed ich frontem nieprzyjaciela.

Straże polowe rzadko się oszańcowują, i to tylko za wyraźnym jenerała rozkazem. Jednak te co są w równinach zbyt wystawione na natarcie jazdy, mogą się otoczyć rowem, albo zasłonić zasiekami.

Jenerał dywizyi sprawdza i prostuje, jeżeli tego uzna potrzebę tak postawienie jak przykazy straży polowych. Każe wystawić nowe posterunki, które mu się zdają potrzebne dla połączenia brygad lub zabezpieczenia zewnętrznych ich skrzydeł.

85. Skoro straż polowa stanowisko swe zajmie, pierwszym obowiązkiem jej komendanta, jenerałów, półkowników i podpółkowników będzie : powziąć wiadomość o nieprzyjacielu, tudzież rozpoznać położenie, drogi, przejścia, przesmyki, mosty, brody, przez które nieprzyjaciel może przejść, i te któremi do niego dójść można.

W skutek takowego rozpoznania, oznacza się siła i liczba placówek, ich rozstawienie, również rozstawienie dziennych i nocnych szyldwachów i czatów. Placówki stosownie do ich ważności, są dowodzone przez officerów, podofficerów, lub kaprali. Placówki jazdy stosownie do okoliczności mogą się luzować co cztery lub co ośm godzin.

Komendant straży polowej wyda komendantom placówek szczegółowy przepis względem służby, i na co szczególniej ma być zwrócona ich bacność, wskaże im jak się mają bronić i cofać. Nawzajem sam podobny odbierze przepis, od jenerała lub swego dowódcy.

Komendant straży polowej, może jest zmienić stanowiska placówek, skoro tego konieczną ujrzy potrzebę.

Jeżeli placówki potrzebują zmieniać na noc swe stanowiska, robią to szybko i bez hałasu pod przewodnictwem officera dopiero wtedy, gdy już straż polowa usadowi się w nowym swym stanowisku, i gdy ciemność niedozwoli nieprzyjacielowi widzieć ich ruchu.

W oddziałach odkomenderowanych osobno; oprócz ostrożności podobnych na froncie, na noc wysuwają się opodal

podśluchy na przód i boki, złożone z kilku roztropnych żołnierzy; dla uważania dróg, któremi nieprzyjacieli mógłby przyjść dla atakowania, obejścia lub przejścia drogi odwrotu; stawają one szczególnie koło miejsc gdzie się drogi zchodzą, nie palą ognia, trzymają się w ukryciu i zmieniają często swe stanowiska, nie potrzebując między sobą hydź w połączeniu.

Podśluchy dają znać o zbliżaniu się nieprzyjaciela za pomocą naprzd umówionego znaku, cofają się na wskazane sobie punkta drogami, które poprzednio przejrzą, a na dzień wracają do straży polowej.

86. Co wieczór komendant straży polowej, posyła kaprala lub starego żołnierza do adjutanta-majora po odzew i hasło, te odbiera zapieczętowane i przesyła je przed nocą placówkom.

Gdyby przysyłanie ich było spóźnione, lub gdyby zaginęły, komendant straży polowej wyda je od siebie; o czym niezwłocznie poblizkie stanowiska i jenerała zawiadamia.

87. Straże polowe mają przykazy zastosowane do celu w jakim są wystawione, jednak zawsze mają przykaz wspólny wszystkim, następujący : uwiadamić poblizkie stanowiska, tudzież półk do którego należą i jenerała, o poruszeniach nieprzyjaciela, jakoteż o napadach, których się obawiają, lub których odpieraniem są zajęte; wybadywać osoby przechodzące, a szczególnie te, które przychodzą z zewnątrz; zatrzymywać każdego, który nie jest opatrzonym w paszport wydany od znajomego jenerała; jakoteż przytrzymywać żołnierzy, markietanów lub służących, chcących przejść za przednie stanowiska. Nakoniec jeżeli przeciwnego nie będzie rozkazu, odsyłać do jenerała każdego mieszkańca, któryby żądał wejścia do obozu, choćby nawet przynosił żywność.

Każda straż zewnętrzna, staje w nocy do broni za zbliżaniem się patrolu, rontu lub jakiegokolwiek oddziału. Potrzebny na to przykaz, dany będzie sztyldwachowi przed bronią stojącemu.

Posterunki na przodzie stojące, nie stają do broni dla oddawania honorów lub przeglądu tylko wtedy, gdy nie mogą być widziane przez nieprzyjaciela.

Straże polowe odbierają przykaz od jenerałów, od naczelnika sztabu dywizyi, od półkownika, podpółkownika i sztabsofficera od służby swego półku.

Komendanci straży polowych zapytani o swój przykaz przez officerów od sztabu głównego, lub sztabu dywizyi, tudzież adjutanta-majora swego półku, winni są im go komunikować. Tudzież dostarczyć tym officerom wszelkie objaśnienie które dać są wstanie.

Strażom polowym bywa czasem poruczony dozór i kierunek sygnałów, postawionych przez sztab na miejscach wzniosłych. Wtedy dostają na ten cel szczególne przykazy i instrukcye.

88. Głównym przedmiotem szyldwachów i czat jest, uważanie nieprzyjaciela i uwiadomianie o każdym jego poruszeniu; przeto stawiać się one mają na punktach, z których daleko widzieć mogą, nieprzerywając jednakże łańcucha łączącego ich między sobą i z ich posterunkami. O ile możności dla ukrycia ich przed okiem nieprzyjaciela stawiają się za murami, drzewami, lub wzniesieniami nad które tylko ich głowa wystaje. Korzystać z uważania nie będąc widzianym nie poświęca się dla widzenia dalej. Wystrzega się stawiania ich zbyt blisko miejsc zakrytych, któremi nieprzyjaciel może się podkraść dla podejsścia ich. Szyldwach powinien zawsze być gotów dać ognia; czata trzymać karabinek lub pistolet w rękę, gotowe do strzału; jednakże żeby fałszywej nie robić trwogi, szyldwach lub czata nie strzela tylko widząc wyraźnie nieprzyjaciela; strzał ten dać nie tyle dla swej obrony jak dla dania znać, od czego bezpieczeństwo stanowiska zależy może. Czaty strzelają do każdego któryby do nieprzyjaciela przechodził.

Jeżeli wypadnie potrzeba postawić szyldwacha tak daleko, że go trudno luzować, natenczas komendant stanowiska, oddzieli na nią kaprala i czterech żołnierzy. Na dzień można

ułożyć pewne znaki, które dają szyldwach ręką lub kaszkietem dla uwiadomienia o pokazaniu się nieprzyjaciela. Czaty mogą także w tym celu zajeżdżać wolty. Szyldwachy i czaty stojący przez dzień po wyniesieniach, schodzą na noc w niziny gdyż lepiej widzieć można w nocy z dołu na górę.

Żeby potrzebować mniej rontów, szyldwachy i czaty w nocy zmieniają się co godzina.

Skoro szyldwach lub czata w nocy usłyszy, że się ktoś zbliża, odwodzi kurek i woła *stój!* Gdy za powtórnym zawołaniem przychodzący nie zatrzyma się, da ognia; jeżeli zaś się zatrzyma, szyldwach lub czata woła *kto idzie?* na odpowiedź *ront* albo *patrol*, zawoła *komendant naprzód, zdaj odozew!* Jeżeli komendant rontu lub patrolu, nie sam się posuwa albo nie da umówionego znaku lub odzewu, szyldwach daje ognia i cofa się do swego stanowiska. Szyldwach stojący przy broni, po odpowiedzi na zawołanie *kto idzie?* woła *do broni!* Warta występuje natychmiast i kapral idzie rozpoznać zbliżających się.

Chcąc ukryć przed nieprzyjacielem jak czaty są rozstawione, można pewnym znakiem, przez uderzenie po broni lub w ręce, zastąpić wołanie *kto idzie?* Wtedy szyldwach lub czata pierwsza daje znak, na który umówionym drugim znakiem otrzymuje odpowiedź.

Gdy wojsko nie jest zaprawione do wojny, lub gdy rodzaj i siła wojsk lekkich nieprzyjacielskich tego wymaga, stawiają się podwójne szyldwachy i czaty. Czasem to ma miejsce dla tego, żeby między tych dwóch ludzi podzielić przestrzeń, której mają pilnować i żeby łańcuch nie został przerwany, gdy jeden odchodzi dla uwiadomienia o czem lub odprowadzenia kogo przytrzymanego. Podwójne czaty są konieczne, gdy grunt jest nierówny, poprzerzynany, w czasie nocy ciemnych i burzliwych, które ułatwiają podejście. Gdy jeden stojąc w miejscu uważa, drugi udając się ku przyległej czacie, aż do jej spotkania przepatruje rozdoły, wąwozy, zarośla i t. d., za powro-

tem zostać na miejscu, a ten co stał, idzie tymże samym sposobem do czaty z drugiej strony stojącej i tak następuje.

Komendanci straży polowych często zwiedzają swych sztyd-wachów lub czaty i podług potrzeby przedstawiają je lub wstawiają nowe w Łańcuch; każą im powtarzać przykaz, który mają, tłumaczą w jakich okolicznościach i na jaki znak mają się cofać; tudzież zalecają aby ścigane nie cofały się wprost na swoje stanowiska, ale w bok i kołując łączyły się, ażeby nie naprowadzać nieprzyjaciela na nie.

89. Przeznaczeniem straży polowej jest zabezpieczać wojsko, od niespodziewanego napadu i nocnego podejścia; przeto połowa ludzi ją składających, powinna nie spać przy broni, wczaię gdy druga połowa spoczywa, mając jednak broń przy sobie. W straży polowej konnej, konie będą omusztukowane; żołnierze nie spią i niewypuszczają cugli z ręki.

Gdy straż polowa konna stoi w miejscu, do którego trudny jest przystęp od strony nieprzyjaciela, generał może ją upoważnić do paszenia koni w nocy; jednak zalecając, aby na raz tylko mała liczba była rozmusztukowaną. Żołnierze od rozmusztukowanych koni, tem pilniej czuwają, aby się te niewyrwały. Godziną przededniem straże polowe piesze stają do broni, a konne siadają na koniu.

Na placówkach kolejną część ludzi przez całą noc stoi pod bronią lub na koniach.

90. Dowódca straży polowej oznacza liczbę, godziny i drogę, którą chodzić mają patrole, podjazdy i ronty stosownie do siły swego oddziału i do potrzeby pomnożenia ostrożności. Potrzeba ta wynika: z mniejszej lub większej łatwości w dojściu i atakowaniu stanowiska; z mniejszej lub większej bliskości nieprzyjaciela; z usposobienia mieszkańców, nakoniec z wszelkich okoliczności, które śmielszym lub ostrożniejszym czynić mogą nieprzyjaciela.

Komendant straży polowej wzięwszy z sobą tych, którzy

prowadzić mają w nocy patrole i rónty, rozpoznają i wskażą drogi, po których krążyć mają.

Patrole i Podjazdy idą wolno, z ostrożnością i cichością; często powinny się zatrzymywać dla słuchania, i dobrze przegładają grunt, przez który przechodzą.

Oficerowie i podofficerowie od rónków, którzy mają zapewniać się o czujności sztyldwachów i czat, mają z sobą dwóch lub trzech ludzi. Równie jak patrole powinni iść wolno i ostrożnie tudzież uważać na wszystko co może obchodzić stanowisko.

O świcie patrole i podjazdy powinny być gęste i nie ograniczać się na krążeniu koło stanowiska. Posuwają się z wszelką ostrożnością na zwiady, i rozpoznają wszelkie zapadłości, przez które nieprzyjaciel mógłby się zbliżyć lub w którychby się mógł zacząć; starannie chronią się od bycia odciętemi lub zmuszonymi do nierównej walki. Atakowane, a nawet tylko napotkawszy nieprzyjaciela, dają ognia i starają się wstrzymać jego pochód.

Podjazdy konne dalej się posuwają, przegładają pilnie całą okolicę i uwiadniają stanowiska o wszystkim, co tylko spostrzedz mogły. Ranne patrole piesze i podjazdy konne wysłane o świcie, wracają aż gdy się już dobrze rozwidni. Przez czas ich nieobecności, wszystko na stanowisku jest pod bronią lub na koniu; a za ich powrotem dopiero sztyldwachy lub czaty wracają na miejsca, które przez czas dnia zajmować mają.

Gdy położenie pozwala zbliżyć się do czat nieprzyjacielskich niebędąc widzianym, równie jak w każdym innym przypadku, gdy patrole i podjazdy otrzymają rozkaz przejścia za przedni łańcuch; placówki i czaty powinny być o tem uwiadomione i ostrożności wzięte, aby przy ich powrocie niewynikły jakie nieporozumienia.

Dowodzcy patroli i podjazdów za powrotem zdają sprawę o położeniu miejsca, przez które przechodzili, o mniejszej lub

większej czujności nieprzyjacielskich stanowisk, słowem o wszystkim co spostrzedz mogli : komendant straży polowej posyła rapport do sztas-officera od służby.

91. Sami tylko jenerałowie i naczelnicy ich sztabów, mają prawo posuwając się za łańcuch poruszyć z miejsca i użyć straży polowych.

92. Jeżeli straże polowe nie mogą być postawione za murem, wzgórzem laskiem albo inną jaką zasłoną; powinny zakryć od strony nieprzyjaciela swe ognie; w braku innych środków, palą je w wykopanych na ten cel dołach; dla utrzymania nieprzyjaciela w niepewności o położeniu straży polowych, można w pewnej odległości inne umyślnie rozłożyć ognie, które utrzymywane będą przez ruchome czaty. Podobne ognie palą się także na przechodach, które dla braku ludzi, osadzone strażami polowymi być nie mogły. Małe placówki niepalą ognia, gdy należy się obawiać, żeby zakładanie takowych mogło ułatwić nieprzyjacielowi ich podejście.

Gdy zdarzyć się może że wypadnie potrzeba zgaszenia nagle ogni dobrre jest mieć w pogotowiu na ten cel nakopaną ziemię jeżeli można zmoczoną.

93. Konie prowadzą się do pojenia przed zajęciem dziennego i przy zajęciu nocnego stanowiska. Czasem w wielkie upały, poi się je prócz tego we dnie częściami następnie. Gdy część straży polowej poi konie reszta zostaje na koniach.

Gdy straż polowa zsiądzie z koni komendant każe je pasć, ale kolejno i gdy część pewna koni się pasie, reszta zostaje omusztukowaną.

Placówki pasą i poją dopiero za powrotem do straży polowej.

94. Jeżeli w nocy przybędzie oddział przed straż polową dla wejścia do obozu; komendant straży jeżeli poprzednio o przybyciu tego oddziału nie został uwiadomiony nie powinien go przepuścić, chyba że zna oficera, który go prowadzi, albo gdy ten pokaże swój rozkaz na piśmie : inaczej nie po-

zwala zbliżać się oddziałowi, dowódcę zaś jego poszłą pod eskortą do sztabs-officera od służby; przy tem ostrzeże komendantów pobliskich stanowisk, aby się mieli na ostrożności.

Trębaczom i parlamentarzom nieprzyjacielskim, nie powinno być dozwolone przejście pierwszych czatów. Czata jak usłyszy trąbienie daje znać do stanowiska, z kąd przybywa podoficer, ten obraca przybyłego parlamentarza tyłem do stanowiska, a nawet jeżeli potrzeba zawiązuje mu oczy, papiery zaś odsyła do komendanta straży polowej. Przez czas który czekają nie da im rozmawiać z żołnierzami. Komendant straży polowej kwituje z odebranych papierów, odsyła jejenerałowi brygady, a parlamentarza odprawia natychmiast.

Zdarzają się jednak wypadki, w których parlametarz powinien być na pewien czas przytrzymanym; na przykład : jeżeli mógł zobaczyć, co potrzeba ukryć przed nieprzyjacielem; albo gdy znalazł wojsko w chwili wykonania jakiego poruszenia.

Czasem korzystnie jest przy zbliżeniu się parlamentarza, udawać poruszenia, któreby go w błąd w prowadzić mogły.

95. Zbiegi powinni być rozbrajani na przednim łańcuchu i odsyłani do komendanta straży polowej, który ich wypyta się o wszystko co może mieć związek z bezpieczeństwem stanowiska. Gdy w nocy przychodzą w większej liczbie, niewpuszczają się za łańcuch tylko częściami. Komendant straży polowej, do którego przywiedzeni zostaną, lub który po nich posyła na placówkę, oznaczy im miejsce w pewnej odległości od swego stanowiska, w którym każe ich pilnować. Jak się dzień zrobi, odsyła ich do dowódcy obozu albo najbliższego leża, po czem stawieni będą przed jenerała brygady, który wypytawszy się ich odeszle do kwatery dywizyjnej.

Posterunki na tył armii stojące, tak jak te co są na przodzie i w podobnychże przypadkach, powinny zatrzymywać wszystkich obcych ludzi. Komendanci stanowisk każą w swojej

przytomności zrewidować tych, którzy im się będą podejrzaniem zdawać.

96. Skoro straż połowa będzie atakowaną lub atakiem zagrożoną, uwiadomi o tem jenerała brygady i dwódcę swojego.

Postępującego do ataku nieprzyjaciela powinna uprzedzić jeżeli ten nie jest w zbyt przemagającej sile i jeżeli nie znajduje się w stanowisku zamkniętem albo nad ciasniną, której ma powierzona obronę. W innych przypadkach staje do boju i wykonywa poruszenia, które są najstosowniejsze do opóźnienia postępowania nieprzyjaciela. Cofając się walczy zebrania lub w rozspyce, podług miejscowości i rodzaju nacierającego wojska; a po złączeniu się ze swojemi wraca do półku.

97. Stanowiska umacniają się w następujących wypadkach: gdy armija działa odpornie, gdy potrzeba osłonić słabe jej części, gdy są punkta, których nieprzyjaciel, czyto nacierając, czy ścigając, ominąć nie może, gdy prowadząc wojnę w górach wypada zamknąć jaki przesmyk; nakoniec gdy potrzeba zasłonić zimowe leża. Każde przeto umocnione stanowisko, jest w związku z działaniami armji, i wchodzi w plan dowodzącego nią jenerała.

Każdy okop, który wymaga artylleryi, uważa się za stanowisko warowne, ma przeznaczoną załogę i komendanta. Tworzenie takich stanowisk w wojsku na linii bojowej się znajdującem, zależy od naczelnie dowodzącego, od dowódcy korpusu lub od jenerała dywizyi. Jenerał, który nakaże założenie warownego stanowiska, da oraz jego komendantowi dokładną i szczegółową instrukcję, tyczącą się obrony; oznaczy razem okoliczności, w których obrona ta ma ustać.

Komendant takiego stanowiska rozpozna go dobrze we wnątrz i zewnątrz, urządzi swój oddział do obrony, rozdzieli służbę i część obwodu między officerów i podofficerów, utworzy rezerwę i wyda polecenie potrzebne na każdy przypadek, aki tylko da się przewidzieć; we dnie i w nocy będzie gotów do odparcia nieprzyjaciela.

Wczynie mglistym podwaja ostrożności i zmienia godzinę i kierunek patrolów i rontów.

Nie dozwala wejścia do swego stanowiska parlamentarzem, zbiegom i obcym mieszkańcom. Nim wpuści luzujący go, lub jakikolwiek inny oddział, wprzódy go o podał dobrze rozpoznana.

Skoro stanowisko warowne napadniętem zostanie komendant jego działła sami przez się, nie czekając na rozkazy i nie składając rady.

Gdy w skutku wypotrzebowania nabożów, braku żywności, albo utraty większej połowy załogi, komendant jest w niemożności przydłużania obrony; zagwozdi działła i starać się będzie połączyć z wojskiem, podchodząc nocą, czy też wstępnym bojem przebijając się przez nieprzyjacielskie stanowiska. Każdy komendant obwarowanego stanowiska, za powrotem winien się usprawiedliwić ze swojej obrony i konieczności opuszczenia go. Naczelnie dowodzący zwołuje jeśli tego będzie widział potrzebę, kommissyę rozpoznawczą.

TYTUŁ IX.

O WYSYŁANYCH ODDZIAŁACH.

98. Mając potrzebę wysłania korpusu do działania oddzielnie, najstosowniej jest użyć na to, uorganizowanej całej dywizyi, brygady lub półku piechoty czy jazdy; podług tego jaka broń ma stanowić główną siłę oddziałów i dodać do tego z drugiej broni i artylleryi część jaka się za potrzebną osądzi. Gdy generał ma powody do tworzenia takiej osobnej komendy z oddziałów branych po rozmaitych półkach, naczelnik sztabu zajmie się zgromadzeniem takowych, a ogólnemu ich dowódczy wręczy instrukcyje generała.

Dawane przez brygady oddziały zbierane są przez sztabsofficera od służby.

99. Do utworzenia oddziału mającego działać oddzielnie, biorą się uorganizowane części wojska, jakoto : bataljony, szwadrony, kompanije, plutony, sekcyje, z officerami i podofficerami do składu ich należącemi; a to podług ustanowionej kolei między półkami w brygadach, między bataljonami w półkach, a kompanijami w bataljonach.

Wyborcze kompanije nie mogą bez wyraźnego na to rozkazu, bydź wysyłane na komendy, które dłużej jak 24 godzin trwać mogą; chyba że idzie cały bataljon.

Jeżeli jenerał dywizyi ma powody rozkazać żeby oddział wyjątkowym sposobem, złożonym był z ludzi wziętych ze wszystkich kompanii i szwadronów, wtedy komenderują się ci na krócych jest kolej iść na wartę.

Officerowie, podofficerowie i żołnierze należący do komenderowanego bataljonu lub kompanii, zajęci w tenczas inną służbą; będą z niej oblurowani, jeżeli mają czas wrócenia do obozu lub leż przed wyruszeniem komendy.

Dowódzca bataljonu może bydź posłany z połową swego bataljonu, albo z oddziałem wyrównującym połowie, a nawet i z mniejszym jeżeli ważność przedmiotu obecności jego wymagać będzie. To samo ma miejsce z officerami innego stopnia; wszyscy mogą bydź posyłani z oddziałem mniejszym od tego którym zwyczajnie dowodzą.

Wysłany półkownik, podpółkownik lub major, ma przy sobie adjutanta-majora.

Na dowódcę oddziału złożonego z części wziętych po rozmaitych półkach, wyznacza się officer wyższy stopniem od officerów będących przy tych częściach, lub officer sztabu równy stopniem najstarszemu w oddziale, gdyż wtedy także z prawa dowództwo jemu należy.

100. Części różnych półków stanowiące oddział, stawiają się podług szyku, który zajmują ich półki w dywizyach.

Jeżeli część jaka, straci swego dowódcę, komenda jej może bydź dana officerowi z innego półku, ale o ile bydź może z tej samej brygady.

101. Jeżeli w miejscu nie zajętem przez armiją, zejdzie się dwa lub więcej oddziałów; przez czas w którym razem zostają, najstarszy stopniem z dowódców oddziałów obejmuje komendę tak jakby wszystkie stanowiły jeden oddział; jeżeli są równi stopniem, to najstarszy w stopniu bierze komendę, a jeżeli razem postąpili, to najstarszy w poprzedzającym stopniu; wyjąwszy jeżeli przy którym oddziale znajduje się officer sztabu, to przy równych stopniach jemu należy się dowództwo, bez względu na starszeństwo. Jednakże komendant jednego oddziału, nie może przeszkodzić drugiemu, iściea podług przeznaczenia i wypełnienia danych mu rozkazów.

Skoro oddział wejdzie do stanowiska wojskiem już zajętego, dowódzca jego przez czas zatrzymania się tam, jest pod rozkazami dowodzącego stanowiskiem, choćby ten był od niego niższy stopniem. Dowodzący stanowiskiem pod żadnym pozorem nie ma prawa, zatrzymania tam oddziału.

102. Oddziały zachowują w swych pochodach ostrożności i porządek przepisane wojsku w marszach. Jeżeli oddział składa się z piechoty i jazdy, we dnie i w kraju równym, jazda dostarcza przednią i tylną straż, tudzież oświeca po bokach; przeciwnie w nocnych marszach i w kraju poprzeryzanym lub zarosłym, rzeczona służbę pełni piechota. W tych przypadkach tylko kilkun konnych poprzedza przednią straż i idzie po za tylną dla śpieszniejszego podawania wiadomości.

Jeżeli dowódzca oddziału nie odbierze odzewu i hasła, wydaje go na noc od siebie.

103. Dowódcy oddziałów mają taką samą władzę jak dowódcy półków, co się tyczy policyi, karności i służby, zostającego pod ich rozkazami wojska. Mogą zawieszać podofficerów i kaprali i przedstawiać ich do degradacyi dowódcóm półków. Są odpowiedzialni za porządek w marszach, za założenie i bezpieczeństwo swych oddziałów w obozach lub eżach, a nawet do pewnego punktu za los potyczek, które waczają. Są upoważnieni obwarować się w potrzebie, używając

wszelkich środków, jakie im miejscowość nastręczyć może; przy czém powinni wystrzegać się robić niszczeń, które nie są konieczne.

Za powrotem oddziału, dowódca jego zdaje sprawę generałowi dywizyi, jeżeli dywizya dostarczała oddział; generałowi brygady, jeżeli brygada; a pólkownikowi, jeżeli półk i t. d.

TYTUŁ X.

O ROZPOZNANIACH.

104. Każde poruszenie wojska, mające za cel poznanie lub sprawdzenie, tak postawienia się lub ruchu nieprzyjacielskiego, jak położenia gruntu, zowie się *rozpoznanie*.

Rozpoznania dzielą się, na *rozpoznania codzienne, szczególne i zaczepne*.

ROZDZIAŁ I.

O ROZPOZNANIACH CODZIENNYCH.

105. Bezpieczeństwo obozów, leż i przednich stanowisk, wymaga codziennych rozpoznań. Przedmiotem takowych być powinno, przekonanie się, czy nieprzyjaciel nie podsuwa się korzystając z zarośli, parowów, dolin i t. p. dla zrobienia napa-
du lub zasadzki; czy nie wzmocnił swoich przednich straży, czy ich nie wprawił w ruch i czy w obozie jego lub biwaku, nie widać przygotowań do pochodu lub bitwy.

106. Służba rozpoznań codziennych urządzona jest przez generała dywizyi, gdy dywizya jest zebrana; a przez generała brygady, jeżeli brygady obozują osobno, albo gdy otaczają ich okolica, wymaga oddzielnych rozpoznań.

Służba ta w mniejszym okręgu, robi się przez patrole i podjazdy wysyłane ze straży połowych, podług rozkazu dowodzących nimi officerów.

107. Służba rozpoznania codziennych nie powinna zajmować dużej ilości wojska. Ich liczba, skład, siła i chwile wyjścia, zależą od miejscowości, od odległości w jakiej się nieprzyjaciel znajduje i od stanu jego armii. W ogólności nie należy zbyt wiele ich wysyłać, a nadewszystko, niestrzymać się ani pewnych godzin, ani tych samych zawsze dróg. Można je kazać robić wieczór, dla przekonania się czy nieprzyjaciel nie robi jakiego ruchu, lub czy się nie sadowi w bliskości w jakiej dolinie albo lesie.

W równinach, do rozpoznania używa się samej jazdy; w kraju górzystym i leśnym piechoty, do której jednak dodaje się kilku konnych, dla prędkiego przesyłania wiadomości. W kraju urozmaiconym można wspólnie używać piechoty i jazdy, żeby w razie potrzeby obydwie bronie wzajemnie się wspierały.

108. Przy posuwaniu się z rozpoznaniem widząc tego potrzebę, zostawiają się pośrednie oddziały dla zapewnienia odwrotu, a czasem tylko pojedynczy konni dla przedszego przesłania wiadomości do straży polowych, które je do obozu donoszą.

Ponieważ rozpoznania są niejako ruchome straże polowe, przeznaczone nie do walki, ale tylko do widzenia i uważania; przeto wystrzegają się wpadnięcia na przemagającą siłę i mazerują z ostrożnością.

Na parę set kroków przed siebie wysuwają zastosowaną do swej siły, przednią straż, ta oświeca się z przodu i z boków.

Wysyłani na zwiady (éclaireurs) powinni rzadko we dnie oddalać się tak daleko żeby oddział z oczów tracili. Dostają się na wszelkie wzniesienia z których daleko widzieć mogą; przy czem dwóch razem nie wjeżdża na górę, ale jeden zatrzymuje się na pół góry, gdy drugi szybko na szczyt wjeżdża.

Przed świtem póki ciemno, przednia straż i rozsypane zwiady więcej są zbliżone, maszeruje się wolno bez gadania i palenia fajek, często się zatrzymuje dla nadsłuchiwania, koni rżących nie mając na przodzie.

Oddział nie wchodzi do wsi, wawozu lub lasu, póki miejsca te poprzednio przez zwiady przejrane nie zostaną. Od mieszkańców zaciąga się wiadomość tak o miejscowości i drogach jak i o nieprzyjacielu. Osoby podejrzane przytrzymują się, a bez wyjątku nikomu niepozwala się wyminąć oddziału.

Dowodzący rozpoznaniem idąc naprzód, często obziera się w tył dla powzięcia wyobrażenia jak ztąd wygląda okolica, co mu posłuży na przypadek odwrotu do orjentowania się i obznajomienia z punktami, które dla niego wtedy mogą być najważniejsze i najkorzystniejsze.

Często dla przejrzenia większej przestrzeni lub dla tego żeby nieprzyjaciel zgubił jego ślad, wypaść może potrzeba oficerowi dowodzącemu rozpoznaniem, nie wracania tą drogą którą szedł naprzód ale inną. W tedy postępując niezostawia ani pośrednich stanowisk, ani posyłek.

109. Spotkawszy nieprzyjaciela skutecznijającego ruch; należy go uważać o ile możności niedając mu się widzieć; głównym zawsze celem jest poznanie siły i zamiarów nieprzyjaciela; przeto wdawać się w potyczki nie należy tylko kiedy się jest do tego zmuszonym i kiedy nie mogąc inaczej powziąć wiadomości, potrzeba dostać niewolnika. Zawsze starannie unikać dać go sobie wzięść.

Jednakże gdy wojsko nieprzyjacielskie spiesznie dąży na obóz lub leże; dowódzca rozpoznania, nie powinien się wahać wdać w walkę skoro może mieć nadzieję, że opóźni jego pochód, nienarazając się zhytnie. Wyszle dwie lub trzy posyłek z uwiadomieniem o swym odwrocie i o zbliżeniu się nieprzyjaciela, a prócz tego da o tem wiedzieć przez jakikolwiek poprzednio umówiony znak.

ROZDZIAŁ II.

ROZPOZNANIA SZCZEGÓLNE.

110. Celem rozpoznań szczególnych bywa :

- 1° Ocenienie odległości, stanu dróg i robót dla ich naprawy; tudzież łatwości i przeszkód, które natura położenia przedstawia, aby stosownie do tego mógł urządzić marsz kolumn.
- 2° Poznanie szczegółowe pozycyów, które zająć wypada, czy to przy atakowaniu nieprzyjaciela, czy dla stawienia mu oporu, czy też dla zapewnienia sobie odwrotu.
- 3° Rozpoznanie położenia i siły ważniejszych lub warunkowych stanowisk nieprzyjacielskich, sposobu jakim są umocnione, trudności przystępu do nich i sposobów dojścia.
- 4° Nakoniec ocenienie o ile możności siły nieprzyjaciela na każdym punkcie.

111. Rozpoznania szczególne, należą do obowiązków officerów sztabu, którzy je robią za poleceniem i stosownie do instrukcyi wydanej przez dowodzącego armiją, korpusem lub dywizyą, pod zasłoną wojska przez nich na to przeznaczonego.

Officer sztabu zasięgnie objaśnień o nieprzyjacielu od generała za którego stanowiska przejść mu wypadnie. A gdy się pokaże że dla dopięcia celu rozpoznania należy, spędzić nieprzyjacielskie stanowiska, nie może się w to w dawać nie mając na to upoważnienia.

ROZDZIAŁ III.

ROZPOZNANIA ZACZEPNE.

112. Rozpoznania zaczepne spowodowane bywają, przez potrzebę poznania jakim sposobem armija nieprzyjacielska

zajmuje swą pozycyą lub pewne jej punkta, ocenienia jej siły i środków obrony. Najczęściej poprzedzają one istotny atak i bitwę, albo mają za cel samą tylko demonstracyą. W każdym wypadku wymagają spędzenia nieprzyjacielskich przednich stanowisk, a często nawet i wdania się w bitwę, z częścią znaczną jego wojska, zwłaszcza gdy idzie o zmuszenie nieprzyjaciela do rozwinięcia całego.

113. Rozpoznanie zaczepne należą do ogólnych wojennych rachub i działań; mogą ważne spowodzić skutki i różne od zamierzonych: tylko naczelny wódz może takowe nakazać. Nie są dozwolone innym jenerałom, tylko gdy oddzielnie działają, lub w nagłych wypadkach w których nie należy im wahać się z wzięciem na siebie odpowiedzialności.

ROZDZIAŁ IV.

RAPPORTA Z ROZPOZNAŃ.

114. Po każdym rozpoznaniu zrobiony zostanie raport na piśmie stylem jasnym, prostym i wyraźnym. Zdający go officer wyszczególni co sam widział i to co się dowiedział z opowiadania, którego dokładności nie był w stanie sprawdzić.

Przy rozpoznaniach szczególnych i zaczepnych, do raportu, dołącza się zdjęty od oka plan okolicy na którym położenie nieprzyjaciela znaczone będzie.

TYTUŁ XI.

O PARTYZANTACH I BOCZNYCH ODDZIAŁACH.

115. Działania partyzanckich oddziałów zależą od natury i teatru wojny: wchodzi w ogólny plan naczelnego wodza; i tylko za jego mogą być tworzone rozkazem.

Skład i siła partyzanckich oddziałów, oznaczają się, stosownie do celu którego mają dopiąć, trudności jakie mają prze-

zwyciężyć, położenia kraju w którym mają działać i czasu trwania wyprawy.

Przeznaczeniem tych oddziałów jest: oświecać z daleka boki wojska, osłaniać jego poruszenia; niepokoić komunikacye nieprzyjaciela, przyjmować gońców i korespondencye, zagrażać i niszczyć jego składy, podchodzić stanowiska, przyjmować dowozy a przynajmniej utrudniać ich przybycia, i zmuszać go do osłaniania ich mocnymi oddziałami.

Te oddziały nękając nieprzyjaciela i zawadzając mu w działaniach, wszelkich użyć winne środków, aby w kraju przyjaznym wzniecić zaufanie i poświęcenie mieszkańców, a w nieprzyjacielskich utrzymać ich w bojaźni i uległości. Rozsiewają stosowne do tego wieści zaspakające lub zatrważające. Pokazują się niespodzianie na różnych punktach, zachowując się tak żeby nie dać odgadnąć swej siły ani osądzić czy są oddzielne, czyli też stanowią przednie straże znaczniejszych korpusów.

Rzeczony działania obejmują wszystkie działania małej wojny, wymagają czujności, tajemnicy, sprężystości i szybkości. Officer wysłany na partyzanta, zmuszony dla wybrnięcia z niebezpieczeństwa wszelkiego rodzaju zastępować liczbę przebiegami i śmiałością; powinien łączyć z doświadczeniem wojny, potrzebny genijusz i charakter do brania szybko postanowień i wykonania ich ze zręcznością siłą i śmiałością.

Oddziały wysyłane na partyzantów składają się czasem z wojska różnej broni, lecz rodzaj ten służby należy szczególnie do lekkiej jazdy, która nagłemi pochodami może się udać na odległe punkta; podejść tam nieprzyjaciela, uderzyć nań niespodzianie i wycofać się bez straty.

116. Officer wysłany na partyzanta, maszeruje najczęściej nocą a spoczywa dniami w miejscach zakrytych; opasując się czatami i wysyłając opodal podsłuchy na prowadzące do niego przejścia. Utrzymuje w swym oddziale ścisłą karność czuwa nad tem, aby żołnierze postępowaniem swoim

jednali sobie przychyłność mieszkańców; przez dobre z temi porozumienie lub za pomocą tajemnych wysłańców, zasięga potrzebnych wiadomości.

Wymija wie i miasta, przekładając małe drogi idące przez zakryte doliny i lasy na których tylko pojedyncze domostwa natrafiać będzie. Nie mogąc wyminąć zamieszkałych miejsc, wprzód je każe przejrzeć. Jeżeli mu wypadnie zaopatrzyć się tam w żywność i furaz, każe ją sobie wynieść na pole, nakazując takowe często na większą ilość ludzi i koni niż ich ma istotnie. Zmuszony do zatrzymania się przez cały dzień wysyła na wszystkie strony szpiegów i gdy, tego jest potrzeba bierze zakładników z pomiędzy znakomitych mieszkańców, a czatom nakaze żeby niedozwalały mieszkańcom styczności z innymi miejscami.

Weźmie wszelkie ostożności żeby się ukryć przed nieprzyjacielem; a przynajmniej żeby utaić przednim swoje położenie i zamiary. Mając walczyć, uderza żywo aby nieprzyjaciel nie miał czasu ocenić jego siły: widząc że wypadek potyczki zdaje się wątpliwy niepowinien jej przedłużać. Zmienia często i nagle kierunek swego marszu.

Gdy posłany jest dla podejścia, tym staranniej ukrywa swój marsz i zamiary. Wywie się dokładnie o sile nieprzyjaciela, o rodzaju jego wojska i jak ono jest postawione, jak są rozstawione jego czaty, tudzież o drogach któremi do niego dojść można. Pora dżdżysta, mgła, wielki upał, a osobliwie noc, są korzystne do napadów; gdy nieprzyjaciel zle się strzeże dobrze jest robić je o świcie.

Przezorność wymaga aby officer na partyzanta wysłany, powierzył najstarszemu po sobie officerowi, tajemne generała rozkazy obejmujące cel i kreś wyprawy, tudzież punkta w których się z wojskiem połączyć można.

117. Partyzanci często zmuszeni są używać przewodników i szpiegów.

Na przewodników wybierać należy, ludzi rozgarnionych, a

szczególnej strzelców, węglarzy, połowych, gajowych i t. p.

Dobrze jest dla sprawdzenia brać ich kilku i pojedynczo każdego badać. Mając tylko jednego ten idzie przy przedniej straży, między dwoma żołnierzami, którzy go pilnują a nawet gdy potrzeba związanego prowadzą.

Na szpiegów najzdolniejsi są ludzie trudniący się przemycaniem i podróżujący kramarze; czasem dodaje się im do dozoru przebrany żołnierz roztropny i pewny, przytem umiejący język krajowy.

118. Oddział przeznaczony do atakowania dowozu powinien być złożony z jazdy i piechoty. Chwile korzystne do ataku są gdy dowóz zatrzyma się dla spoczynku, gdy sprzężaj jest u pojenia, gdy przechodzi przez las, wąwóz, parów, most, albo podjeżdża pod górę.

Pierwszem staraniem oficera mającego to polecenie będzie: rozpedzić eskortę; uderzy przeto na główny jej oddział jedną częścią swego wojska, drugą obróci na wozy, a trzecią zatrzyma w odwodzie; atakujący wozy rozsypańi wzdłuż drogi, starają się obcinać postronki u zaprzęgów. Dobrze jest pierwsze i ostatnie wozy powywracać i niemi zatarasować drogę.

Jeżeli dowóz jest ztaborowany (parqué) jazda otacza go i stara się odciągnąć za sobą eskortę. W tedy piechota podsuwa się i wdziera między wozy. Gdy oddział złożony był z samej jazdy, a eskorta dowozu była mała lub już zachwiana, część jezdnych spieszona zastępuje piechotę.

Zdobywszy dowóz u wozów na których znajdują się przedmioty największej wagi powiększają się zaprzęgi a te których nie można uprowadzić palą się.

119. Zdobyc na nieprzyjacielu przez oddział partyzancki zrobiona do niego należy. Rzeczy te będą ocenione i sprzedane, pod dozorem naczelnika sztabu i intendenta, lub podintendenta w głównej kwaterze generała, który nakazał wyprawę i o ile byż może w przytomności officerów i podofficerów z oddziału. Gdyby oddział jeszcze niewrócił, pieniądze zło-

żone zostaną u płaтника, a za powrotem rozdane komu należą. Jeżeli zdobycz odesłaną zostanie do twierdzy, komendant jej trudni się sprzedażą.

Broń, zapasy wojenne i wszelka żywność, nie mogą być sprzedane; naczelnym dowódcą wyznaczy jakie za nie ma być dane wynagrodzenie.

Sztabs-oficerowie mają pięć części, kapitanowie cztery, porucznicy i podporucznicy trzy, podoficerowie dwie, kaprale i żołnierze jedną. Dowódca wyprawy, dostaje sześć części oprócz tych które mu się ze stopnia należą.

Jeżeli w zdobyczy znajdują się konie lub inne należące do mieszkańców przedmioty takowe im się zwracają.

Rozporządzenia te stosują się do każdego oddziału robiącego zdobycz.

TYTUŁ XII.

O POCHODACH.

120. Porządek marszu i ilość kolumn zależą od celu poruszenia i natury gruntu. Im więcej będzie kolumn tym łatwiejsze będzie rozwinięcie wojska. Jednak niepowinny one być nigdy zbyt słabe. Odległość między kolumnami powinna być taka żeby zostawać w związku i wzajemnie się wspierać mogły, a skład taki żeby każda mogła wytrzymać walkę z przeważnym nieprzyjacielem przez czas nim wspartą być może. Dowodzący kolumnami powinni znać siłę i skład pobocznych kolumn, równie jak i kierunek po którym one postępują.

121. Zwyczajnym przeznaczeniem przednich i tylnych straży jest osłanianie poruszenia reszty wojska i wstrzymywanie nieprzyjaciela, dla dania czasu dowodzącemu, do zrobienia potrzebnych rozporządzeń i postawienia wojska w gotowości

do boju. Stosownie do tego celu urząda się ich skład i siła jako też oznacza się odległość ich wysunięcia.

Zakładając inny cel przedniej i tylnej straży zmienia się jej skład i tak np: ścigając nieprzyjaciela po wygranej bitwie, dodaje się jej czasem cała odwodowa jazda; chcąc żeby przednia straż zajęła jaką pozycyą i utrzymała się na niej aż do nadejścia reszty wojska, lub gdy tylna straż ma wstrzymać nieprzyjaciela przez czas gdy wojsko cofając się przechodzi jaką cieśninę, dodają jej się 12 funtowe baterye i część odwodowej jazdy i t. p.

Gdy potrzeba jest naprawiać drogi i przejścia, dodają się do przedniej straży kompanije saperów.

122. Gdy kilka dywizyi maszeruje w jednej kolumnie, dywizye zbierają się następnie: na godzinę przed wyruszeniem w marsz bębni się *do występowania* (aux champs), a jak półk ma ruszać, dla zajęcia swego miejsca w kolumnie, bije się *do stawania* (rappel). W jeździe trąbienie *do kulbaczenia*, poprzedza godziną trąbienie *do siadania na koń*. Oficerowie dopilnują aby między temi dwoma sygnałami kuchenne naczynia i wszelkie narzędzia, były pozbierane, furgony odprowadzone na miejsce do ich zebrania wyznaczone i ognie kuchenne pogaszone; pilnie także Przestrzegać będą, żeby niezapalano słomy i baraków. W jeździe prócz tego nakazą zebrać i powiązać furaż.

O ile to da się zrobić przed iściem w marsz żołnierze jeść powinni.

123. Gdy nagle na nieprzyjaciela ruszyć wypadnie, bębni się *trwoga* i trąbi *na koń*. Wojsko szykuje się żywo przed frontem obozu lub leż.

Baterye artylleryi idą przy dywizyach do których należą z jednym rzędem jaszczyków. Reszta artyllerycznych wozów, jaszczyki z nabojami piechoty i wozy pod chorych idą w tyle kolumny. Powozy idą pod osłoną tylnej straży.

124. Nic więcej nie niszczy jazdy, jak potrzeba stosowania

się do chodu piechoty i długie siedzenie jeźdźców na koniach. Dwie te bronie przeto nie maszerują ciągle razem, tylko gdzie bliskość nieprzyjaciela tego wymaga.

O podal od nieprzyjaciela półki kolejno idą na czele kolumny; między półkami zostawuje się znaczne odstępy. Żołnierze często w marszu konie w rękę prowadzą i kiedy tylko okoliczności pozwalają, jazda nie rusza z miejsca razem z piechotą, dając koniom więcej czasu do spoczynku i dokładając więcej baczności na okulbaczenie i okucie, gdyż łatwo jej czas ten nagrodzić kawałkami kłusując. Musztukować należy przed samem wyruszeniem.

125. W jeździe officerowie plutonowi i podofficerowie osobiście doglądają kulbaczenia. Tak w piechocie jak w jeździe, sztabs-officerowie i kapitanowie odbywają przeglądy w marszu, i na pierwszym spoczynku, każą poprawić i dopasować każdą niedokładność, którą w ubiorze lub okulbaczeniu spostrzegą; przyciągnąć popregi i t. d. Officerowie często rewidują tornistry i matelzaki; każą z nich wyrzucić rzeczy nienależące do umundurowania, lub które się znajdują nad komplet przepisany.

126. Czasem w marszach wojsko znajdujące się o podal od nieprzyjaciela i osłonięte innym, dla wygody rozkłada się na noc po kwaterach. W takim razie wyznacza się miejsce zbioru, na które schodzą się na zajutrz wszystkie oddziały. W chwili zebrania, półkownicy składają ustnie rapport swoim jenerałom brygad i wręczają im ogólny stan obecnych pod bronią, wraz z zasłębami zmianami. Jenerałowie brygad zdają podobne rapporta jenerałom dywizyów.

127. Miejsca zbioru tak powinny być wybierane, żeby stojące na nich wojsko nietamowało przechodów, ani przez wielką drogę ani przez uboczne.

Jenerałowie dywizyów wyprawiają naprzód officera sztabu, na miejsce zbioru, aby ten przyjmował i ustawiał nadchodzące wojsko.

Odosobnione brygady lub półki wysyłają tam równie oficera.

Jeżeli nie będzie wydany przeciwny rozkaz, przychodząca na miejsce zbioru piechota i jazda, staje w szyku bojowym, formując się w kolumny ścisnione. Gdy artyllerya i tabory zostawją się na drodze, stawają rzędem na jednej stronie drogi, aby druga strona wolna była do przejścia.

Jeżeli z miejsca zbioru oddziały dostają różne przeznaczenie, na które udając się, jedną z początku muszą iść drogą; najstarszy znajdujący się tam officer rozpatrzywszy się w rozkazach, oznacza na swoją odpowiedzialność porządek, jakim jedne po drugich oddziały wyruszać mają.

128. Wykonanie rozkazu niemoże nigdy najmniejszej cierpieć zwłoki; przeto jeśli jakiegokolwiek stopnia dowódca nie znajduje się na czele swojego wojska, gdy to ma wychodzić; officer następujący po nim ze starszeństwa prowadzi je w marsz.

129. Na czele każdej kolumny idzie, a jeżeli można poprzeda ją oddział saperów dla usuwania przeszkod, które mogą opóźnić marsz. W razie potrzeby dodaje się im w pomoc mieszkańców albo żołnierzy z piechoty. Oddział ten saperów będzie podzielony na dwie sekcye. Przy pierwszej napotkanej zawadzie pierwsza sekcya się zatrzyma, a druga dalej idzie, póki nowej nienapotka zawady. Pracami temi kieruje officer od inżynierji albo od sztabu.

Jeżeli na punkcie, gdzie się rozchodzą drogi, nie został officer sztabu, adjutant-major półku zamykającego kolumnę, jest obowiązany w punkcie tym kazać zrobić znak, przywiązując słomę do drzewa lub słupa, obcinając gałęzie i t. d. dla wskazania drogi pozostałym w tyle żołnierzom i wozom.

W marszach nocnych i przy przejściach niebezpiecznych, zostawiają się dla wskazywania drogi furjery lub kaprale, ci zmieniani są następnie od bataljonu do bataljonu.

130. Wystrzeliwanie broni w marszu, tudzież wszelkie wołanie : *stój*, *marsz*, są zakazane.

Niepozwała się żołnierzom zatrzymywać pojedynczo przy studniach lub strugach, przed wyruszeniem z miejsca, manierki napełniają się wodą, jeżeli można dodając do niej trochę wina, octu lub wódki.

Przy przechodzeniu przez wsie i miasta, officerowie i pod-officerowie dopilnują, aby żołnierze niewychodzili z szeregów.

Oprócz zwyczajnej tylnej straży, generał skoro uzna tego potrzebę, zformuje oddziały, do zbierania rozwlekających się i zostających w tyle ludzi; dostarcza go półk zamykający kolumnę, czasem dodają mu się podofficerowie z wszystkich półków; obowiązkiem tego oddziału jest, zwiedzać parowy, wsie i oddzielne domy, aresztować maroderów: złapanych na uczynku, oddawać żandarmeryi, a innych warcie policyjnej właściwych półków.

Konie potrzebujące przekucia, zbierają się przed jedną kuźnią, zostawiając do dozoru podofficera. W nocy za każdym bataljonem zostawia się pod rozkazy adjutanta doboisz, dla dania znaku, gdy ciemność lub zła droga zatrzyma marsz. Za każdym szwadronem jedzie trębacz. Sygnały te podają się aż na czoło półku.

131. W marszu generałowie i sztabs-officerowie zatrzymują się często, dla przekonania się czy officerowie idą na swoich miejscach, czy porządek i odstępy są zachowane.

Gdy generał zechce przyspieszyć marsz kolumny; uwiadomi o tem półkowników, aby wszystkie części kolumny, jednocześnie nakazany chód przybrały. Może się to także zrobić przez podawane od bataljonu do bataljonu na bębniach sygnały.

Gdy głęboka kolumna przebywać ma cieśninę, która zmusza do przedłużenia się, generał ostrzeże półkowników, ei każą dochodzącym do cieśniny bataljonom ścisnąć odstępy, a wchodzącym następnie częściom w cieśninę przebywać ją bez odstępow, przyspieszonym krokiem. Czoło kolumny po przebyciu cieśniny, zostawiwszy za sobą przestrzeń potrzebną na pomieszczenie całej kolumny, zwalnia chód, a w trudnych

przejściach nawet zatrzyma się, i jeśli nieprzyjaciela nie ma w bliskości a przeprawa ma trwać długo, bataljony ścisnąwszy odstępy, tak przed cieśniną jak i za nią, składają broń w kozły.

Gdy można się obawiać zatkania przy przechodzie mostu lub cieśniny, generał stawia tam dla utrzymania porządku, officera od sztabu; któremu przechodzące brygady dają następnie ludzi do pomocy.

Spoczynki robią się tak często jak tego dozwala cel marszu i wymaga jego długość. Najstosowniej jest je robić po przejściu cieśniny.

W marszu i na spoczynkach, honory oddają się tylko naczelnie dowodzącemu.

132. Chorzy maszerują razem z powozami, konie powodowe officerskie, tudzież konie słabe żołnierskie za swemi półkami. Konie juczne i powozy, zostawiać mają pod komendą oboźnego i nie idą razem z kolumnami. Wyjątek w tej mierze służyć tylko może dla powozu naczelnego wodza i dla powozów generałów rannych lub chorych.

Gdy generał widzi potrzebę prowadzenia przy kolumnach wozów artylerycznych i wozów pod rannych, wyznacza im miejsce.

133. Jeżeli dwie dywizye, idące po jednej drodze w przeciwnych kierunkach spotykają się, a droga jest szeroka, każda z nich podaje się w prawo i mijają się. Toż samo jeżeli wychodzą na jedną szeroką drogę, po której maszerować mają, każda dywizya postępuje swoją stroną drogi. Lecz jeżeli droga jest wązka lub gdy kierunki ich marszów krzyżują się, a nie ma przeciwnego rozkazu na piśmie lub przywiezionego ustnie przez officera sztabu, wtedy pierwsza podług szyku bojowego dywizya przechodzi a druga się zatrzymuje. Jeżeli jest więcej dywizyi w kolumnach, to mieniając się następnie przechodzą. Jeżeli jedna już przechodzi gdy druga nadejdzie, ta co zaczęła kończy zawsze przejście, gdyż wojsko w marszu będące nie może być nigdy przecinauc. To jednak nie ma się rozumieć

o powozach, które zawsze ustępują kroku wojsku, choć ich dywizye przeszły i choćby nawet zaczęły przechodzić, to za nadejściem wojska, część co nieprzeszła zatrzymuje się a wojsko od razu przechodzi.

Urządzenie to o dywizjach, stosuje się równie do brygad, półków i oddziałów należących do różnych dywizyów.

Jenerałowie i dowódcy oddziałów, którym służy prawo pierwszeństwa w marszu, obowiązani są jednak sumiennie rozważyć wzajemne rozkazy, i gdy dobro służby i interes armii tego wymaga ustąpić swego przywileju.

TYTUŁ XIII.

INSTRUKCYA OGÓLNA WZGLĘDEM BITEW.

134. Nie jest rzeczą podobną ustanowić stałych prawideł użycia wojska w boju. Rozporządzenia w tym względzie zmieniają się stosownie do liczby i rodzaju tak swego jak nieprzyjacielskiego wojska, do jego stanu moralnego w chwili bitwy, do natury wojny i gruntu, do zdolności dowódców, a nakoniec do zamierzonego celu; przeto niektóre tu tylko kładą się zasady.

Przednia straż wojska postępującego w celu stoczenia bitwy, spędza nieprzyjacielskie przednie stanowiska, próbując zawsze czy się nieuda odejść je i zabrać. Posuwając się dalej, zajmuje wszelkie punkta, z których można rozpoznać nieprzyjacielską pozycyę i które mogą osłaniać ruchy i rozwijanie się reszty wojska, niezapominając osadzić i tych, któreby jej mogły bydz potrzebne do zapewnienia sobie odwrotu. Oddziały te zostawione z tyłu dochodzą za nadejściem innego wojska. Toż samo gdyby się przyszło zatrzymać, gdyż w tedy równie pośrednie te punkta osadzone bydz powinny oddziałami z głównego korpusu.

Jeżeli po przed główną swą pozycją nieprzyjaciół wysunął przednią straż, w tedy tę albo wymanewrować należy, używając zręcznie demonstracji małych, częściowych ataków a nade wszystko zagrażając jej odcięciem; albo też otwarcie siłą zepędzić, przewyższających sił używszy. Od dowodzącego naczelnie zależy, którego z tych sposobów użyć każe; a dla osądzenia, który z nich będzie stosowniejszy do okoliczności i jego ogólnego planu bitwy, sam zwyczajnie będzie wtedy przy przedniej straży obecny.

W czasie gdy przednia straż to skutecznie i zbliża się do głównej pozycyi nieprzyjacielskiej, reszta wojska rozwija się; dywizye stają na wskazanych sobie miejscach, zachowując o ile tylko położenie miejsca pozwoli, przepisany szyk wewnętrzny. Linije mogą się składać z kolumn lub rozwiniętych bataljonów, stosownie do danego dywizjom przeznaczenia i miejscowości. Dywizye, które mają niezwłocznie postępować do ataku, będą w kolumnach; te zaś, które mają dłużej w miejscu zostać, będą w kolumnach lub rowinięte, stosownie jak je położenie lepiej zakrywa i obrońi od strat przez ogień działowy nieprzyjacielski. Wojsko przednią straż stanowiącą zajmuje w ogólnej linii bojowej miejsce wskazane przez dowodzącego naczelnie.

Rezerwa złożona z piechoty i jazdy stawia się z tyłu, zwyczajnie za środkiem wojska w takiej odległości, żeby na strzały działowe wystawiona niebyła. Po za skrzydłami stawia się także po kilka bataljonów w kolumnach. Przeznaczeniem rezerwy jest uzupełnić porażkę nieprzyjaciela, jakoteż przy zły obrót biorącej bitwie, wstrzymać go i zapewnić odwrót. Na skład jej daje się najlepsze wojsko, pod dowództwem człowieka zdolnego i śmiałego. Szybkie branie postanowienia i tegość w wykonaniu, są dwa niezbędne dla dowódcy tego przymioty.

Jazda, która nie należy do rezerwy, stawia się za skrzydłami i po za każdą częścią szyku bojowego, gdzie tylko położe-

nie użycia jej dozwala. Postawiona bydz powinna tak, żeby od kul armatnych jak najmniej bydz może cierpiała, a na kartaczowy i ręcznej broni ogień wystawioną wcale niebyła. Przeznaczeniem jej jest korzystać z każdego nieporządku, w który część wojska nieprzyjacielskiego przez piechotę wprawiona bydz może, i wspierać ataki piechoty, stawając na boku po za postępującemi jej kolumnami, dla odparcia ataków nieprzyjacielskiej jazdy. Ta co się stawia za skrzydłami, służy także do odparcia oskrzydlań nieprzyjaciela, tudzież do uderzenia w jego bok. Porządek, szybkość i silne uderzenie znamionować powinny jazdę. Potrzeba jej zalecać, żeby nie wchodziła w galop tylko znajdując się już zbliżoną do nieprzyjacielskiej, żeby stojąc w miejscu nigdy nieprzyjmowała jej szarży, lecz takową zawsze uprzedzała, a nie widząc się dosyć silną, cofała się manewrując, nakoniec żeby do ataku nie używała od razu wszystkich szwadronów, ale dla zabezpieczenia się na przypadek odbicia i przeciwko atakom odwodu nieprzyjacielskiego, miała trzecią część swych szwadronów w kolumnie lub w schody w tyle na wysokości jednego ze skrzydeł. Rozporządzenie takie lepsze jest od drugiej linii, nawet z odstępami.

Artyllerya zwyczajnie zaczyna bitwy. Baterye wysuwają się o tyle naprzód, o ile tylko ich bezpieczeństwo dozwala. Przed atakiem jakiego punktu, artyllerya głównie wzięść powinna za cel swych usiłowań uciszenie ognia nieprzyjacielskich bateryi. Przeciwnie przy obronie cały swój ogień głównie wywiera przeciw postępującemu naprzód wojsku nieprzyjacielskiemu. W obu zaś wypadkach zbiera się o ile tylko można najwięcej artylleryi na główne punkta; albowiem jej ogień tem jest straszniejszy im jest więcej skupiony.

Atakując nieprzyjaciela wybiera się jeden punkt jego pozycyi, czy skrzydło które, czy środek, przeciw któremu wymierzają się główne usiłowania i tak się wszystko urządza, żeby na niego uderzyć z przemagającą siłą. Przygotowania te po-

wiunny bydź o ile tylko można ukryte, żeby atak był podobny do napadu. W każdej pozycji znajduje się zawsze jeden punkt najważniejszy to jest taki, którego opanowanie największe przynieść może korzyści; taki należy przekładać do wymierzenia na niego ataku, starając się na reszcie linii jak można najmniejszą liczbą wojska, nieprzyjaciela zatrudnić i utrzymać.

Mając walczyć odpornie, należy rozważyć jakie mogą być zamiary nieprzyjaciela, stosownie do tego wojsko postawić jak można najlepiej zakryte, żeby nieprzyjaciel rozeznac nie mógł sposobu, jakim zajęta jest pozycja. Poznać który punkt w niej najważniejszy, czyli gdzie atak najniebezpieczniejszy: tam zgromadzić dostateczną ilość wojska. Mieć jeżeli można $\frac{1}{3}$ wojska w rezerwie a przynajmniej $\frac{1}{4}$ nie rozwiniętą w tyle. Oprzed skrzydła lub zastąpić oparcie o naturalne przeszkody, przez wojsko w tyle nich postawione. Nakoniec skoro się uda odeprzec nieprzyjacielski atak, niezwłocznie przejść w zaczepne działanie. Jest to jedyny środek zatrwożenia nieprzyjaciela, obudzenia ufności swego żołnierza, a często przeważenia od razu na swą stronę zwycięstwa.

Przechodząc w zaczepne działanie, trzeba rzucić żywo ścisnioną kolumnę na jedno ze skrzydeł lub na bok atakującego nieprzyjaciela. Kolumna ta częściowo się rozwija i każdy sformowany bataljon natychmiast postępuje naprzód. Tak żywo w schody uderzając, nie da się nieprzyjacielowi czasu do zmienienia frontu lub sprowadzenia rezerw.

W częściach linii bojowej gdzie niemożna przechodzić w zaczepne działanie, czy niechcąc tracić korzyści z położenia czy nie mając sił dostatecznych; dobrze jest dla zapewnienia sobie przewagi moralnej, jaką daje zaczepne działanie, postawić wojsko z tyłu gruntu, na którym chce się bić i na takowy postąpić przeciw zbliżającemu się nieprzyjacielowi, dopiero w chwili gdy trzeba go odeprzec.

W żadną bitwę wdawać się niemożna bez ubezpieczenia so-

bie poprzednio swych komunikacy i odwrotu. Naczelnie dowodzący wyda naprzód rozporządzenia na przypadek nieudania się bitwy, przepisze jenerałom poruszenia, jakie w różnych przewidzieć się dających wypadkach wykonywać mają, i jakie zajmować pozycye. Pomimo tego jednak jenerałowie zmuszeni okolicznościami, mogą w tym robić zmiany, zawsze jednak działając stosownie do ogólnego planu i w zgodności z poruszeniami reszty wojska.

Korpusy, dywizye, brygady, powinny sobie nieść wzajemną pomoc. Jenerał któryby będąc w możności dać pomoc drugiemu i przeszkodzić powodzeniu nieprzyjaciela, tego nieuczynił; choćby sam w innym miejscu odniósł korzyści, nietylko że nie zasługuje na pochwałę, lecz owszem godzien jest wielkiej nagany.

W chwili powodzenia, część tylko wojska ścigać powinna nieprzyjaciela bezwzględnie i z szybkością; reszta zaś nie pierwszej postępuje naprzód, aż gdy przywróconym zostanie w kolumnach porządek, żeby maszerując z pozycyi na pozycyę, ciągle znajdowała się w możności, wspierania części potykającej się i odparcia ataku nieprzyjacielskiego.

Naczelnny wódz, jenerałowie dowodzący korpusami i dywizyami, wybierają dla siebie i uwiadomiją przed bitwą, o miejscach, w których przez ciąg jej znajdować się będą; a gdy im takowe zmienić wypadnie, ostrzegą również o tem i zostawią w miejscu które opuścili, officera dla wskazywania w jakim udali się kierunku.

135. W czasie bitwy officerowie i podofficerowie winni są wszelkimi środkami, jakie tylko mogą być w ich mocy, utrzymywać w szeregach swych podkomendnych, a nawet w razie potrzeby, zmuszać ich do posłuszeństwa. Nie pozwolą żołnierzom wychodzić z szeregów, dla obdzierania lub obszukiwania zabitych jakoteż dla odprowadzania rannych, chyba że wyraźne nato danem będzie pozwolenie, a które nie pierwszej może nastąpić aż po rozstrzygnienu boju. Pierw-

szą potrzebą, pierwszą powinnością jest zapewnienie zwycięstwa, i to tylko może zapewnić rannym potrzebne o nich staranie.

Oficerowie przypominać będą żołnierzom, że wspaniałość zdobi odwagę; przeto jeńcy nie będą obdzierani i wystawieni na złe ziemi obchodzenie się.

136. Intendenci i pod-intenci, odpowiedzialni są za służbę zdrowia; obowiązkiem ich jest zgromadzić wszelkie środki pomocy i przenoszenia rannych. Winni oni ważną tą zajmować się służbą, przed rozpoczęciem i w czasie trwania boju; zdają z tego sprawę generałom, ci i ich naczelnicy sztabów wzmiankują w swych raportach o członkach intendenty i urzędnikach zdrowia, którzy się czynnością i gorliwością odznaczają.

137. Oficerowie artylleryi, po bitwie każą pozbierać działa, broń, kirasy i pasy zostawione na placu boju.

138. Zaczawszy od dowódców bataljonów i szwadronów, aż do naczelnie dowodzącego, każdy o ile się jego tycze, wpływa do ułożenia raportu o bitwie.

Gdy wojskowy jaki zdaje się zasługiwać na wzmiankę o postępowaniu jego w czasie bitwy, za zdobycie sztandaru lub działa, ocalenie swego przełożonego, lub jakkolwiek dowód poświęcenia; ze szczególnego takiego czynu raport będzie ułożony i podpisany przez sztabs-officera, pod którego okiem się wydarzył. Rapport ten zostanie starannie sprawdzony przez generała brygady i dywizyi, i ci ze swej strony dołączają swe w tej mierze zdanie; podług tego dowodzący naczelnie zadecyduje, czy ma być rozkazem czyn ten w armii ogłoszony, lub czy nawet ma o nim być zrobiona wzmianka w opisie działań wojennych. Te formalności powinny być dopełnione, żeby wątpliwości ulegać nie mogło, że ta wzmianka lub inna nagroda, którą naczelnie dowodzący przeznaczył, istotnie zasłużoną była.

Rapport z bitwy, który często natychmiast napisanym i

edestany być powinien, obejmuje tylko ogólne pochwały i opis działań.

TYTUL XIV.

O DOWOZACH I ICH ESKORTACH.

139. Dowozy rozmaitego są rodzaju, mają za cel przewożenie amunicyi, pieniędzy, żywności, ubioru, uzbrojenia, chorzych i t. d.

Siła i skład eskorty, muszą być wyrachowane stosownie do natury dowozu, jego ważności, niebezpieczeństwa na jakie może być narażonym; okolicy i odległości jakie ma przebywać.

Przy dowozach z prochem, eskorta powinna być liczniejszą, aby gdy przyjdzie do walki była w możności zwiedzenia jej w większej od dowozu odległości.

Jazda wchodzi w skład eskorty dowozu, o tyle o ile do oświecenia o podał marszu potrzebną być może. Naturalnie większa jej liczba będzie w kraju równym, niż w kraju poprzęznanym, gorzystym lub leśnym.

O ile być może dodaje się saperów do każdego dowozu, a w braku ich, mieszkańców opatrzonych w narzędzia dla ułatwienia przejść lub utworzenia na prędce zawad obronnych, czy to zasieków czy innych. Ma się zawsze z sobą zapasne osie, dyszle i t. p.

Generał który urządza i wyprawia dowóz, daje komendantowi jego szczegółową na piśmie instrukcyę.

140. Officer dowodzący eskortą dowozu, ma zupełną władzę, nad wojskiem wszelkiej broni ją składającym, nad dozorcami dowozu i pociągiem wojskowym.

Jeżeli dowóz składa się z samej amunicyi, dowództwo należy się officerowi od artylleryi, nawet wtedy gdy jest równego stopnia z kamendantem eskorty; a choć będzie młodszy, dowódz-

ca eskorty, o ile tylko obrona dowozu dozwala, stosować się winien do żądań officera artylleryi, w tym co się tycze czasu wyruszenia, spoczynku, sposobu ustawiania wozów, porządku jaki między niemi ma bydź zachowany i sztyldwachów jakie dla zapobieżenia przypadkom rozstawić należy.

Officerowie nie należący do eskorty i maszerujący przy dowozie jakiegokolwiek bądź są stopnia, nie mogą mieć żadnej władzy bez zezwolenia komendanta, który w interesie służby mocen jest rozrządzać z nich temi, którzy są równi i niżsi od niego w stopniu.

141. Gdy dowóz jest znaczny, potrzeba go podzielić na części i ustanowić przy każdej z nich pewną liczbę dozorców, do przestrzegania porządku i pilnowania, aby między wozem a wozem niebyło więcej nad cztery kroki odstepu. Tudzież do dać mały oddział piechoty do każdej części; a jeżeli w dowozie są wozy krajowe, na każde kilka wozów przernacza się żołnierz do pilnowania woźnic.

Zwyczajnie wozy z prochem idą na czele dowozu, po tym następują wozy z żywnością, a na końcu wozy z efektami wojskowemi.

Powozy officerskie formują osobną część, ustawione podług stopni officerów do których należą. Wozy markietanów idą na samym końcu.

Jednakowo urządzenia te zawisłe są głównie od domniemywanych zamiarów nieprzyjaciela. Wozy których zachowanie ważniejszym jest dla wojska, w takim maszerują porządku w jakim mogą bydź najłatwiej ochronieni od niebezpieczeństwa.

Żołnierzom nie pozwala się nigdy składać tornistrów na wozy.

142. Pochód dowozu urządza się stosownie do odległości, w jakiej się znajduje nieprzyjaciel, do stosunku siły jego, do siły eskorty, do natury okolicy i stanu dróg. Komendant dostanie przy instrukcyi o tych przedmiotach wiadomości; winien je sprawdzać przez rozpoznania, o ile bydź może najdalej wy-

prawione. Nie rusza nigdy z miejsca, aż po odebraniu odnich raportów i wydaniu zastosowanych do tego rozkazów oddziałom, które go mają oświecać. Rozporządzeniom wszystkim przezorność przewodniczyć winna.

143. Dowódz zawsze ma swą przednią i tylną straż. Komendant zgromadza główną część eskorty pod swem bezpośredniem dowództwem, na punkt najważniejszy, zostawując na innych tylko małe oddziały, albo tylko same warty.

W okolicach zupełnie odkrytych, główna ta część eskorty maszeruje koło drogi na wysokości środka dowozu, w innych okolicznościach maszerować będzie na czele lub z tyłu, stosownie do tego zkład na uderzenie nieprzyjaciela więcej się jest narażonym.

Przednia straż rusza o tyle wcześniej, żeby miała czas uprzętnąć zawady, które mogłyby opaźniać marsz dowozu. Przegląda lasy, wieś i cieśniny. Zostaje w połączeniu z dowozem przez konnych, dla przesyłania komendantowi zebranych wiadomości i odbierania od niego rozkazów. Rozpoznaje miejsca zdadne do spoczynku i ustawienia taboru (parc).

Obawiając się nieprzyjaciela z przodu, wzmacnia się przednia straż, i ta opanowuje wszelkie przesmyki i pozycye, w których nieprzyjaciel mógłby porobić zawady lub postawić wojsko. Główna część eskorty w takim razie idzie tuż za przednią strażą, dla wspierania jej, zastępuje ją w rzeczonych pozycjach, i nie posuwa się dalej, aż za nadejściem czoła dowozu.

Obawiając się nieprzyjaciela z tyłu, wzmacnia się tylna straż i główna część eskorty nie oddala się zbyt, dla dania jej w razie potrzeby wsparcia. Jeżeli tego osądzi się potrzeba, tylna straż zrywa za sobą mosty, zatarasowuje, niszczy drogi i t. d. Zostaje ona ciągle w połączeniu z dowozem przez konnych.

Obawiając się nieprzyjaciela z którego boku, przednia i tylna straż robią się mniej liczne. Wybierają się na boku zagrożonym pozycye, w których można wstrzymać nieprzyjaciela, a razem zasłonić przejście dowozu. Takowe zajmują się przez

główną część eskorty pierwej, niż na ich wysokość dójdzie czoło dowozu, a nie opuszczają aż już cały przeciągnie. Pozyce takie zajmowane osłaniają się zwiadami, a w potrzebie i placówkami. Jeżeli w dowozie znajdują się działa, komendant rozrządza niemi stosownie do miejscowości i okoliczności.

Jeżeli dowóz jest znaczny, a wypadnie przebywać okolicę niebezpieczną z powodu bliskości i siły nieprzyjaciela, to jak czoło dowozu dochodzi do miejsca, które przestaje być osłonięciem wziętą na boku pozycją, takowy taboruje się (parque). Jak cały ztaborowany zostanie, eskorta przesuwa się w nową pozycję zasłaniającą następną część drogi, poczem dowóz znowu przez nią przeciąga i tak następnie. W takim przypadku, o którym tu mowa, aby dowozu całego na raz nienarażać, czasem także może być potrzeba przeprowadzać go częściami, oddzielnie i z odstępami, a zebrać razem dopiero po przebyciu niebezpiecznej okolicy. Wtedy większa część eskorty idzie z pierwszą częścią dowozu, dla zajęcia zakrywającej pozycyi.

Ile razy szerokość drogi dozwala, dla pospiechu i ułatwienia obrony, każe się wozom maszerować we dwa rzędy. Jak się wóz który zepsuje, wyciąga się go na bok drogi, po zreperowaniu zajmuje on ostatnie w kolumnie miejsce; gdyby zaś naprawa była niepodobną, wtenczas ładunek rozkłada się na inne wozy, a konie przyprzegają się tam, gdzie tego będzie największa potrzeba.

Dowozy wodą idące eskortują się podług tych samych prawideł. Na każdy statek daje się warta; część eskorty płynie z przodu lub z tyłu na osobnych statkach, reszta jej maszeruje na brzegu od nieprzyjaciela na wysokości dowozu mając przednią i tylną straż, tudzież oświecając się jazdą z boku i zostając ciągle w związku z dowozem.

Gdy do rzeki zbliżone są góry, większa część piechoty maszeruje lądem, dla wzbronięcia nieprzyjacielowi osadzenia wierzchołków i niepokojenia dowozu.

144. W marszu co godzina dowódz zatrzymuje się na kilka chwil, dla dania zaprzęgom czasu do wyteńnięcia, a ostatnim wozom do dojechania. Rzadko robią się długie spoczynki i tylko w miejscach poprzednio rozpoznanych i sposobnych do obrony dowozu. Okoliczne wsie i wszystkie miejsca, gdzieby się mógł zacząć nieprzyjaciół, będą przejrane. Konie się nie wyprzęgają i strzeże się wojskowo.

Na noc tak się należy taborować, aby można było wstępnie odeprzeć uderzenie i strzedz się podejścia; przeto w kraju nieprzyjacielskim lub nieprzychylnym, lepiej jest stawać o podal od miejsc zamieszkałych.

Taborując zwyczajnie ustawia się wozy w kilka szeregów, od osi, dyszle w jednym kierunku, zostawiając między szeregami dość szerokie ulice, aby konie można było wygodnie przeprowadzać.

Obawiając się napadu, tabor formuje się w czworobok, obracając tylne koła w pole a konie w środek czworoboku.

Przy wyruszaniu dowozu, każda część chełzna dopiero w chwili, gdy za poprzedzającą wyruszać jej z kolei przychodzi.

145. Skoro komendant uwiadomionym zostanie o pokazaniu się nieprzyjaciela, każe dojeżdżać o ile bydź może wozom i postępuje w największym porządku. Zwyczajnie unikać powinien walki; jednak gdyby nieprzyjaciół stanął w cieśninie, przez którą ma przechodzić, lub na panującej nad drogą pozycyi; w tedy zatrzymawszy dowódz, uderza na niego silnie, większą częścią swego oddziału; lecz nie wdaje się w ściganie, aby się nie dać od dowozu odeciągnąć przez udawaną ucieczkę. Jak nieprzyjaciół spędzonym zostanie, dowódz w dalszą udaje się drogę.

Gdy komendant przekona się, że nieprzyjaciół jest w sile przemagającej, każe staborować dowódz obok drogi w czworobok, sposobem wyżej wskazanym.

Jeżeli niepodobna zjechać z drogi, wozy na niej staną w dwa

rzędy. Każdy wóz o ile tylko można, doprze do poprzedzającego, zwracając dyszle wewnątrz drogi, a na czele i na tyle dowozu, stawiają się wozy w poprzek drogi, dla zamknięcia przejścia.

Woznice stoją przed końmi, dla łatwiejszego ich utrzymania. Oficerowie i podoficerowie gwałtem wstrzymują woźniców i służących, którzyby chcieli uciekać.

Tyraliery jak najdłużej trzymają nieprzyjaciela w oddaleniu od dowozu; gdy potrzebują wsparcia, komendant je daje z największą przezornością, gdyż główną jest potrzebą, aby zachował jak największą ilość zebranych ludzi na chwilę, w której nieprzyjaciel robić będzie największe wysilenie.

Gdy się pożar wdał do dowozu, należy jeżeli jest ztaborowany, starać się oddalić zapalone wozy; a gdy się to nie da zrobić, wyprowadzić naprzód wozy z nabojami, później te na które wiatr niesie ogień. Jeżeli się taki wypadek zdarzy stojąc na drodze, wyprzęgnięszy zapalone wozy zrucają się w rowy.

Jeżeli bitwa zły obrót bierze, można kazać uciekać pewnej ilości wozów, gdy rodzaj okolicy lub niezbyt wielka odległość od jakiego stanowiska, czynią wykonanie podobnem, dla wyratowania części dowozu, zostawując resztę na łup nieprzyjacielowi. W takich razach, najstosowniej zostawić wozy z wódką. Wozy prochowe, o których uprowadzenie najwięcej się należy strać, w ostateczności wysadzają się.

Gdy po zaciętym odporze, straciwszy większą część swego oddziału, komendant ujrzy niepodobieństwo dalszej obrony, i gdy z nikąd niemoże się odsieczy spodziewać, zapala dowóz i silnie uderzywszy, usiłuje przebić się, uprowadzając i konie, które raczej każe bozabijać, niżeli nieprzyjacielowi zostawić.

Obrona przewozu rannych lub chorych, ma miejsce podług tych samych prawideł; przeprowadzanie zaś jeńców, właściwe sobie, przedstawia trudności. Gdy wypadnie zatrzymać się dla odparcia nieprzyjaciela, trzeba się jeńcom kazać pokłaskać na ziemi zagroziwszy, że się będzie strzelać do tych, którzyby

się przed danym na to rozkazem podnosili; w innym przypadku trzeba marsz przyspieszać, aby dojść do wsi; tam zamknąwszy ich do kościoła lub innego jakiego budynku, broni się do takowego przystępu.

TYTUŁ XV.

O ROZDAWANIU ŻYWNOŚCI I FURAŻU.

146. Jenerałwie, dowódcy pólków, intendent i pod-intendent obowiązani są z największą troskliwością zajmować się zapewnieniem żywności dla żołnierza. Najlepszym do tego środkiem, jest ścisłe obliczenie i oszczędzanie zapasów, aby te dla wszystkich na cały domniemany czas potrzeby wystarczyć mogły. Gdy niemasz założonych magazynów, intendent, każdy w oznaczonym sobie okręgu, nakażą za potwierdzeniem jenerała dowodzącego, władzom miejscowym zgromadzić potrzebne zapasy. Jeżeli to nie da się zrobić, czy z powodu gwałtownych marszów, czy bitwy, czy też z innej jakiej poważnej przyczyny, wojsko powinno iść za żywnością w największym porządku, pod przewodnictwem officerów i z dostateczną eskortą, dla zabezpieczenia furazujących od nieprzyjaciela i utrzymania ich w przyzwoitych granicach; ta eskorta jest zwyczajnie dowodzona przez kapitana, do odbioru żywności komenderowanego. Wsie, ulice, stodoły, porządnie rozdzielone zostaną między pólki, kompanije i szwadrony.

147. Jeżeli żywność rozdaje się kilku dywizjom, intendent albo pod-intendent i szabs-officer sztabu powinni przytem być obecni, dla zapewnienia się o wadze i gatunku produktów, tudzież dla niezwłocznego zadośćuczynienia wszelkim zażaleńiom. Gdy żywność rozdawana jest jednej tylko dywizyi, pod-intendent i officer od sztabu będą przy tem.

Gdy dywizya odbiera mięso i pólki same bydło hiją, na-

czelnik sztabu każe komenderować w każdym półku kolejno ludzi do zakopywania wnętrzności zabitych bydła; jeżeli tylko jeden półk odbiera mięso, adjutant-major komenderuje ludzi na tę robotę.

148. W dywizjach, brygadach i półkach odbieranie żywności zaczynać się powinno na przemiany od prawego i od lewego, podług szyku bojowego półków w dywizjach i brygadach, bataljonów lub szwadronów w półkach.

Oddział, któremu z kolei służy pierwszeństwo, nie może przerywać innemu, rozpoczętego już odbierania żywności.

149. W każdym półku piechoty i jazdy komenderowany jest kapitan, do odbioru żywności; służba ta liczy się w trzeciej kolei, w jeździe zwyczajnie kapitanom drugiej klasy bywa polecana. W oddzielnie stojącym bataljonie, lub dwóch szwadronach, również komenderuje się kapitan, do odbioru żywności.

Kapitan ten zastosowuje się do przepisów służby wewnętrznej. Jeżeli sądzi, że ma powód żalenia się o wagę lub gatunek produktu, a nie może natychmiast otrzymać sprawiedliwości; upoważnionym jest zawiesić odbiór żywności i zrobić stosowne kroki do generała, naczelnika sztabu, pod-intendenta, albo miejscowych władz. Nie przyjmuje mięsa póki jeszcze jest ciepłe; a jeżeli niemoże być inaczej rozdawane, to o ile zasoby pozwolą, należy się dodatek na wadze.

Przedaż i odkupywanie racyów, są surowo zakazane, czy to przedmioty dostarczane będą przez wojskową administracyą czy też przez miejscowe władze.

Racye furazu nie wydają się tylko na konie rzeczywiście obecne.

150. Gdy w bliskości obozu lub leż znajduje się szpital lub ambulans, kapitan od odbioru żywności winien iest tam się udać dla sprawdzenia rodzaju pokarmów i przyjmowania zażaleń od chorych; uwagi swoje zapisze w przeznaczoney natiędzie.

Jeżeli służba przy odbieraniu żywności niedozwoli mu zasycić uczynić tej powinności, zastępuje go pierwszy w trzeciej kolei kapitan.

Kapitan od odbioru żywności zdaje o nim i o bytności swojej w szpitalu rapport sztabs-officerowi od służby.

151. Jeżeli magazyny nie są zaopatrzone; generałowie mogą użyć officerów sztabu lub officerów półkowych łącznie z pod-intendentami wojskowemi, do zebrania produktów we wsiach, które je dostarczyć mają. Ludzie po wzięcie zebranej żywności komenderowani, idą w porządku z officerami pod dowództwem kapitana od odbioru żywności.

152. Ponieważ jazda dla łatwiejszego wyżywienia koni często zajmuje wioski, generałowie rozdziela ją stosownie do zasobów jakie się w nich znajdują.

Gdy wypadnie zatrzymać się kilka dni, każdy komenderujący we wsi officer, każe mieszkańcom zebrać i powiązać na porce siano, dla rozdawania go równo wszystkim koniom z porządkiem i oszczędnością.

Kiedy jazda hiwakuie lub gdy są wioski, których się nie chce zajmować; generałowie i dowódcy półków, wcześniej nakazą mieszkańcom, zebrać powiązać i wynieść na pole słome i siano. Ludzie po nie przyprowadzeni będą w porządku, zachowując wszelkie prawidła tyżące się bezpieczeństwa i policyi.

Przepis ten stosuje się także do zbierania słomy na obóz; każdy dowódzca oddziału zajmującego wioskę wypełniać każe rozkazy w tej mierze generałów i wezwania pod-intendentów.

Co się tyżce furazu dla artylleryi i dla koni officerów od piechoty, generałowie wyznaczają wioski, które ją mają dostarczyć. Za okazaniem tego rozkazu officerowie komenderujący w tych wsiach winni są kazać wydać racye takie jak dla jazdy będą przepisane.

Kapitanowie od odbioru żywności pilnie przestrzegają, aby

ludzie po siano i sfoinę komenderowani, byli w porządku prowadzeni i surowo karać będą słuujących, którzy na stronę zechcą się oddalać.

153. Domy pocztowe wolne są od przetrząsań, celem zbierania nadzwyczajnych dauin żywności. Wyjątek ten nie rozciąga się do składów niebędących własnością poczmistrza.

154. Domy zajęte na kwatery jenerałów, równie wolne będą od podobnych przetrząsań ; lecz wyjątek ten nie uwalnia właścicieli rzeczonych domów, od zadość uczynienia urządzeniom ogólnym, wydawanym dla zaopatrzenia wojska.

155. Jenerałowie dowodzący armijami, przedstawiają do potwierdzenia ministra, który ze swej strony zażąda wyższych rozkazów, wszelkie projekta dotyczące się racyi nadzwyczajnych lub innych dodatków, dla officerów i żołnierzy, rozłożonych w kraju podbitym.

156. Jak wydanym zostanie rozkaz półkom uformowania bataljonów, lub szwadronów bojowych i zakładow, oraz bycia w pogotowiu do marszu; officerowie, jeżeli przeciwny nie zajdzie rozkaz, powinni zaopatrzyć się w konie do wojny potrzebne. Od tej chwili pobierać będą za złożeniem świadectwa rady gospodarczej, poświadczonego przez podintendeta, jako istotnie rzeczone nabyli konie, taką ilość racyi furazu jaka się im w czasie wojny należy.

157. Przed rozpoczęciem kampanii, minister wojny oznaczy skład i ilość racyi, jakie każdy pobierać ma.

Naczelnie dowodzący może w tej mierze robić zmniejszenia, skoro tego okoliczności wymagać będą; a powiększenia tylko w tedy, gdy w skutek powodzenia, wojna za granicę przeniesiona zostanie i podwyższenie potrzebnem się okaże, a bynajmniej skarbu obciążać nie będzie.

158. Jazda powracająca na stopę pokoju, pobiera przez piętnaście dni po wejściu na garnizon furaz podług stopy wojennej, a officerowie przez cały miesiąc. Urządzenie to rozciąga się do officerów wszelkiej broni, obowiązanych do mienia koni w czasie wojny.

TYTUŁ XVI.

o POWOZACH, JUCZNYCH KONIACH, MARKIETANACH, PRACZKACH, KUPCACH PRZY WOJSKU I OBOŹNYCH.

159. Minister wojny ustanawiając taryfę racyi, oznacza zarazem, stosownie do przeznaczenia każdej armii i zasobów miejscowych, ilość powozów i koni jucznych, które dozwala się mieć jenerałom, officerom i urzędnikom administracyinym wszelkiego stopnia, markietanom, praczkom i innym przy wojsku znajdującym się osobom. W urzędzeniu tych zmiany zająć mogą stosownie do artykułu 157.

160. Przy głównej kwaterze i przy każdej dywizyi, powinien być oboźny.

Na oboźnych przeznaczeni są officerowie bez wojska przy głównej kwaterze się liczący. Między sztabsofficerami wybiera się oboźny głównej kwatery; a między kapitanami i porucznikami, oboźni dywizyi. Każdy z nich ma dodanego do pomocy podofficera, najwłaściwiej od żandarmeryi.

Powinnością oboźnych jest : 1° utrzymać wspólnie z officerami żandarmeryi, porządek i policją we względzie powozów, koni jucznych i słuźących sztabu. 2° Kierować marszem ich, podług danych im przez naczelników sztabu rozkazów.

Kiedy powozy i konie juczne, jednej lub kilku dywizyi, mają maszerować razem z powozami i jucznemi kołmi głównej kwatery; oboźni dywizyjni przechodzą pod rozkazy oboźnego armii.

Kiedy powozy i konie juczne kilku dywizyi mają maszerować razem, najstarszy oboźny dywizyjny ma komendę.

161. Oboźni półkowi trudnią się słuźbą poczty listowej, stosownie do przepisów słuźby wewnętrznej. Im bywa polecone zbieranie podwódt. Konie pociągowe, tudzież utrzymanie wo-

zów półkowych i uprząży zostają pod ich szczególnym dozorem. Tak w marszu jak na miejscu przestrzegają między niemi porządku. Wszyscy będący tam podoficerowie, żołnierze, markietani i słuźący należą pod ich rozkazy. W marszach, oboźni półkowi są pod komendą oboźnych dywizyjnych. Jeżeli brygada jedna maszeruje, najstarszy z oboźnych półkowych, ma komandę.

162. Gdy nigdy niepowinna być cierpiana w armii większa liczba powozów i bryczek, jak ta co jest prawnie przepisana, powozy jenerałów i urzędników administracyi wojskowej, będą mieć cyfrę, a furgony nazwisko swych właścicieli, furgony i wozy półkowe, naznaczone będą numerem półku; wozy zaś markietanów, tabliczkami z blachy.

Komendant żandarmeryi zapewnia się o wykonaniu tego urządzenia, mając od naczelnika sztabu dany sobie spis oficerów i urzędników przy wojsku, mających prawo do powozów albo furgonów.

163. Powozy głównej kwatery mogą mieć dodaną straż; naczelnik sztabu oznacza jej siłę. Jenerałowie brygad poruczą straż swoich powozów ludziom dodanym do pociągu pierwszego w ich brygadzie półku.

Do ładowania i do wyładowywania wozów półkowych, użyci będą ludzie niefrontowi i rekonwalescenci, w jeździe prócz tego i ludzie spieszeni.

Gdy powozom dodana jest eskorta, officer nią dowodzący, zastosuje się do tego, co jest względem eskorty dowozów przepisaniem; oboźni pod jego będą rozkazami. Żandarmerya używa się tam jako policya, a nigdy jako eskorta.

164. Powozy wielkiej głównej kwatery maszerują w następującym porządku: powozy Naczelnie dowodzącego—Naczelnika głównego sztabu—Jenerałów dywizyi—Intendenta armii—Kassy głównej i płaтника jenerałnego—Jenerałów brygad—Intendentów wojskowych—Jenerałnego komendanta żandarmeryi—Półkowników sztabu—Pod-intendentów i ich adjun-

któw—Officerów sztabu, żandarmeryi i officerów do sztabu przykomenderowanych — Naczelnych lekarza, chirurga i apytkarza—Drukarni wojskowej—Poczty listowej — Markietanów upoważnionych.

Powozy kwater głównych dywizyjnych, maszerują w odpowiednim temu porządku.

Furgony brygad i półków, maszerują stosownie do szyku ich bojowego.

165. Naczelnicy sztabów wydają obożnym głównej kwatery i dywizyjnym rozkazy, do zbioru i wyruszenia z miejsca. Obożnym półkowym wydają je półkownicy.

Zwyczajnie brygady przychodzą na miejsce zbioru ze swemi powózkami i te zebrane postępują za dywizją. Gdyby potrzeba wymagać miała w tem zmiany, takowe objęte będą rozkazem, nakazującym ruch dywizjom, brygadam i półkom.

Powozy głównej kwatery armii, niepowinny zawadzać wojsku w marszu i nie bywać zwyczajnie połączone z dywizyjnemi. W żadnym przypadku, jakie bądź powozy, nie będą cierpiane pośród wojska i nie powinny opóźnić jego marszu.

166. Gdy się dwie kolumny powozów spotkają, marsz ich urządza się podług szyku bojowego oddziałów do których należą i odpowiednim sposobem do tego, co jest przepisane dla wojska artykułem 133.

167. Każdy obożny komenderujący zebraniem powozów, przepisuje co mu się zdaje potrzebne, dla zapewnienia porządku między wozami, czy w marszu czy na spoczynku.

Naczelnicy sztabów, oprócz zwyczajnych pomocników, dadzą każdemu dywizyjnemu obożnemu podofficerów żandarmeryi, którzy pod ich rozkazami użyci będą, do utrzymania porządku i policji w marszu powozów.

Obożnym i żandarmeryi służy prawo używania wszelkich zmuszających środków względem woźniców, służących i podwodników, którzyby źle powozili, lub z końmi źle się obcho-dzili i którzyby się oddalali dla picia. Opierający się siłą,

dopuszczający się rabunku i uciekający w razie napadu nieprzyjacielskiego, oddani będą pod sąd wojenny.

168. Jenerał naczelnie dowodzący i dywizyjni, obowiązani są ściśle przestrzegać, aby zostający pod ich rozkazami jenerałowie, officerowie sztabu, pólki i wszelkie należące do ich wojska osoby, nie miały większej liczby powozów i koni nad tę, która przepisem jest dozwolona. W tym celu, częste nakazywać i osobiście odbywać będą przeglądy. Czuwają ażeby kawalerzyści nie byli używani do prowadzenia koni powozowych, żołnierze do powożenia powozów i aby w jeździe, pod żanym pozorem, nie spieszano żołnierzy, dla pożyczania koni officerom. Nie pozwalają nigdy, aby artyleryczne i pociągowe wozy, były obładowane przedmiotami do ich służby nienależącemi, a szczególnie, aby żołnierze wspomnianych korpusów, nawet chwilowo używani nie byli do powożenia prywatnych powózek i żeby do takowych nie ważono się zaprzęgać koni skarbowych.

Jenerałni oboźni głównej kwatery i dywizyjni (każdy w poruczonem sobie oddziale powozów) tudzież wszyscy officerowie i podofficerowie żandarmeryi, mają prawo sprawdzać, czyli zachowane są przepisy względem liczby i rodzaju powózek. W nagłych przypadkach zatrzymują powózki nieupoważnione i oddają za kwitem konie z nich do artylleryi. Rapport zdają naczelnikowi sztabu.

TYTUŁ XVII.

ŻANDRMERYA, OGÓLNA POLICYA.

169. Żandarmerya pełni przy wojsku obowiązki odpowiednie tym, które do niej wewnątrz kraju należą. Sledzenie przestępstw, wywody słowne, wyszukanie i przytrzymanie winowajców, policya utrzymanie porządku, należą do

żandarmeryi i stanowią tej obowiązki, tylko w wypadkach koniecznej potrzeby, użyta być może na posyłki i eskorty.

Officerowie i podoficerowie wojska, obowiązani są zadosyć czynić żądaniom żandarmeryi, gdy takowa zawezwie ich o pomoc.

170. Komendant żandameryi armii, nazywany także bywa *wielki profos*, a komendant żandarmeryi dywizyi *profos*.

171. Władza jeneralnego komendanta żandarmeryi obejmuje wszystko, co ściągać się może do zbrodni i przestępstw, popełnionych w okręgu armii. Nadewszystko jego obowiązkiem jest, ochraniać mieszkańców krajowych od rabunku i wszelkich gwałtów.

Ta sama władza służy dywizyjnym komendantom żandarmeryi, w okręgu dywizyi, do których należą.

Każdy wojskowy będący przy armii, wiedząc o jakiej zbrodni lub przestępstwie, obowiązany jest dać znać do komendanta żandarmeryi lub innych officerów tego korpusu i odpowiadać na wszelkie zapytania, przez komendantów żandarmeryi czynione.

Komendanci żandarmeryi odebrawszy wiadomość o jakiej zbrodni lub przestępstwie, powezmą potrzebne objaśnienia. Wrazie gorącego uczynku, pociągającego za sobą karę dużą lub hańbiącą, niezwłocznie udają się na miejsce, dla zebrania dowodów przekonywających i spisania tam wywodu słownego z wszystkich zeznań i objaśnień.

Zajmą się wyszukaniem i przytrzymaniem obwinionych; co gdy nastąpi, każą ich stawić przed jenerała dowodzącego dywizyą, do której obwinieni należą.

Dostarczają zdającym sprawę (*rapporteurs*) przy sądach wojennych, zażądanych wszelkich dowodów, jakie mogą zebrać i wezwani w formie przyzwoitej stają jako świadkowie.

Zwiedzają często miejsca, które zdają im się wymagać szczególnego nadzoru, uwiadamiając jenerałów przy których się znajdują, o tém gdzie się udają.

172. Jeneralny komendant żandarmeryi ma straż przy swojej kwaterze. W marszach i objażdżkach eskortowany jest przez dwa kapralstwa żandarmeryi, a dywizyjni komendanci przez jedno.

173. Policya względem osób cywilnych, kupców przy wojsku będących, markietanów i służących, szczególnie należy do żandarmeryi.

Przeto jenerałowie i ci urzędnicy wojskowi, którzyby mieli przy sobie sekretarzy, tłumaczy i t. d, obowiązani są podać jeneralnemu i dywizyjnemu komendantowi żandarmeryi, imię, nazwisko, miejsce urodzenia i rysopis rzeczonych osób.

Osoby chcące zajmować się jakim rzemiosłem przy wojsku, muszą zapisać się u jeneralnego komendanta żandarmeryi i otrzymać od niego upoważnienie i patent. Obowiązane one są udowodnić dobre swe sprawowanie i usposobienie; tudzież objawić, jakiego rodzaju przemysłowi oddać się pragną. Osoby nie mające upoważnienia, przy wojsku napotkane, będą stawione przed dywizyjnego komendanta żandarmeryi, który skazawszy ich gdy jest powód, na zapłacenie strofu, każe opuścić wojsko, co jednak nie przesądza surowszej kary, gdyby im dowiedzione były złe zamiary.

Żandarmerya donosi naczelnikowi sztabu, urzędników administracyjnych, którzyby nie nosili ciągle przepisanego im munduru.

174. Markietany przy głównych kwaterach, opatrzeni byź powinni wydaniami przez komendanta żandarmeryi i przez naczelników sztabu potwierdzonemi patentami. Markietanom półkowym, rady gospodarcze udzielają podobne patenta, które poświadczone zostaną przez dywizyjnego komendanta żandarmeryi.

Nadto każdy markietan dostanie blachę z napisem *markietan* i numerem patentu. Obowiązani oni są nosić blachy te sposobem widocznym i mieć na swych bryczkach przybitą drugą blachę, na której będzie ich nazwisko, numer patentu i wymiennie głównej kwatery lub półku, do którego należą.

Naczelnicy sztabów, dowódcy półków i żandarmeryi wymagają, aby pokarmy i napoje, które markietani wozić powinni, były w dobrym gatunku, przyzwoitej ilości i o ile bydź może po najmniejszej cenie; mając w tym wzgląd na miejscowość, tudzież mniejszą lub większą łatwość zaopatrywania się.

Należy często przezierać wozy markietanów, dla przeszkodzenia, żeby nie służyły do przewożenia innych przedmiotów, a nie tych, które mieć powinny. Dowódcy bataljonów i adjutanci, surowo przestrzegają tego między markietanami półkowemi.

175. Oficerowie i podoficerowie żandarmeryi sprawdzają często wagi i miary, zabierając te, któreby nie były stęplowane. Za przestępstwa podobne, jeneralny komendant żandarmeryi wymierzy kary policyjne; może na pewny czas odebrać patent, a nawet wrazie powtarzanego przestępstwa, wypędzić zupełnie. Co nie przesądza zwrotów ani innej zasłużonej kary za oszukaństwo.

Jeneralny i dywizyjni komendanci żandarmeryi, mogą karać na stros osoby, bez upoważnienia przy wojsku się znajdujące i markietanów używających niestęplowanych wag i miar, albo nie stosujących się do przepisów policyjnych armii. Kary te pieniężne, nie mogące żadną przechoczyć stu złotych, składane są u jeneralnego komendanta żandarmeryi, który ich użyje na potrzeby swej służby, za upoważnieniem naczelnika sztabu głównego.

176. Służący oficerów i urzędników wojskowych, są obowiązani mieć świadectwa, przez swych wydane panów, jako rzeczwiście w ich służbie się znajdujący; świadectwa te w półkach będą poświadczone przez półkowników, a w sztabach i administracyach przez komendantów żandarmeryi. Służący obowiązani są na każde zawołanie, okazywać swe świadectwa. Ich uwolnienia ze służby, równie tym samym sposobem będą poświadczane. Nie wolno jest w armii przyjmować służącego, któryby nie miał w formie przepisanej uwolnienia z przeszłej służby.

Służący, który porzuci swego pana w czasie kampanii, uważanym będzie za włóczęgę i jako taki przytrzymany.

177. Komendanci żandarmeryi urządzają przy każdej dywizyjnej kwaterze więzienia, dla przyjęcia aresztantów wojskowych wszelkiego stopnia, włóczęgów i ludzi podejrzanych. Więzienia te zostają pod ich władzą i pod dozorem komendantów głównych kwater.

178. Wojskowi aresztowani przez żandarmeryą, przez nią odprowadzeni są do właściwych półków; wyjąwszy gdy przestępstwo ich, pociąga za sobą sąd wojenny. Wtedy wraz z dowodami przekonującymi, oddani będą naczelnikowi sztabu dywizyi, który zasiągnie dalszych rozkazów jenerała.

Rysopis zbiegów wojskowych lub zbiegłych jeńców, najpóźniej we 24 godzin posłany będzie dywizyjnemu komendantowi żandarmeryi, który wezmie środki dla ich złapania.

179. W marszach, żandarmerya idzie za kolumnami; aresztuje rabujących i zmusza dość do półków zostających w tyle żołnierzy. Dostarcza oddziały do powózek, dla utrzymania tam ostrej policyi i porządku; tudzież dla przekonania się, czy znajdujące się tam osoby mają do tego prawo.

180. Żaden oficer ani urzędnik wojskowy nie ma prawa brania podwód i koni, bez upoważnienia. Żandarmerya przyjmuje zażalenia mieszkańców, tak co do tego jak i inne; a w razie potrzeby, czyni im sprawiedliwość.

181. W czasie wojny, wojskowym wszelkiego stopnia polowanie jest zabronionem. Stojąc na leżach, oficerowie nie mogą polować bez pozwolenia właścicieli i upoważnienia komenderującego tam jenerała.

Gry hazardowne są zakazane. Przestrzeganie zachowania tego zakazu, szczególnie należy do oficerów od żandarmeryi. Osoby oddające się takim grom, surowo będą karane, a utrzymujący je, jeżeli nie są wojskowi, wypędzeni zostaną z armii. Żandarmerya równie oddala z armii nierządnicę.

182. Konie na nieprzyjaciela przez półk zdobyte, zostają w nim, jeżeli ich potrzebuje i jeżeli konie te mogą być dla niego zdadne. W przeciwnym razie, naczelnik sztabu odsyła je do półków, które takich koni mogą użyć. Oficerowie którym braknie koni, mają prawo wybrać sobie między zdobytymi, zaczynając od najniższych w stopniu, a dając pierwszeństwo najstarszym w każdym stopniu. Jenerał brygady przewodniczy temu rozdziałowi koni i poświadcza sporządzony w tej mierze spis. Oficerowie i półki, które tym sposobem dostają konie, płacą zanie podług przepisanej przez naczelnie dowodzącego ceny. Pieniądze będą rozdane tym, którzy zdobyli konie.

183. Konie od zbiegów nieprzyjacielskich zdadne do jazdy lub artylleryi, nabywają się na rzecz skarbu i płacą podług ceny poprzednio na całą kampaniją postanowionej. Inne jenerał dywizyi każe sprzedać przez licytacyą, uwiadomiwszy o tem dywizyą rozkazem.

Zbiegi odsyłają się do głównej kwatery armii, broń ich będzie oddaną dowódczy artylleryi w dywizyi, a pasy intendentowi.

184. Nie wolno jest nabywać koni od osób nieznanych. Konie bez pana błąkające się, powinny być do komendanta żandarmeryi odprowadzone; ten wyda je zgłaszającym się właścicielom, a jeżeli się nikt o nie nie zgłosi, wtedy stosownie do rozkazu naczelnika sztabu, oddane będą do półku, do którego mogą być zdadne.

Konie skradzione lub znalezione, oddają się właścicielowi, skoro ten jest wiadomy.

185. Jenerałowie dywizyów zwołują sądy wojenne, kiedy tego widzą potrzebę.

186. Oprócz rapportów jakie dywizyjni komendanci, żandarmeryi, winni są zdawać jenerałnemu komendantowi żandarmeryi, z czynności ich służby dotyczącej, zdają także co dzień podobny rapport jenerałom dywizyi, przy których się

znajdują i uwiadomają ich o rozkazach naczelnie dowodzącego, dotyczących się policyi.

Dostają od generałów i naczelników sztabu rozkazy, co do dziennej swej służby i z wykonania zdają im sprawę. W brygadzie osobno odkomenderowanej, komendant żandarmeryi ma te same obowiązki względem generała brygady.

Jeneralny komendant żandarmeryi przesyła dywizyjnymi innym officerom żandarmeryi, wydane sobie rozkazy przez naczelnie dowodzącego lub naczelnika głównego sztabu armii. Ci obowiązani są wypełnić je, uwiadamiając naczelnika sztabu dywizyi.

Jeneralny komendant żandarmeryi codziennie zdaje raport naczelnie dowodzącemu i odbiera od niego rozkazy, a nadto co tydzień winien jest, ogólny z wydziału swego składać raport naczelnikowi głównego sztabu, który takowy przedstawi naczelnie dowodzącemu.

TYTUŁ XVIII.

O ZAŁOGACH.

187. Gdy dla sformowania armii czynnej zbiera się wojsko, może być utworzona kompanija załogowa, zastosowując jej siłę do siły armii. Kompanija ta powinna być złożoną, o ile być może, z officerów i podofficerów od weteranów i pieszej żandarmeryi. Naczelnie dowodzący stosownie do potrzeby, rozdzieli ją między główne kwatery.

Officerowie, podofficerowie i żołnierze tej kompanii, używają praw i władzy służących żandarmeryi, której pomagają w utrzymaniu porządku.

W braku rzeczonych kompanji, załogi najwłaściwiej dostarczane będą przez żandarmeryą armii.

188. Jenerałowie komenderujący dywizjami i brygadami, dają załogi tymczasowe, przeznaczając ludzi z półków, szpita-

łom, zakładom publicznym, pensjom, klasztorom, plebanom, domom pocztowym i młynom. Mogą ją dać także prywatnym, których w interesie wojska, szczególnie szanować wypadnie. Uwiadamiają o tem naczelnika sztabu głównego, który niezwłocznie tymczasowe załogi zastąpić każe.

Jenerał tylko w zakresie swojej komendy, może ustanawiać załogi.

189. W braku ludzi w kompanii załogowej, ustanowione tymczasowe załogi, zmienione będą przez inne wzięte z wojska, które później nadejdzie.

Gdy się okolica opuszcza, załogi powinny być odwołane. Jeżeli wyjątkowym sposobem daje się im rozkaz, czekania przybycia wojsk nieprzyjacielskich; udają się do officera dowodzącego tym wojskiem, dla bycia odprowadzonymi do przednich stanowisk.

190. Załogi, jeżeli tego będzie potrzeba, wzywają pomocy mieszkańców. Cała okolica jest odpowiedzialną za popełniony na nich gwałt przez mieszkańców.

191. Jenerałowie dywizyi dają załogom rozkaz pieczęcią swoją opatrzoney, w którym oznaczone będzie stosownie do okoliczności, wynagrodzenie do jakiego mają prawo.

Oprócz tego wynagrodzenia, załogi pobierają cały swój żołd, żywność zaś tylko w razie potrzeby, pobierają z magazynów.

192. Dozór i policya ogólna załóg, należy do jenerałnego komendanta żandarmeryi; wypełniają jego rozkazy, jako też rozkazy officerów i podofficerów żandarmeryi.

193. Czasem wydają się karty bezpieczeństwa drukowane lub pisane, opatrzone pieczęcią sztabową, podpisem naczelnego dowodzącego i kontrasygnowane przez naczelnika sztabu. Takie karty bezpieczeństwa, okazane wojsku powinny być jak sztyldwachy szanowane. Numerują się i zaciągają w xiegę.

194. Powyższego tytułu o załogach osobno drukowanego, exemplarz dany będzie każdemu użytemu na załogę i wyciąg

ten kilkakrotnie w ciągu kampanji ogłaszającym będzie wojsku rozkazem.

TYTUŁ XIX.

O OBLĘŻENIU.

195. Służba przy oblężeniu, urządzona jest niniejszym tytułem dla korpusu złożonego z dwóch dywizji piechoty i dywizji lub brygady jazdy. Te same zasady będą zastosowane i w tedy, gdy do oblężenia zostanie użyta większa lub mniejsza ilość wojska.

196. Jenerał dywizji dowodzący zebranymi dywizjami dla robienia oblężenia, ma stopień i władzę dowódcy korpusu armii, oddzielnie działającego. Inni jenerałowie dywizji, zatrzymują bezpośrednią komendę swego wojska.

197. Jenerałowie brygad piechoty, idą z kolei na służbę w przekopach. Codzień komenderowany jest jeden lub kilku z nich, stosownie do rozciągłości lub odosobnień ataków; powinnością ich jest, rozstawienie wart przekopowych, dla odparcia wycieczek, osłonięcia robót i bronięcia ich w razie nieprzyjacielskiego ataku; pilnują aby służba, warta i policya w przekopach odbywały się z dokładnością.

Jenerałowi przekopu dodaje się officerów od sztabu, których użyje do podawania rozkazów i do szczegółów służby.

Półkownicy i podpółkownicy z piechoty, naprzemian z kolei idą na służbę w przekopach. Codzień komenderowany jest jeden lub kilku z nich, stosownie do rozciągłości i ilości ataków; doglądają oni służby, wart i robotników; każdy w wyznaczonej mu przez jenerała przekopu części ataku, najwłaściwiej w tej, w której znajdują się żołnierze z ich półku.

Dowodzący oblężeniem, może jeżeli tego uzna potrzebę, kazać półkownikom wspólnie z brygadami jenerałami pełnić służbę w przekopach; w tedy i półkownicy mają dodanych

officerów sztabu, dla podawania rozkazów i pilnowania szczegółów służby.

198. Dowódca inżynierji układa, stosownie do instrukcyi naczelnie dowodzącego oblężeniem, ogólny projekt oblężenia, a jeżeli go odbierze gotowy, to rozwija w nim części, które tego mogą potrzebować.

Projekt ten jest rozbiegany naprzód wspólnie przez dowódców inżynierji i artylleryi. Ci officerowie przedstawiają dowodzącemu jenerałowi, wspólne swe albo sprzeczne zdania, który rozstrzyga, robi zmiany które mu się zdają potrzebne, postanawia projekt i wydaje rozkazy do wykonania go. Ten sam porządek będzie zachowanym co do zmian spowodowanych przez wypadki oblężenia w planie postanowionym.

To samo prawidło zachowuje się co do służby dziennej w przekopach, i co do środków wykonania ogólnego projektu. Środki te są rozbiegane wspólnie, przez komendantów inżynierji i artylleryi w przekopach, i przedstawione jenerałowi od przekopu. Ten wyrzeknie o ich wspólnem lub szczególnem każdego zdaniu; lecz jeżeli z przewłoki nie wynika żadna niedogoność odniesie się do jenerała oblężeniem dowodzącego.

199. Jenerał komenderujący oblężeniem wyznaczy sztabsofficera od sztabu lub od piechoty, do pełnienia obowiązków *majora przekopu*; dodaje mu w pomoc jednego lub dwóch officerów z pomiędzy kapitanów lub poruczników.

Do majora przekopu, należą wszystkie szczegóły, tyżące się zbioru wart i robotników. Rozdziela warty na różne punkta, stosownie do rozkazów jenerała przekopu, a robotników stosownie do żądania officerów inżynierji i artylleryi. Odbiera codziennie od naczelnika sztabu wykaz komendrowanej służby, na następne 24 godzin, żeby mógł naprzód przygotować to rozdzielenie.

Za przybyciem jenerała przekopu, major daje mu wszelkie objaśnienia co do położenia wojska, towarzyszy mu przy zwiedzaniu przekopów i odbiera od niego rozkazy względem

zmian w rozstawieniu wojska; wykonanie należy do półkowników lub innych dowódców oddziałów.

Major przekopu pilnuje, aby ludzie i nosze do przenoszenia rannych były ciągle na zawołaniu. Jedna kompanija lub więcej z warty przekopowej są oddane pod jego szczególny zarząd, do utrzymania porządku i policyi.

200. Dywizye, brygady, półki i bataljony obozują w czasie obłężenia w zwyczajnym szyku bojowym.

Służba wewnętrzna i zewnętrzna, odbywa się podług danych wyżej przepisów.

201. Co do samego obłężenia, piechota ma dwa gatunki służby: *wartę przekopową* i *roboty przekopowe*.

202. Na wartę przekopową idzie się na 24 godzin bataljonami. Jeżeli jeden tylko potrzebny jest bataljon, każda dywizya daje go na przemian; jeżeli potrzeba dwóch bataljonów, każda dywizya swój daje; jeżeli potrzeba trzech, jedna dywizya daje dwa, a druga jeden na przemiany. Dwa bataljony dawane przez jedną dywizyą, nie biorą się z jednej brygady. Kolej w każdym półku zaczyna się od pierwszego bataljonu, następnie idzie drugi i tak dalej.

Na roboty przekopowe zwyczajnie 12 godzin trwające, idzie się kompanijami. Służba ta może być urządzoną tak żeby ją wszystkie półki wspólnie razem pełniły albo też następnie.

Półki nie dają na robotę mniejszych oddziałów jak kompanije, przeto gdyby z rozrachunku ogólnej liczby potrzebnych robotników wypadło naprzykład na każdy półk po pół kompanii; wtedy jeden półk na dwóch naprzemian daje całą kompaniję.

Jeżeli liczba potrzebnych robotników, nie zupełnie się zgadza z siłą jednej lub kilku kompanii; oddział jest dopełniony, biorąc z kompanii na której wypada kolej iścia, jedną lub więcej konstytuowanych jej części.

Bataljony komenderowane na wartę przekopową, na 24 go-

dzin a przynajmniej na 12 przed zaciągnięciem, nie dają robotników ; również kompanije bataljonu zchodzącego z warty, które z kolei mogą być powołane na roboty w przekopach, nie idą na nie aż po odpoczynku 2⁴ a przynajmniej 1² godzinnym.

Na inne roboty biorą się ludzie w drugiej kolei służby polowej, z bataljonów i kompanijów, które w przekopach użyte nie są.

Bataljon na którego wypada kolej iścia na wartę przekopową, i kompanije pierwsze do iścia na roboty przekopowe, nie dają innej służby ; są komenderowane na straż ogniową, dla bicia w pogotowiu do wyruszenia za pierwszym uwiadomieniem od majora przekopu.

Kompanije wyborcze, idą z bataljonem na wartę przekopową. Zwyczajnie grenadjery składają rezerwę, a wołtyżery używani są do służby na przodzie i na tyralierów w przekopach. Gdy tego wypadnie potrzeba, dodają się grenadjerom i wołtyżerom kompanije środkowe lub ich konstytuowane części.

Kompanije wyborcze wspólnie z kompanijami środkowemi odbywają roboty w przekopach. Gdyby okolicznościami spowodowany generał dowodzący oblężeniem przeznaczył im osobną służbę ; przepisuje porządek, w jakim ją mają odbywać.

Artyllerya należąca do diwizyów, zostaje przez cały ciąg oblężenia pod zarządem komendanta artylleryi.

Jeżeli robotnicy mogą być płatni, cenę robót ustanawia generał dowodzący oblężeniem na przedstawienie komendantów inżynierji i artylleryi.

Półki użyte przy oblężeniu dostarczają materiałów, do oblężenia jakoto : faszyn, koszów, opłotków, kołków i t. p. w stosunku oznaczonym przez generała dowodzącego. Jeżeli rzeczony przedmioty mają być płacone, generał ustanawia cenę od sztuki, lub płać dzienną na przedstawienie komendantów inżynierji i artylleryi.

Jeżeli inżynierzy i artylleryści potrzebować będą pomocników do robót około min, sapy lub jakiej budowy, biorą ich z piechoty i pfacą tak jak swym żołnierzom.

Bataljony na warty i robotnicy idące do przekopu, udają się na miejsce zebrania, bez bicia w bębny i muzyki. Wystrzega się zawsze a szczególnie w dzień otworzenia przekopu wszystkiego coby uwagę nieprzyjaciela ściągnąć mogło. Jenerał dowodzący oblężeniem, może w tym celu zmieniać godziny zmian.

Komendanci inżynierzy i artylleryści przedstawiają żądania swe o robotników, naczelnikowi sztabu dość wcześnie; aby roboty nie były nigdy wstrzymane. Należy im żądać więcej ludzi nad konieczną potrzebę, aby mieć zawsze rezerwę, na nieprzewidziany wypadek. Jeżeli przypadkiem i ta rezerwa będzie niedostateczną, jenerał lub major przekopu mogą na żądanie komendantów artylleryści i inżynierzy, kazać straży ogniowej dostawić brakujących robotników.

Major przekopu, ustawia w chwili wyruszenia warty przekopowe i robotników w taki porządek; aby każdy oddział mógł bez zamieszania udać się na wyznaczone sobie miejsce.

Warty w przekopach, stawiają się podług ich szyku bojowego, tak aby oddziały półków z prawego zajmowały warty na prawej stronie ataków, a oddziały z lewego na lewej.

Bataljony komenderowane są w wiliją; i w czasie bytności swej w przekopach, żadnej innej służby nie mają. Bataljon pojedynczy idący na wartę zostawi w obozie swą wartę policyjną złożoną z ludzi słabszych.

Kompanie robotników o ile byż może stawiają się w przekopach podług szyku bojowego ich półków. Rezerwy robotników, stawiają się w dogodnem miejscu o ile można pod ręką będącym.

Robotnicy zostawiają tornistry i tasaki w obozie. Idą do przekopu z bronią i ładownicą, które przy sobie składają w czasie roboty. Mają także zawsze z sobą płaszcze dla okrycia się niemi w czasie spoczynku, lub w razie zranienia.

Warty wchodzą do przekopu z bronią spuszczoną, toż samo i robotnicy, wyjąwszy gdy niosą materiały oblężnicze lub narzędzia, wtedy mają broń na flintpasach przewieszoną.

Warty i oddziały robotników posyłają na tył przekopów, kaprala, który służy za przewodnika zmieniającemu je wojsku.

Oddziały zchodzące, maszerują z bronią spuszczoną rotami od lewego, wyjąwszy gdy prawe ich skrzydło, znajduje się bliżej punktu przez który wyjść mają.

Bataljony warty tak się rozstawiają, aby mogły osłaniać robotników i bronić baterjów. Z worków ziemnych kształcą się strzelnice na przedpiersiach przekopów dla zakrycia szyldwachów. Strzelnic tych robi się więcej niż jest szyldwachów; żeby nieprzyjaciel nie mógł wiedzieć dokładnie gdzie stoją.

W oddziałach postawionych dla osłonięcia robotników na przodzie przekopów, ludzie broń w rękę trzymają, siadają lub kładą się, stosownie jak grunt może ich lepiej zakryć przed nieprzyjacielem. Szyldwachy w nocy często ucho do ziemi przykładają, aby przez szelest były uwiadomione o wychodzących z twierdzy. Dla uniknienia nieporozumień uwiadomia się robotników gdzie stoi wojsko, które ich osłania.

Oddziały mają z sobą manierki, dla przynoszenia wody robotnikom.

W przekopach żadnych nie oddaie się honorów; gdy je zwiedza generał dowodzący oblężeniem, warty stoją za ławką spoczywając na broni.

Chorągwie nie biorą się do przekopów, wyjąwszy gdy cały półk rusza do odparcia wycieczki lub do szturm, a nawet i w tedy nie rozwijają się tylko za wyraźnym rozkazem generała dowodzącego oblężeniem.

203. Materiały oblężnicze wszelkiego rodzaju i narzędzia, zgromadzone są częścią przy składach przekopów, częścią przy wejściu do nich lub innym miejscu, dla większy dogodności w służbie wyznaczonem przez majora przekopu, na

przedstawienie komendantów artylleryi i inżynierii. Zostają one pod dozorem officera artylleryi i officera inżynierii, którym do pomocy dodaje się dozorców albo podofficerów z ich broni. Gdy liczba tych podofficerów i dozorców nie jest dostateczna, na żądanie komendantów artylleryi i inżynierii przydają się podofficerowie z piechoty.

Robotnicy przekopowi udają się na swe stanowiska, niosą narzędzia i materiały, o ile officerowie służbowi artylleryi i inżynierii tego żądają. Gdy to ma mieć miejsce, uprzedzony major przekopu dopilnuje wykonania.

204. Żołnierze, na służbę do przekopów komenderowani powinni mieć w ładownicach przepisaną liczbę naboii; gdy je wypotrzebują w ciągu swej służby, wydają się im nowe, za kwitami właściwych dowódców bataljonów, poświadczonemi przez jenerała przekopu.

205. W razie wycieczki z twierdzy, warty spiesznie udają się w miejsca im poprzednio wskazane przez jenerała przekopu i które przedstawiają najwięcej sposobów obrony czoła robót i baterii; osłaniają komunikacye i boki ataków, nastęrczają możność wzięcia z boku lub z tyłu wycieczki. Po osadzeniu ławek dla rażenia nieprzyjaciela ręcznym ogniem, reszta wojska formuje się w przekopie dla przyjęcia go.

Robotnicy stają pod broń i zostają w miejscu jeżeli taki będzie rozkaz, albo też cofają się uosząc narzędzia. Officerowie komenderujący oddziałami robotników każą wykonać te ruchy spiesznie i w porządku, aby uniknąć wszelkiego zapchania komunikacyi.

Oddziały, które dla odparcia nieprzyjaciela wyjdą za przekopy, nie powinny oddawać się ściganiu. Jenerał przekopu dołoży starania żeby wróciły na swe stanowiska pierwej nim cofnięcie się oblężonych dozwoli artylleryi twierdzy wyrzucić ogień na nie. Robotnicy odprowadzeni zostaną do przekopów. Officerowie i podofficerowie odbywają apel swych oddziałów w ciągu roboty, która niezwłocznie rozpoczęta zostanie.

206. Gdy okoliczności wymagają użycia na pieszo do służby w przekopach ludzi z jazdy, o ile bydź może stawiani będą, w częściach przekopów bliżej ich obozu położonych i między oddziałami piechoty.

Przy szturmie oddziały z jazdy, użyte bydź mogą do niesienia faszyn i innych materiałów przeznaczonych do zapewnienia rowów i robienia przejść.

Jenerałowie jazdy szczególnież użyci będą do służby stanowisk i oddziałów rozstawianych dla zasłony oblężenia. Tuzdzież równie jak i sztabs-officerowie jazdy, do dowodzenia eskortami dowozów, bez względu na broń z jakiej się te składają. Gdy te służby nie zajmują ich dostatecznie, wtedy mają udział w służbie przekopowej.

207. Officerowie artylleryi i inżynieryi od przekopu, podają jenerałowi przekopu stan strat poniesionych w ludziach ich broni, i na jego żądanie składają mu rapporta o robotach; co jednak nie uwalnia ich od zdawania szczegółowych ze służby swęj rapportów bezpośrednio swoim naczelnikom.

Przed zmianą major przekopowy, ułoży w dwóch odpisach rapport z 24° godzinnęj służby, i takowy jeden wręczy jenerałowi przekopu, a drugi naczelnikowi sztabu głównego. Komendanci artylleryi i inżynieryi ze swęj strony, codziennie przesyłają dowodzącemu oblężeniem rapporta o stanie robót i o tem, co się tyczy służby każdego z nich w oblężeniu.

Dowódcy półków, zdają swoim jenerałom brygad, rapporta o stratach poniesionych i sprawowaniu się officerów, podofficerów i żołnierzy, w czasie roboty przekopowej :

208. Jenerał oblężeniem dowodzący, wyda intendentowi wojskowemu rozporządzenia, dla zapewnienia wojsku w przekopach, nadzwyczajnych racyi żywności i trunku. Powiększenie ich zależy zupełnie od jego woli.

209. Naczelnik sztabu porozumie się z intendentem, względem urządzenia środków przenoszenia i ratunku dla rannych. Gdyby zbywało na wojskowych posługaczach, używa się mieszkańców.

210. Jakkolwiek przystępnym zdawać się będzie wyłom, i choć poniszczone będą dzieła z tyłu, potrzeba jednak zawsze opatrzyć czoła kolumn w pewną ilość drabin, dla łatwiejszego przebycia nieprzewidzianych przeszkód.

Jenerał dowodzący przeznaczy kompanje wyborcze, które zaraz za wejściem do twierdzy wyłącznie polecone mają ochranianie własności i osób, niedopuszczanie rabunku i gwałtów. Wszyscy officerowie obowiązani są wszelkiej dołożyć usilności dla powściągnięcia żołnierza.

Jenerał oznaczy miejsca, którém szczególnież opieka dana będzie, do takowych należą: kościoły, domy zakonne, szpitale, szkoły, pensye, ratusz, składy wojskowe i cywilne. Rozkazem będzie przypominane, że przekraczający, zostaną pod sąd wojenny oddani i karani jak za kradzież z bronią w ręku.

211. Czy to twierdza szturmem, czy przez kapitulacyą wziętą zostanie, zapasy żywności, zapasy wojenne i kassy publiczne, zachowane będą na potrzeby wojska; objęciem ich zajmą się officerowie artylleryi i inżynieryi, intendenci wojskowi i płatnicy.

TYTUŁ XX.

O OBRONIE TWIERDZ

212. Gdy do twierdzy położonej w kraju zajętem przez wojsko, nie został przez władzę najwyższą mianowany komendant, wyznaczy go wódz naczelny. Może także w razach gwałtownych i dla przeważnych powodów z których niezwłocznie zda sprawę, dać dowodzców do twierdz zagrożonych, któreby nie miały komendantów mianowanych. Officerowie na dowodzców przeznaczeni, póki nie odbiorą patentu od rządu, liczą się w armii pobierając żołd swój zwyczajny i dostają tylko dodatek na kosztą bióra. Komendanci twierdz są pod rozkazami jenerałów komenderujących okręgami, w których

się twierdze znajdują i nie zależą od generałów, którzy sami czy z wojskiem chwilowo znajdują się w zakresie twierdzy.

113. Gdy generał lub sztabs-officer z oddziałem swojego dowództwa znajduje się w twierdzy lub na jej obwodzie, a nie ma upoważnienia dającego mu prawo do wydawania rozkazów, obowiązany będzie na żądanie dowodzącego w niej officera, ogłaszać jego rozkazy i dostarczać warty potrzebne dla porządku i zabezpieczenia twierdzy. Warty te przechodzą pod rozkazy komendanta twierdzy. Pojedynczy officerowie, pod-officerowie i żołnierze podlegają jego dozorowi; gdy za jakie bezprawie każe ich przytrzymać, zawiadomi o tem ich generała. Również generałowie dowodzący czynnymi dywizjami, i brygadami należącymi do armii, bez względu na starszeństwo wypełniają rozkazy komendanta terytorjalnego, eo do ruchów wojska, dostarczenia służby, policyi i karności, o ile te związki mieć mogą ze spokojnością kraju: obowiązani są także dawać mu stany rzeczywiste swych oddziałów.

214. W czasie obłężenia, władza komendanta twierdzy, jest nieograniczona; rozciąga się do wewnętrznej administracji oddziałów, do robót i wszelkiego rodzaju służby. Przeważają wszyscy dowódcy oddziałów wojska, dowódcy artylerji i inżynierji i intendenci wojskowi, obowiązani są wypełniać wszelkie rozporządzenia, jakie komendant twierdzy przepisze.

Komendanci cytadellów, warowni, zamków i innych dzieł zawisłych od twierdzy, są pod rozkazami jej komendanta.

215. Każdy komendant powinien uważać swą twierdzę, jako mogącą być niespodzianie atakowaną. W skutek tego ułoży plan służby i obrony, podług przypuszczeń najpodobniejszych ataków. Oznaczy na główne przypadki stanowiska, rezerwy, poruszenia wojsk, działania i udział wszystkich oddziałów i służb w obronie.

Stara się szczególnie dobrze poznać stan i położenie :

1° Wewnętrzne twierdzy, fortyfikacyów, budowli wojskowych.

2° Natury gruntu zewnątrz twierdzy w obwodach, ataku, opasania i jej działalności.

3° Załogi, artylleryi, amunicyi i zapasów wszelkiego rodzaju.

4° Ludności do żywienia w czasie oblężenia, ludzi zdolnych do broni, majstrów i czeladzi rzemieśniczej którzy do robót lub w czasie pożarów użyci by bydź mogli żywności, materjałów, narzędzi i wszelkich zasobów, jakie miasto i jego okolica mogą dostarczyć, lub o jakich przez ostrożność zapewnić się zawczasu należy.

W każdej twierdzy do której wojsko nieprzyjacielskie zbliży się o mniej jak trzy marsze; komendant, nieczekając ogłoszenia stanu oblężenia, ani rozkazów ministra wojny, lub naczelnego wodza, sam przez się mocen jest :

1° Kazać ustąpić z twierdzy wszystkim nieużytecznym gębom, cudzoziemcom, ludziom zle notowanym przez wojskową lub cywilną policją.

2° Kazać wejść do twierdzy lub nie wypuszczać z niej rzemieślników, materjałów i wszystkiego co tylko pomocnym bydź może do robót; nagromadzić bydła i wszelkich zapasów żywności.

3° Dodać do dzieł wszystko co może obronę przedłużyć.

4° Kazać załozdze zburzyć wszystko, coby wewnątrz twierdzy utrudniać mogło krążenie artylleryi i wojska a zewnątrz, coby mogło zasłaniać nieprzyjaciela, lub skrócić mu roboty przekopów.

116. W przypadkach stanowczych, komendant twierdzy, zasięga rady dowódców oddziałów, dowódców artylleryi i inżyneryi, intendenta wojskowego, od każdego pojedynczo lub od zebranych razem na radę obrony; lecz jakiegokolwiek będą ich zdania, on stanowi sam i podług swego przekonania.

217. Komendant, broni następnie dzieła i stanowiska osobnione, dzieła zewnętrzne, przeciw skarpe, obwód twierdzy i swe ostatnie wewnętrzne umocnienia.

Nieprzestaje na oczyszczeniu spodu wyłomu i postawieniu go w stanie obrony, za pomocą zasieków, fugasów, ogniów i wszelkich w oblężeniach używanych środków, ale nadto winien on jest, wcześniej rozpocząć z tyłu bastyonów lub frontów atakowych budowę potrzebnych umocnień, dla postanowienia się w możności wytrzymania do obwodu twierdzy (corps de la place) jednego lub kilku szturmów. Używa do tych robót mieszkańców. Budowle publiczne, domy prywatne i materiały z budynków bombami zniszczonych, służyć mogą do tego.

W tych następujących obronach, komendant oszczędza załogi, amunicyi i żywności, tak aby miał zawsze rezerwę świeżego wojska, ze starych żołnierzy złożoną, do odbierania zewnętrznych dzieł i do odparcia szturmów, szczególnież zaś szturmów do obwodu twierdzy. Tudzież żeby mu została dosteczna ilość amunicyi i żywności, na silne wytrzymanie ostatnich ataków.

218. Podług praw wojskowych, każdy komendant, któryby oddał twierdzę, nie zmusiwszy nieprzyjaciela, do przejścia przez wszystkie wolne i następane roboty oblężnicze i przed odparciem przynajmniej jednego szturmu, przez przystępny wyłom do głównego obwodu twierdzy, karany jest śmiercią.

W kapitulacyi komendant nie rozłącza się ze swemi officerami i swym wojskiem; dzieli los załogi tak po oblężeniu jak i wciągu jego; zajmuje się jedynie, polepszeniem położenia żołnierza, chorych i rannych; tylko na ich korzyść warować sobie będzie wszelkie wyjątki i dogodności, jakie może uzyskać.

Każdy komendant który straci powierzoną sobie twierdzę, obowiązany jest postępowanie swoje usprawiedliwić przed komisją rozpoznawczą.

TYTUŁ XXI.

URZĄDZENIA OGÓLNE.

219. W czasie kampanii, co do honorów wojskowych, honorów pogrzebowych, aktów urodzenia, zejścia, opieczętowań, inwentarzy, testamentów, spadków i wszystkiego co ze stanem cywilnym ma związek, zachowują się postanowienia i prawa w tej mierze istniejące.

220. Jenerałowie, officerowie i podofficerowie, którzy tymczasowo komenderują, lub sprawują obowiązki swego lub wyższego stopnia, mają władzę, obowiązki i odpowiedzialność, przywiązane do stopni, jakie tymczasowo sprawują; lecz co do honorów, to nie mają prawa tylko do tych, które służą ich stopniom.

221. Lubo często przy wymienieniu stopni w powyższych przepisach, użyte są nazwania piechocie właściwe, jednak stosują się one równie do odpowiednich stopni w jeździe, we wszystkich przypadkach jej służbą objętych.

222. Te przepisy zachowują się nie tylko w czasie wojny, lecz także i w czasie pokoju, w obozach instrukcyjnych i we wszystkich oddziałach, które do służby polowej sposobione będą. —

SLUŻBA WOJSKA W POLU.

TYTUŁ I.

O ORGANIZACYI WOJSKA I SZTABACH.

ROZDZIAŁ I.

O ORGANIZACYI OGÓLNEJ WOJSKA.

Artykuł	1.	Skład Armijów.
—	2.	O dowódcach.
—	3.	Prawa do dowództwa.
—	4.	Szyk bojowy wojska.
—	5.	Przeznaczenie jenerałów.
—	6.	Powinności jenerałów względem wojska—Prze-
glądy.

ROZDZIAŁ II.

O SZTABIE GŁÓWNYM.

—	7.	Naczelnicy sztabu (chefs d'état-major).
—	8.	Główne obowiązki naczelników sztabu.
—	9.	Officerowie sztabu.
—	10.	Prawo jakie służy do dowództwa officerom sztabu.

ROZDZIAŁ III.

O SZTABIE ARTYLLERYI I INŻYNIERYI.

—	11.	Skład sztabu artylleryi i inżynieryi. — Służba
tych dwóch broni. |
|---|-----|---|

ROZDZIAŁ IV.

O INTENDENTURZE.

- Artykuł 12. Administracya armii.
— 13. Stosunki intendentów.
— 14. Rapporta dzienne.
— 15. Kontrybucye.
— 16. Szczególne obowiązki.
— 17. Odpowiedzialność generałów i intendentów.

ROZDZIAŁ V.

O POSYŁKACH.

- 18. Posylki (ordonnances).

ROZDZIAŁ VI.

O ŻOŁNIERZACH PRZY OFFICERACH.

- 19. Żołnierze przy officerach.

ROZDZIAŁ VII.

O ZAKŁADACH.

- 20. Umieszczenie wielkich zakładów.
— 21. Inspektorowie wielkich zakładów.
— 22. Małe zakłady, czyli zakłady przy armii

TYTUŁ II.

ZASADY SŁUŻBY WEWNĘTRZNEJ W POŁU.

- 23. Urządzenia ogólne.
— 24. Służba tygodniowa.
— 25. Oznaczenie godzin służby.
— 26. Formowanie menażów.
— 27. Miejsce sztabs-officerów.
— 28. Gospodarstwo półkowe.
— 29. Zachowanie broni i ładunków.
— 30. Żądanie ładunków.
— 31. Kary.

TYTUŁ III.

O OBOZACH I LEŻACH.

Artykuł	32.	Obozy — leże. (cantonemens).	
—	33.	Wybranie obozu.	
—	34.	Skład oddziałów do przygotowania obozu.	
—	35.	Zebrańie tych oddziałów.	
—	36.	Powinności adjutanta-majora.	
—	37.	Przewodnicy i załogi.	
—	38.	Rozkaz wydany przed zajęciem obozu.	
—	39.	Wstąpienie do obozu.	
—	40.	Instrukcja do wytykania obozu.	
—	41.	Obóz piechoty.	
—	42.	Obóz jazdy.	
—	43.	Zakaz stawania po domach.	
—	44.	Robienie przejazdów.	
—	45.	Biwaki.	
—	46.	Jazda i piechota po wsiach.	
—	47.	Leża.	
—	48.	Kwatery główne.	
—	49.	Cwiczenia.	

TYTUŁ IV.

O ROZKAZACH.

—	50.	Urządzenia ogólne.	
—	51.	Rozkazy szczególne.	
—	52.	Rozkazy ogólne.	
—	53.	Officerowie wysłani.	

TYTUŁ V.

O ODZEWIE I HASLE.

—	54.	Odzew (mot de ralliement) i hasło (mot d'ordre)	
—	55.	Jak ma być rozdawany odzew i hasło w półkach.	
—	56.	Zginienie odzewu i hasła.	

TYTUŁ VI.

O KOLEI W KOMENDEROWANIU SŁUŻBY.

- Artykuł 57. Porządek służby w półkach i brygadach.
— 58. Kolej służby.
— 59. Porządek w jakim służba jest komenderowaną.
— 60. Officer nieobecny lub chory-
— 61. Liczenie się służby za wykonaną.
— 62. Odrabianie kolei służby.
— 63. Służba na pieszo w jeździe.
— 64. Kapitan dowodzący bataljonem.
— 65. Kompaije wyborcze.
— 66. Zastępowanie officerów i podofficerów z kompanijów wyborczych.
— 67. Służba sztabs-officerów.

TYTUŁ VII.

O WARCIE OBOZOWEJ, WARCIE POLICYJNEJ I STRAŻY OGNIOWEJ.

ROZDZIAŁ I.

O WARCIE OBOZOWEJ I POLICYJNEJ.

- 68. Skład warty policyjnej (garde de police) i warty obozowej (poste avancé de la garde de police).
— 69. Sznurwachy.
— 70. Powinności komendanta wart.
— 71. Szyldwachy, warty policyjnej i ich przykaz (consigne).
— 72. Szczegóły służby policyjnej.
— 73. Służba warty obozowej.
— 74. Małe poczty.
— 75. Przypadek marszu.
— 76. Ludzie aresztowani.

ROZDZIAŁ II.

O STRAŻY OGNIOWEJ.

- Artykuł 77. Przeznaczenie straży ogniowej (piquet).
— 78. Skład straży ogniowej.
— 79. Zbiór straży ogniowej.
— 80. Straż ogniowa na biwaku.

TYTUŁ VIII.

O STRAŻACH POLOWYCH I INNYCH ZEWNĘTRZNYCH STANOWISKACH.

- 81. Przedmiot i skład straży polowych (grand'gardes).
— 82. Nadzór nad służbą straży polowych.
— 83. Zbieranie się, i wychodzenie z obozu straży polowych.
— 84. Postawienie straży polowych.
— 85. Placówki (petits postes avancés).
— 86. Odzew i hasło w straży polowej.
— 87. Przykazy.
— 88. Sztyldwachy (sentinelles) i czaty (vedettes).
— 89. Czujność w nocy.
— 90. Patrole, podjazdy (patrouilles de cavallerie), ronty.
— 91. Kto może ruszyć z miejsca czaty.
— 92. Ognie.
— 93. Pojenie koni.
— 94. Oddziały przybywające—Parlamentarze.
— 95. Zbiegi i ludzie podejrzani.
— 96. Zachowanie się w czasie nieprzyjacielskiego ataku.
— 97. Stanowiska warowne (postes retranchés).

TYTUŁ IX.

O WYSYŁANYCH ODDZIAŁACH.

- 98. Zebranie oddziałów (détachements).

- Artykuł 99. Skład.
- 100. Szyk oddziałów.
- 101. Zejście się oddziałów.
- 102. Porządek marszu w oddziałach mieszanych (mix-
tes).
- 103. Władza dowódców oddziałów, odpowiedzialność
i zdanie sprawy.

TYTUŁ X.

O ROZPOZNANIACH.

- 104. Co się rozumie przez rozpoznanie (reconnaissance).

ROZDZIAŁ I.

O ROZPOZNANIACH CODZIENNYCH.

- 105. Cel rozpoznań codziennych.
- 106. Urządzenie służby rozpoznań codziennych.
- 107. Skład rozpoznań codziennych.
- 108. Ostrożność do zachowania.
- 109. Spotkanie nieprzyjaciela.

ROZDZIAŁ II.

ROZPOZNANIA SZCZEGÓLNE.

- 110. Przedmiot rozpoznań szczególnych (speciales).
- 111. Komu są poruczone.

ROZDZIAŁ III.

ROZPOZNANIA ZACZEPNE.

- 112. Przedmiot rozpoznań zaczepnych (offensives).
- 113. Kto ma prawo je nakazać.

ROZDZIAŁ IV.

RAPPORTA Z ROZPOZNAŃ.

- 114. Rapporta.

TYTUŁ XI.

O PARTYZANTACH I BOCZNYCH ODDZIAŁACH.

- Artykuł 115. Cel i skład.
— 116. Ostrożność do zachowania.
— 117. Przewodnicy i szpiegi.
— 118. Atak dowozu.
— 119. Zdobywc.

TYTUŁ XII.

O POCHODACH.

- 120. Urządzenia ogólne.
— 121. Przednia straż (avant garde) i tylna straż (arrière garde).
— 122. Bębnienie i trąbienie do ruszenia w marsz.
— 123. Trwoga (la générale).
— 124. Marsz jazdy.
— 125. Przeglądy w czasie marszu.
— 126. Rapporta.
— 127. Zbiory (rassemblemens).
— 128. Wyruszenie nigdy nieopóźniane.
— 129. Sapery; wytykanie drogi.
— 130. Policja w marszach.
— 131. Przestrzeganie porządku w marszach.
— 132. Chorzy, konie powodowe powozy (equipages).
— 133. Spotykanie i krzyżowanie się wojska.

TYTUŁ XIII.

INSTRUKCYA OGÓLNA WZGLĘDEM BITEW.

- 134. Urządzenia ogólne.
— 135. Powinności officerów i podofficerów w czasie boju.
— 136. Powinności intendentów i pod-intendentów.
— 137. Powinności officerów artylleryi.
— 138. Rapporta, wzmianka w rozkazach i opisach bitew (bulletin).

TYTUL XIV.

O DOWOZACH I ICH ESKORTACH.

- Artykuł 139. Przedmiot dowozów (convois), skład ich eskort.
— 140. Władza komendanta.
— 141. Podział dowozu.
— 142. Wiadomości i rozpoznania poprzednie.
— 143. Rozporządzenia do marszu i obrony.
— 144. Spoczynki, tabory (parcs).
— 145. Obrona dowozu.

TYTUŁ XV.

O ROZDAWANIU ŻYWNOŚCI I FURAŻU.

- 146. Urządzenie ogólne.
— 147. Obecność intendenta albo pod-intendenta i oficera sztabu.
— 148. Porządek w jakim półki odbierają żywność.
— 149. Kapitan do odbioru żywności.
— 150. Zwiedzanie szpitalów.
— 151. Zhieranie żywności.
— 152. Urządzenie właściwe jeździe.
— 153. Domy pocztowe.
— 154. Kwatery jenerałów.
— 155. Nadzwyczajne dodatki w krajach podbitych.
— 156. Przejście na stopę wojenną.
— 157. Przepis (taryfa) na racye.
— 158. Powrót na stopę pokoju.

TYTUŁ XVI.

O POWOZACH, JUCZNYCH KONIACH, MARKIETANACH, PRACZKACH, KUPCACH PRZY WOJSKU I OBOŹNYCH.

- 159. Ilość powozów i jucznych koni.
— 160. Oboźni (vaguemestres) przy głównych kwaterach.
— 161. Oboźni półkowi.
— 162. Policya.

- Artykuł 163. Straż powozów i ich eskorta.
— 164. Porządek marszu.
— 165. Zbieranie powozów i wyruszenie z miejsca.
— 166. Spotkanie się powozów.
— 167. Policja między powozami.
— 168. Nadzór powozów.

TYTUŁ XVII.

ŻANDARMERYA, OGÓLNA POLICJA.

- 169. Powinności ogólne.
— 170. wielki profos i profosy.
— 171. Powinności szczególne.
— 172. Straż i eskorta przy komendantach żandarmeryi.
— 173. Osoby cywilne.
— 174. Markietany i kupcy.
— 175. Kary za oszukaństwo, strofy.
— 176. Służący.
— 177. Więzienia.
— 178. Aresztanci wojskowi i zbiegi.
— 179. Czynność żandarmeryi w marszach.
— 180. Podwoły.
— 181. Polowanie, gry, nierządnicę.
— 182. Konie na nieprzyjacielu zdobyte.
— 183. Zbiegi nieprzyjacielskie.
— 184. Konie błakające się i konie kradzione.
— 185. Sądy wojenne.
— 186. Rapporta komendantów żandarmeryi.

TYTUŁ XVIII.

O ZAŁOGACH.

- 187. Kompanija załogowa.
— 188. Załogi tymczasowe (sauve-gardes provisoires).
— 189. Zastępowanie załogi.
— 190. Pomoc mieszkańców.
— 191. Wynagrodzenia.
— 192. Policja załóg.
— 193. Karty bezpieczeństwa (sauve-gardes écrites).
— 194. Wydrukowanie i ogłoszenie tytułu o załogach.

TYTUŁ XIX.

O OBLĘZENIACH.

- Artykuł 195. Zasady służby przy oblężeniu.
— 196. Dowódzca oblężenia.
— 197. Jenerałowie i półkownicy przekopu.
— 198. Zasady służby artylleryi i inżynieryi przy oblężeniach.
— 199. Major przekopu.
— 200. Piechota użyta do oblężenia nie zmienia ogólnego porządku swej służby.
— 201. Służba piechoty przy oblężeniu.
— 202. Warta i robotniki w przekopach.
— 203. Skład narzędzi koszów etc.
— 204. Naboje.
— 205. Wycieczki nieprzyjacielskie.
— 106. Służba jazdy.
— 107. Rapporta oficerów przekopu.
— 208. Nadzwyczajne dodatki żywności.
— 209. Ratunek dla rannych.
— 210. Urządzenia na przypadek szturmów.
— 211. Składy wojskowe i kassy publiczne, w miastach zdobytych.

TYTUŁ XX.

O OBRONIE TWIERDZ.

- 212. Komendanci twierdz.
— 213. Stosunki komendantów twierdz i komendantów dywizyjów terytoryalnych z dowódcami wojska.
— 214. Władza komendantów twierdz wczasie oblężenia.
— 215. Upřednie urządzenia do obrony.
— 216. Rada obrony.
— 227. Prowadzenie obrony.
— 228. Odpowiedzialność komendantów twierdz.

TYTUŁ XXI.

URZĄDZENIA OGÓLNE.

- 219. Honory, akta stanu cywilnego.
— 220. Dowództwa tymczasowe (par interim).
— 221. Jazda.
— 222. Zastosowanie tych przepisów do zbioru wojsk wczasie pokoju.

1 CZERWCA 1836.

WDRAKARNI I GISSERNI A. PINARD, QUAI VOLTAIRE, 15, W PARYZU.

2207/79

102

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej

27487/2

12-027487-000-0